

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

BAĞIMSIZLIKTAN GÜNÜMÜZE BATI AFRİKA'DA YAŞANAN
DARBELER: MALİ ÖRNEĞİNDE

ABOUBACAR SISSOKO

2215030014

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Zeynep YÜCEL

Bandırma 2025

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

BAĞIMSIZLIKTAN GÜNÜMÜZE BATI AFRİKA'DA YAŞANAN
DARBELER: MALİ ÖRNEĞİNDE

ABOUBACAR SISSOKO
2215030014

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Zeynep YÜCEL
Bandırma 2025

ETİK BEYAN
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (16/07/2025)

Aboubacar SISSOKO

İmza

ÖZET

BAĞIMSIZLIKTAN GÜNÜMÜZE BATI AFRİKA'DA YAŞANAN DARBELER: MALİ ÖRNEĞİNDE

Mali, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmasından bu yana, sık sık askeri darbelere sahne olmuş; tartışmalı yönetim biçimleri, çoklu güvenlik krizleri ve sınırlı demokratik dayanıklılık ile karakterize edilen Batı Afrika bölgesinde dikkat çeken bir dinamik haline gelmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, Mali'deki kurumsal dönüşümlerin altında yatan faktörleri ve bu dönüşümlerin etkilerini derinlemesine incelemektir.

Tez, nitel araştırma yöntemi esas alınarak üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, temel kavramlara yer verilerek darbe olgusunu anlamaya yönelik teorik çerçeve sunulmuştur. İkinci bölümde, Mali'de yaşanan darbelerin ulusal ve bölgesel güvenlik politikaları üzerindeki etkileri ele alınmış; bu bağlamda iktidar geçişlerinin askeri aktörler ve iç çatışmaların çözüm süreçleri üzerindeki kurumsal yansımalarına odaklanılmıştır. Üçüncü bölümde ise Mali'de gerçekleşen darbeler (1968, 1991, 2012, 2020, 2021) kronolojik olarak karşılaştırmalı biçimde incelenmiştir. Bu bölümde darbe planlayıcılarının hedefleri, ulusal ve uluslararası tepkiler, kurumsal, toplumsal ve ekonomik etkiler ile devlet dışı silahlı grupların bastırılması süreçleri kendi bağlamları içinde analiz edilmiştir.

Disiplinlerarası bir yaklaşım benimseyen bu çalışma, bir yandan Batı Afrika'daki darbelerin genel dinamiklerine ışık tutmayı, diğer yandan Mali'ye özgü koşulların daha iyi anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Siyasi istikrarsızlık ile güvensizlik arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekilen tez, bu çerçevede sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Batı Afrika, Güvenlik, Mali, Siyasi istikrarsızlık, Kurumsal Değişim, Mali

ABSTRACT

COUPS IN WEST AFRICA FROM INDEPENDENCE TO THE PRESENT: THE CASE OF MALI

Since gaining independence in 1960, Mali has frequently experienced military coups, becoming a distinctive case in West Africa marked by contested forms of governance, multiple security crises, and limited democratic resilience. The primary aim of this study is to examine in depth the factors behind institutional transformations in Mali and their subsequent impacts.

This thesis is structured in three chapters and employs a qualitative research methodology. The first chapter outlines the theoretical framework by emphasizing key concepts and offering an analytical approach to understanding the phenomenon of coups. The second chapter explores how military interventions in Mali have influenced national and regional security policies. Within this framework, particular attention is paid to the institutional implications of power transitions involving military actors and the resolution of internal conflicts. The third chapter provides a chronological and comparative analysis of the numerous coups that have taken place in Mali (1968, 1991, 2012, 2020, and 2021). This section examines the objectives of coup planners, national and international reactions, institutional, social, and economic repercussions, as well as the suppression of non-state armed groups—each within its own context. Adopting an interdisciplinary approach, this study seeks to shed light on broader patterns of coups in West Africa while also enhancing understanding of the specific dynamics unique to Mali. Emphasizing the close relationship between political instability and insecurity, the thesis concludes with a comprehensive discussion of its key findings.

Keywords: Institutional Change, Mali, Political Instability, Security, West Africa

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, akademik ve aynı zamanda toplumsal sorumluluk bilinciyle şekillenen bütüncül bir yaklaşımı benimsemektedir. Çalışma, Mali'nin bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından bu yana yaşadığı çok sayıda darbenin yalnızca siyasi çalkantılarla sınırlı olmadığını; aynı zamanda devletin yapısal zayıflıklarını gün yüzüne çıkardığını ve güvenlik ile yönetim üzerinde derin etkiler yarattığını savunmaktadır. Batı Afrika, otoriter yönetimler, yapısal güvensizlik ve anayasal düzene yönelik tehditlerin giderek arttığı bir ortamda, kıtanın meşruiyet, istikrar ve kurumsal dayanıklılık yapılarını yeniden değerlendirme ihtiyacıyla karşı karşıyadır. Mali odaklı bu çalışma, bölgesel düzeydeki istikrarsızlık süreçlerini analiz etmeyi ve yasal uyum, bölgesel entegrasyon ile siyasi hesap verebilirliğe dayalı uzun vadeli çözüm arayışlarına katkı sunacak akademik diyalogu teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Tezimin hazırlanma sürecinde değerli rehberliği ve akademik desteğiyle çalışmanın bilimsel niteliğine önemli katkılarda bulunan kıymetli danışmanım Prof. Dr. Zeynep Yücel'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bir yıllık bir aranın ardından akademik çalışmalarına yeniden dönmem, kişisel irademin yanı sıra ailemin sarsılmaz desteğinin bir sonucudur. Özellikle sevgileri, sabırları ve bana duydukları sonsuz güven için annem Rokia Diarra ve babam Abdoulaye Sissoko'ya derin şükranlarımı sunuyorum. Sessiz ve sürekli varlıkları, şüphe duyduğum anlarda ve belirleyici dönemeçlerde her zaman en büyük güç kaynağım olmuştur. Yakınımda ya da uzakta, bana inanan, destek olan ve bu akademik yolculukta yanımda yürüyen herkese içtenlikle teşekkür ediyorum

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1.1 Askeri Darbenin Tanımı ve Genel Özellikleri.....	6
1.2 Askeri Darbelerin Motivasyonları	9
1.3 Askeri Darbelerin Türleri	11
1.3.1 Kendi Kendine Darbe (Oto Darbe) :	12
1.3.2 Reformist/Yenilikçi Darbe :	13
1.3.3 Veto Darbe :	13
1.3.4 Koruyucu Darbe:	14
1.3.5 Pronunciamientos (Kışla Ayaklanmaları):	15
1.3.6 Saray Darbesi :	16
1.3.7 A Putsch Ani ve Şiddetli İktidar Ele Geçirme Girişimi:	17
1.3.8 Anayasal Darbe: Demokratik Normlara Aykırı Anayasal Müdahale	17
1.3.9 Sahte Darbe: (False Coup)	18
1.4 Askeri Askeri Rejimler: Tanım ve Özellikler	19
1.5 Askeri Rejimlerin Dayanıklılığı ve Devamlılığı.....	21
1.6 Askeri Rejimlerin Sınıflandırılması	22
1.6.1 Kolektif Askeri Rejimler (Askeri Cuntalar)	23
1.6.2 Ordu Tarafından Desteklenen Tek Adam Rejimleri.....	24
1.7. Batı Afrika'daki Askeri Darbelerin Genel Değerlendirmesi.....	25
1.7.2 Gana'da Askerî Müdahaleler	28
1.7.3 Gine'de Askerî Müdahaleler	29
1.7.4 Nijerya'da Askerî Müdahaleler	30

1.7.5. Benin’de Darbeler ve Dönüşüm	31
İKİNCİ BÖLÜM	34
MALİ’DE ASKERİ DARBELERİN ULUSAL VE BÖLGESEL GÜVENLİK POLİTİKALARINA ETKİLERİ	34
2.1 Batı Afrika’nın Coğrafi, Demografik ve Ekonomik Yapısı: Stratejik Önemi ve Bölgesel Dinamikler	35
2.2. Batı Afrika’nın Önemi.....	38
2.3. Sahel Devletleri İttifakı (SDİ).....	39
2.3.1. Sahel Devletleri İttifakının Önemi	40
2.3.2. Sahel Devletleri İttifakı’nın Yapısı ve Gelecekteki Projeleri.....	42
2.3.3 Sahel Devletleri İttifakında Siyasi Meşruiyet ve Yönetişime Yönelik Zorluklar.....	43
2.3.4 Sahel Devletleri İttifakında Ekonomik Bütünleşme ve Bölgesel Egemenlik Özlemleri	44
2.3.5. Paylaşılan Sahel Kimliğinin Bir Vektörü Olarak Sahel Devletleri İttifakı.....	46
2.3.6 Dünya Çapındaki Tepkiler ve Sahel Devletleri İttifakının Jeopolitik Sonuçları.....	47
2.3.7 Sahel Devletleri İttifakında Siyasi Meşruiyet Ve Yönetim Sorunları	48
2.3.8. Dış İttifakları Yeniden Değerlendirmek İçin Seçici Uluslararası İş Birliği	49
2.3.9 SDİ ve Sürdürülebilir Demokratik İstikrarın Sosyal Temelleri	50
2.4. Mali’deki Darbelerin Ulusal ve Bölgesel Güvenlik Politikalarını Şekillendirmesi..	51
2.5. Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (ABGM).....	53
2.6 Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu -BADET’in Güvenlik Politikası	57
2.6.1 BADET’in Kökeni ve Oluşumu	57
2.6.2. BADET’in temel hedefleri.....	59
2.6.3. BADET ve Batı Afrika'da Çatışma Yönetimi	60
2.6.4. Ekonomik Birlikten Bölgesel Güvenliğe: BADET’in Siyasal Rolünün Kurumsallaşması.....	62
2.7. Afrika Birliği'nin Güvenlik Mimarisi: Kurumsallaşma ve Zorluklar	64
2.8 Mali Krizi ve Afrika Birliği’nin Barışı Koruma Çabaları.	66
2.9. Afrika Birliği’nin Mali Krizi Sürecindeki Rolü: Siyasi ve Kurumsal Müdahalenin Sınırları	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	70
MALİ’DE DARBELER VE SİYASİ GEÇİŞ SÜREÇLERİ: LİDERLİK, MÜDAHALE VE YENİDEN YAPILANMA	70

3.1. Modibo Keita'nın Liderliği ve Mali'nin Bağımsızlık Sonrası Siyasal Dönüşümü...	71
3.2. Moussa Traoré ve 1968 Darbesi.....	74
3.3. Amadou Toumani Toure ve 1991 Darbesi.....	76
3.4 Amadou Aya Sanago ve 2012 Darbesi.....	78
3.5 Assimi Goita ve 2020 Darbesi.....	79
3.6. Assimi Goita ve 2021 Darbesi.....	81
3.7. Mali'de Darbelerin Ulusal ve Bölgesel Güvenlik Politikaları Üzerindeki Etkileri..	83
3.7.1. 1968-1991 Dönemi Devletin Militarizasyonu ve Toplumsal Çevrelerin Dışlanması	83
3.7.2 Devlet Kırılganlığı, Demokrasi ve Süregelen Gerilimler	84
3.7.3 2012-2020: Güvenliğin Bozulması, Dış Müdahale ve Bölgesel Bağımlılık.....	85
3.7.4.....	87
3.8.2012 Krizi Sonrası Mali'de Silahlı Terör Örgütlerinin Yükselişi ve Güvenlik Dinamiklerinin Dönüşümü	89
3.8.1. İMDC: Mali Çatışmasıyla Yakından İlişkili Cihatçı Koalisyon	91
3.8.2 El Kaide'nin Sahel'de Konsolidasyonu: İMDC'nin Oluşumu ve Operasyonel Gücü	92
3.8.3. Yerel Cihatçılığın Ulusötesi İdeolojisi	93
3.8.4. İMDC'nin Faaliyet Alanları ve Kontrol Yöntemleri	94
3.8.5. İMDC'nin Toplumsal Sızma Stratejisi.....	95
3.8.6. Diğer Silahlı Grup Çatışmaları ve Hükümetin Tepkisi	96
3.9. Büyük Sahra'daki DEAŞ: Ulusötesi Radikal Cihatçılığın Yükselişi	97
3.9.1. Büyük Sahra İslam Devleti'nin (BSİD) Kuruluşu ve Gelişimi.....	99
3.9.2. Coğrafi Konum ve BSİD'nin Etki Alanı	100
3.9.3. BSİD için Savaş Stratejileri ve Yöntemleri.....	102
3.10. Katiba Macina	104
3.10.1. Eylem Alanları ve Topluluk Kökenleri: Fulani Yerel Cihatçılığı	105
3.10.2. Katiba Macina'nın Asimetrik Savaş Stratejileri ve Toplumsal Etkileri.....	107
3.10.3. Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (AZUKH)	109
3.10.4. AZUKH'nin Kökenleri: Tarihsel Hesaplaşma ve Bölgesel Dinamikler	111
3.10.5. 2012 Krizi ve AZUKH: Toprak Kazanımları, Cihatçı Örgütlerle İttifak ve Mali Devletinin Çöküşü	112

3.10.6. AZUKH'nin Barış Sürecinde Yeniden Yönlendirilmesi: İsyandan Meşruiyete	114
3.11 Mali ve Batı Afrika'daki Siyasi İstikrarsızlığa Karşı Sürdürülebilir Çözümler ..	115
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	123
ÖZGEÇMİŞ	140

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ABGM	:	Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (African Peace and Security Architecture-APSA)
AfB	:	Afrika Birliği (African Union)
AFT	:	Afrika Finansal Topluluğu (Communauté Financière Africaine-CFA)
AZUKH	:	Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (National Movement for the Liberation of Azawad-AZUKH)
BADET	:	Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States-ECOWAS)
BATCH	:	Batı Afrika Tevhid ve Cihad Hareketi (BATCH) (<i>Mouvement pour l'Unité et le Jihad en Afrique de l'Ouest-MUJAO</i>)
BET	:	Bölgesel Ekonomik Topluluk (Regional Economic Community-REC)
BGK	:	Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi (Africa Union Peace and Security Council-PSC)
BSİD	:	Büyük Sahra İslam Devleti (État Islamique au Grand Sahara-EIGS)
DAEŞ	:	Irak ve Şam İslam Devleti (Ed-Devle el-İslamiyye fi'l-Irak ve's-Şam)
EYP	:	El Yapımı Patlayıcı
GAKT	:	Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (Southern African Development Community-SADC)
IMF	:	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)

- İMDC** : İslam ve Müslümanlar için Destek Cemaati (Jama'at Nusrat al-Islam wa al-Muslimin-İMDC)
- MADAP** : Mali-Afrika Dayanışma ve Adalet Partisi (Alliance pour la Démocratie au Mali-ADEMA)
- MHDB:** Mali Halkı Demokratik Birliği (Union Démocratique du Peuple Malien)
- MINUSMA** : Birleşmiş Milletler Mali Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali)
- NATO** : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
- SDİ** : Sahel Devletleri İttifakı (Alliance des États du Sahel-AES)
- UKAK** : Ulusal Kurtuluş Askerî Komitesi (Comité Militaire de Libération Nationale-CMLN)
- US-RDA** : Sudan Birliği – Afrika Demokratik Rallisi Birlikteliği (Union Soudanaise – Rassemblement Démocratique Africain)

GİRİŞ

Batı Afrika, 1960’lardan bu yana önemli siyasi dönüşümlere sahne olmuş ve bu süreç, oldukça yüksek sayıda askerî müdahale ile şekillenmiştir. Bu darbeler, sömürgecilik sonrası geçiş süreçlerinin sınırlarını ve demokratik rejimlerin kırılgan yapısını gözler önüne sererek, bölgedeki birçok ülkenin siyasi tarihini derinden etkilemiştir. Denizle doğrudan bağlantısı olmayan bir Sahel ülkesi olan Mali, bu kronik istikrarsızlığın en belirgin örneklerinden birini oluşturmaktadır. Mali, 1960 yılında bağımsızlığını kazandığından bu yana, tamamı anayasal düzeni sekteye uğratan, siyasi yönelimleri köklü biçimde dönüştüren ve hem ulusal hem de bölgesel güvenlik dinamiklerini etkileyen beş askerî darbeyle (1968, 1991, 2012, 2020, 2021) karşı karşıya kalmıştır.

Bu tekrarlayan askerî müdahaleler, tarihsel, kurumsal, sosyal ve güvenlik temelli yapısal krizlerin bir tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. Yetersiz liderlik, kalıcı sosyoekonomik eşitsizlikler, devlet otoritesinin belirli bölgelerde zayıflaması, devlet dışı silahlı aktörlerin yükselişi ve siyasi arabuluculuk mekanizmalarının eksikliği, askeri müdahaleleri kolaylaştıran koşulları oluşturan başlıca etmenlerdir. Üstelik, bu darbelerin etkileri yalnızca Mali ile sınırlı kalmamakta; bölgesel istikrarsızlığa zemin hazırlayarak Batı Afrika’daki demokratik yönetişim ve kolektif güvenlik yapılarına duyulan güveni de zedelemektedir.

Bu çalışma, özellikle tarihsel, siyasi ve jeopolitik bağlamlar dikkate alınarak, Mali’deki darbelerin yapısal dinamiklerine dair kapsamlı bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel sorunsalı, “Mali neden bağımsızlığını kazandığından bu yana defalarca darbelerle karşı karşıya kalmıştır?” sorusu etrafında şekillenmektedir. Ayrıca, bu siyasi krizlerin Batı Afrika’nın genel siyasal ve güvenlik istikrarı üzerindeki etkileri ve bu süreçlerin iç huzursuzluklarla nasıl ilişkilendiği de analiz edilmektedir. Bu bağlamda, tez yalnızca darbelerin görünürdeki sebeplerine değil, aynı zamanda bu kırılganlıkları mümkün kılan yapısal nedenlere odaklanmaktadır.

Bu tezin genel amacı, Mali'deki askerî darbeleri mümkün kılan yapısal ve bağlamsal dinamikleri anlamaktır. Çalışmanın özel amaçları ise şunlardır:

- 1 Mali'deki kurumsal bozulmaların temel nedenlerini belirlemek,
- 2 Bu bozulmaların ülkenin siyasal ve güvenlik ortamı üzerindeki etkilerini analiz etmek,
- 3 Mali'deki darbelerin, Batı Afrika'nın yönetim yapıları ve bölgesel güvenlik istikrarı üzerindeki yansımalarını değerlendirmektir.

Bu doğrultuda temel varsayım, Mali'de yaşanan darbelerin yönetim, meşruiyet ve güvenlik eksenindeki içsel kırılmalardan kaynaklandığı ve bu sürecin, demokratik normlardan saparak bölgesel istikrarsızlığa katkı sağladığı yönündedir.

Bu çalışma yukarıda tanımlanan yapısal sorunları analiz ederek şu temel hipotezi test etmeyi amaçlamaktadır: Mali'deki askerî darbeler, demokratik yönetişimin zayıflığı, toplumsal dışlanma, devlet kapasitesinin aşınması ve güvenlik sektöründeki yapısal kırılmalıklarla doğrudan bağlantılıdır. Bu çerçevede, darbelerin yalnızca hükümet değişikliği bağlamında değil; daha derin yapısal krizlerin hem sonucu hem de tetikleyicisi olarak ele alınması gerekmektedir.

Bu doğrultuda çalışma, hem tarihsel hem de çağdaş veri kaynaklarını birleştiren süreç analizi yöntemine dayanmaktadır. Askerî rejimlerin motivasyonları ve türlerinden hareketle, Batı Afrika bağlamında yaşanan darbeler tipolojik olarak sınıflandırılmış; ardından Mali örneği, tarihsel süreklilik ve siyasal dönüşüm bağlamında derinlemesine incelenmiştir. Araştırma, kavramsal ve teorik arka planı takiben, Mali'de darbelerin ulusal ve bölgesel güvenlik ile yönetim politikalarına etkilerini analiz etmekte; son bölümde ise her bir darbenin siyasi aktörleri, geçiş süreçleri ve güvenlik krizleriyle olan ilişkisi ayrıntılı biçimde değerlendirilmektedir.

Mali'deki darbe geçmişi, yalnızca bireysel liderlik zafiyetlerinden değil, aynı zamanda kurumsallaşamamış devlet yapısı, sosyoekonomik eşitsizlikler ve toplumsal bölünmeler gibi çok katmanlı yapısal sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bu sorunlar, devlet dışı silahlı aktörlerin (örneğin İMDC, BSİD, Katiba Macina, AZUKH) faaliyetleriyle daha da karmaşık bir hâle gelmekte, ülkenin hem meşruiyetini hem de güvenlik

kapasitesini zayıflatmaktadır. Üstelik, bu askerî müdahalelerin etkileri sadece Mali sınırlarıyla sınırlı kalmamakta; Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET) (*Economic Community of West African States-ECOWAS*), Afrika Birliği (AfB), Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (ABGM) (*African Peace and Security Architecture-APSA*) ve Sahel Devletleri İttifakı (SDİ) gibi bölgesel kurumların istikrar, güvenlik ve yönetim kapasitesini de doğrudan etkilemektedir.

Darbelerin bölgesel düzeydeki bu etkileri, Batı Afrika'nın genelinde kolektif güvenlik sistemlerine ve demokratik değerlere duyulan güveni zayıflatmakta, işbirliği mekanizmalarını sorgulatmaktadır. Bu nedenle çalışmada, askerî müdahalelerin sadece kısa vadeli iktidar değişimleri olarak değil, uzun vadeli kurumsal aşınmaların ve meşruiyet kayıplarının hem sonucu hem de yeniden üreticisi olduğu savunulmaktadır.

Bu bağlamda araştırma, sürdürülebilir güvenlik ve siyasal istikrar için sadece askerî çözümlerin yeterli olmadığını; yönetim kalitesinin artırılması, gençlik politikalarının güçlendirilmesi, toplumsal kapsayıcılığın sağlanması ve bölgesel düzeyde siyasi meşruiyetin yeniden inşası gerektiğini ileri sürmektedir. Mali örneği üzerinden yapılan bu analiz, Batı Afrika'daki istikrarsızlık döngülerine yönelik daha derin bir kavrayış geliştirmeyi ve uzun vadeli çözümler için yapısal temelli bir tartışma zeminine katkı sunmayı hedeflemektedir.

Bu çalışma, süreç analizi yöntemi temelinde yapılandırılmıştır. Tarihsel belgeler, akademik literatür, uluslararası kuruluşların raporları, siyasi söylemler ve medya analizlerinden elde edilen veriler bir arada değerlendirilmiştir. Araştırma, tarihsel gelişmeleri analiz eden ve siyasi dönüşüm süreçlerini karşılaştırmalı olarak inceleyen nitel bir yaklaşım benimsemektedir.

Araştırma üç temel ekseninde yapılandırılmıştır:

- 1 Kavramsal-Teorik Çerçeve,
- 2 Mali'de darbelerin güvenlik ve yönetim politikalarına etkisi,
- 3 Her darbenin aktörleri, geçiş süreçleri ve güvenlik krizleriyle ilişkisi.

Bununla birlikte, silahlı grupların artan etkisi ve bölgesel güvenlik örgütlerinin (Afrika Birliği-AfB, BADET, ABGM, SDİ) bu süreçlerdeki rolü analiz edilerek, Mali'deki istikrarsızlığın sadece yerel değil, bölgesel düzeyde de ciddi sonuçlar doğurduğu gösterilmektedir. Çalışma sonunda, sürdürülebilir çözümler için yönetim, kapsayıcılık, gençlik politikaları ve bölgesel işbirliği temelli öneriler geliştirilmektedir.

Tez üç temel bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölüm, Mali'nin siyasi tarihindeki kırılma anlarını tanımlayarak darbeleri açıklayan teorik ve kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Bu bölümde, devletin kuruluşundaki kurumsal dengesizlikler ile askeri müdahaleleri meşrulaştıran toplumsal ve siyasi faktörlere odaklanılmıştır.

İkinci bölüm, darbelerin ülkenin güvenlik mimarisi üzerindeki etkisini ele almakta; Mali'nin savunma politikaları, Afrika Birliği, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET) ve Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (ABGM) gibi bölgesel örgütlerle ilişkileri üzerinden değerlendirilmektedir.

Üçüncü bölüm, Mali'de gerçekleşen beş darbeyi (1968, 1991, 2012, 2020, 2021) karşılaştırmalı olarak analiz etmekte, aktörler, geçiş süreçleri ve güvenlik etkileri bağlamında bu müdahalelerin kısa ve uzun vadeli sonuçlarını incelemektedir. Ayrıca bu bölümde, Mali'de faaliyet gösteren başlıca terör örgütlerinin darbelerle ilişkisi de ele alınmaktadır.

Bu çalışma yalnızca akademik bir çabanın ürünü değil; aynı zamanda Batı Afrika'da süregelen istikrarsızlığın nedenlerini derinlemesine kavrama arzusundan doğan kişisel motivasyonun sonucudur. Mali'nin darbe geçmişi, bu ülkeye yönelik ilginin yalnızca bir yönünü oluşturmaktadır. Sahel coğrafyasındaki stratejik konumu ve tarihsel mirası nedeniyle Mali, barış, güvenlik ve yönetim alanlarında Afrika kıtasının merkezî örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Mali ve Batı Afrika'da yaşanan güç değişimlerinin ardındaki siyasi ve kurumsal sorunları açıklığa kavuşturmak, bölgesel sorunlara ilişkin daha derin bir anlayış geliştirilmesine ve uzun vadeli çözüm yollarının oluşturulmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Mali, resmî adıyla Mali Cumhuriyeti, Batı Afrika’da yer alan ve denize kıyısı bulunmayan bir ülkedir. 1.240.192 kilometrekarelik yüzölçümüyle Afrika’nın en büyük sekizinci ülkesi konumundadır. Mali’nin kuzeyinde Cezayir, doğusunda Nijer, kuzeybatısında Moritanya, güneyinde Burkina Faso ve Fildişi Sahili, batısında ise Gine ve Senegal yer almaktadır. Ülke nüfusu 2024 yılı itibarıyla 24.478.595 kDEAŞır ve bu nüfusun yaklaşık %47,19’unu 15 yaş altı bireyler oluşturmaktadır. Başkent ve en büyük şehir Bamako’dur. Ülkede 13 resmî dil bulunmakta olup, en yaygın kullanılan dil Bambara’dır.

Bu tez çalışmasında ele alınan Batı Afrika’daki askerî darbeler ve özel olarak Mali örneği incelenmeden önce, analizlerin geçerliliğini artırmak ve bağlamsal bir temel oluşturmak amacıyla bölgenin siyasal yapısı, etnik ve dilsel çeşitliliği, tarihsel arka planı ve güvenlik mimarisi gibi unsurlara ilişkin kuramsal verilerin sunulması gerekmektedir. Bu çerçevede, yalnızca nedensel açıklama modelleri yeterli olmayıp, bu modellerin yorumlayıcı yaklaşımlarla desteklenmesi önem arz etmektedir. Vatandaş güvenliği, kamusal hesap verebilirlik ve paranın siyasi güç kaynağı olarak işlevi gibi temel meseleler yeniden sorgulanmalıdır. Demokratikleşme ile devlet inşası arasındaki karmaşık ilişki, Mali’deki demokratik idealler ile fiili demokratik uygulamalar arasındaki çelişkiler ışığında yeniden değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır.

Bu bağlamda çatışma ve barış inşası teorileri, yalnızca çatışmaların nedenlerini ve dinamiklerini açıklamakla kalmaz, aynı zamanda kalıcı barışın inşası için stratejik öneriler geliştiren disiplinler arası bir çerçeve sunar. Bu teoriler, güç temelli analizlerden yapısal ve psikolojik yaklaşımlara, kurumsal reformlardan toplumsal uzlaşmaya kadar farklı bakış açıları ve uygulama alanlarıyla çeşitlilik arz etmektedir.

Bu tez çalışması kapsamında, Mali’nin bağımsızlık öncesi tarihine genel bir bakış sunulacak; ardından kavramsal çerçeveyi oluşturmak amacıyla askerî darbe kavramı, darbelerin türleri, motivasyonları, askerî rejimlerin tanımı ve sınıflandırılması ile bu

rejimlerin sürdürülebilirliği analiz edilecektir. Ayrıca, Batı Afrika'daki darbelerin genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Bağımsızlık sonrası dönemde sık sık askerî darbelerle sarsılan Batı Afrika ülkelerinden biri olan Mali'de, 1968, 1991, 2012, 2020 ve 2021 yıllarında gerçekleşen darbeler, siyasi kurumların zayıflığı ve askerî yapıların siyasal alandaki güçlü konumu ile ilişkilendirilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı, Mali'de bağımsızlık sonrası dönemde yaşanan askerî darbeleri incelemek ve bu darbelerin sürekliliği üzerinde siyasal kurumların zayıflığı ile askerî kurumların ağırlığının etkisini ortaya koymaktır.

Bu amaçla, darbelerin tarihsel bağlamı, nedenleri ve sonuçları analiz edilirken, Mali'deki siyasi kırılmalıklar ve askerî müdahaleleri mümkün kılan yapısal koşullar değerlendirilecektir. Yabara'nın (2014:5) vurguladığı üzere, bu darbeler yalnızca bir yönetim değişikliğini değil, aynı zamanda derin bir yönetim krizini ve meşruiyet sorununu yansıtmaktadır.

Çalışmanın temel araştırma soruları şunlardır: Mali'deki darbeler, ulusal ve bölgesel güvenlik politikalarını nasıl etkilemiştir? Bölgesel örgütler, özellikle BADET, bu darbeler karşısında ne tür roller üstlenmiştir? Bu sorular çerçevesinde, literatürde askerî darbeler ve askerî rejimler konusuna ilişkin teorik katkılar gözden geçirilecektir.

Afrika kıtası ve küresel ölçekte askerî darbeler ile rejim değişimleri üzerine oldukça zengin bir literatür bulunmaktadır. Bu nedenle, analizlerin sağlam bir zemine oturtulabilmesi için darbe kavramı, darbelerin türleri ve motivasyonları; askerî rejimlerin anlamı, sınıflandırılması ve sürdürülebilirliği gibi temel konular ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

1.1 Askeri Darbenin Tanımı ve Genel Özellikleri

Fransızca coup d'état (askeri darbe) ifadesi, devletin felce uğraması ya da hükümete darbe indirilmesi anlamında kullanılmaktadır (Besong, 2005: 2). Buna ek olarak, Türkçede kelimenin kökeni olan "darb", dövme, vurma veya güç kullanma gibi anlamlara gelmektedir. Ordunun siyasete müdahalesinin en belirgin biçimi darbedir. Darbe, mevcut anayasal düzen hiçe sayılarak, devletin gücüne askerî lider (ya da

yönetimdeki elit kesimin üyeleri gibi "rejim unsurları") tarafından zorla el konulmasıdır. Her darbe mutlaka yoğun şiddet içermeyebilir; ancak mevcut iktidarı devirmek için en azından şiddet tehdidini barındırır (Xavier Marquez, 2019: s.180–181).

Askeri darbe, bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin iktidarı ele geçirmek amacıyla gerçekleştirdiği yasa dışı bir eylemdir. Bu tür eylemler çoğunlukla fiziksel şiddet ya da şiddet tehdidi yoluyla, mevcut siyasi gücün yerine geçmek amacıyla askerî güç kullanılarak yapılmaktadır. Afrika kıtasında en fazla sayıda başarılı darbe, 1946'dan 1991'e kadar uzanan ve ABD-Sovyet Soğuk Savaş rekabetinin yoğun yaşandığı dönemde gerçekleşmiştir. En çok darbe 1966 yılında yaşanmış, bunu 1980 yılı takip etmiştir.

Powell'a göre, özellikle Soğuk Savaş döneminde “başkenti kontrol eden meşru kabul edilir” şeklinde yazılı olmayan bir anlayış hâkimdi. Ancak 2000'li yıllardan itibaren uluslararası toplumun darbelere karşı daha az hoşgörülü hale geldiği ifade edilmektedir. Bu nedenle darbe planlayıcıları, “statükonun berbat olduğu” koşulların oluşmasını ya da olası olumsuz tepkilere (yaptırımlar dâhil) dayanabilecekleri ortamların ortaya çıkmasını beklemeye daha yatkın hale gelmiştir.

Askeri darbeler genellikle otoriter yönetimlerin devamına neden olmakta ve darbecilerin halkı ve elit kesimleri ikna etme becerileri bu süreçte belirleyici bir rol oynamaktadır. Güvenlik güçleri, bir darbenin gerçekleştirilmesinde her zaman merkezi bir rol üstlenir. Bu gruplar arasında çoğu zaman askeri sektörlerden gelen güvenlik yetkilileri yer almaktadır. McGowan'ın belirttiği üzere, askeri darbe, “ordu, güvenlik güçleri veya polis gibi nispeten küçük bir elit grubun mevcut siyasi rejimi aniden ve hukuka aykırı şekilde devirmesi” olarak tanımlanabilir (McGowan, 2003: 339–370). Başka bir ifadeyle, darbe çoğunlukla birkaç saat ya da gün içinde, hızlı ve beklenmedik şekilde, özellikle ordu eliyle gerçekleştirilir.

Darbe planlayıcılarının öncelikli hedefi, bu kısa zaman diliminde radyo ve televizyon istasyonları ile iletişim altyapısı gibi devletin temel sembollerini felç etmek ve kontrol altına almaktır. Askeri darbeler, demokratik süreçler aracılığıyla gerçekleşen rejim değişikliklerinden; aynı zamanda kitlesel devrimler ya da dış müdahalelerden

farklıdır. Her ne kadar askeri darbeler suikastlarla sonuçlanabilse de, bu iki olgu arasında önemli farklar vardır. Natasha M. Ezrow ve Erica Frantz’a göre darbeler ile suikastlar arasında dört temel fark bulunmaktadır: 1) Suikast, diktatörün öldürülmesini içerirken, darbe için bu şart değildir; 2) diktatörün öldürülmesi, darbenin başarılı olmasını garanti etmez; 3) suikast genellikle bireysel bir eylemken, darbe çok sayıda aktörün koordinasyonunu gerektirir; 4) suikastın temel amacı lideri ortadan kaldırmakken, darbenin amacı iktidarı ele geçirmektir (Ezrow ve Frantz, 2011: 97).

Bu nedenle darbeler, hem kapsam hem de hedef açısından suikastlardan çok daha geniş ve organize eylemlerdir. Hiç kimse tek başına iktidarı ele geçiremeyeceği için, darbeler çok aktörlü koordinasyon gerektirir. Kitlesele devrimler, dış saldırılar, suikastlar ve darbeler gibi olayların ortak noktası, rejim liderinin görevden alınmasıdır. Ancak darbe, bu değişimin ani, zorunlu ve çoğunlukla askerî bir müdahale yoluyla gerçekleştirilmesi anlamına gelir.

Bir darbe sırasında, mevcut yönetici sınıfın darbe karşıtı üyeleri gözaltına alınabilir, tutuklanabilir ya da sürgüne gönderilebilir. Darbenin gerçekleşmiş sayılabilmesi için faillerin genellikle devletin içinde yer alan aktörler olması gerekir. İsyancılar veya kitlesele protestolar gibi, hükümeti devirmeyi hedefleyen ancak hükümetle resmi bir bağı olmayan gruplar bu kapsamın dışında kalmaktadır.

Ayrıca, bazı darbe tanımları failleri yalnızca askerî aktörlerle sınırlamaktadır. Ancak Powell ve Thyne, bu dar tanımın, verilerin yalnızca “başarılı” darbeler yönünde eğilmesine yol açabileceğini belirtmektedir. Araştırmalara göre, birçok darbe girişimi ilk olarak hükümetin sivil üyeleri tarafından başlatılmakta, ordunun ise darbenin başarılı olup olmayacağını belirleyen nihai aktör olduğu görülmektedir. Bazı durumlarda darbe faillerinin, büyük ölçüde yabancı devletler tarafından yönlendirilen girişimler dışında, devlet aygıtı içinde yer alması gerektiği savunulmaktadır.

Clayton Thyne ve Jonathan Powell’ın oluşturduğu veri setine göre, 1950 ile 2010 yılları arasında dünya genelinde toplam 486 darbe girişimi gerçekleşmiştir. Bunların 242’si başarılı olmuş, 244’ü başarısız kalmıştır. Darbelerin en yoğun yaşandığı kıta

%44,03 ile Afrika'dır. Bunu %30,04 ile Amerika izlemektedir. Asya ve Orta Doğu sırasıyla %13,79 ve %9,05 oranlarındadır. Avrupa ise %3,50 ile en az darbenin yaşandığı kıta olmuştur.

Darbe girişimlerinin en yoğun olduğu dönem 1960'ların ortasıdır. 1970'lerin ortası ve 1990'ların başında da yeni dalgalar yaşanmıştır. Genel olarak, Orta Doğu ve Latin Amerika'daki darbelerin başarı oranı düşüktür; Afrika ve Asya'daki darbeler ise görece daha yüksek oranda başarılı olmuştur. Bununla birlikte, zaman içinde başarılı darbe oranlarında azalma eğilimi gözlemlenmektedir.

Afrika'da en fazla darbe girişiminin yaşandığı ülke, 1950'den bu yana toplam 18 darbe girişimi ile Sudan'dır. Bu girişimlerin altısı başarılı olmuş, bunlardan biri Ekim 2021'de gerçekleşmiştir. Aynı yılın Nisan ayında, paramiliter güçlerin Sudan ordusuna yönelik gerçekleştirdiği saldırı, bir darbe girişimi olarak kayda geçmiş ve aylar süren çatışmalara yol açmıştır.

Batı Afrika özelinde ise Burkina Faso, toplam darbe girişimi sayısı bakımından Sudan'ın gerisinde kalsa da, dokuz başarılı darbe ile bu alanda ilk sırada yer almaktadır. Bu darbelerden ikisi 2022 yılında gerçekleşmiştir. Ayrıca 1966, 1974, 1980, 1982, 1983, 1987 ve 2014 yıllarında da başarılı darbeler yaşanmıştır. 2015'te ise bir darbe girişimi başarısız olmuştur.

Mali, şimdiye kadar beş başarılı askeri darbeye sahne olmuştur: 1968, 1991, 2012, 2020 ve 2021. Bu darbeler, ülkenin siyasal yapısını önemli ölçüde etkilemiştir ve her biri bu tezin üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır (Africanews 2022).

1.2 Askeri Darbelerin Motivasyonları

Temel olarak 2003 yılında yapılan akademik bir araştırma analizine göre, darbeler bazı subayların kişisel şikayetleri, askeri örgütsel sorunlar, askeri popülerlik ve tutumsal bütünlük, ekonomik gerileme, dış tehditler, diğer bölgesel darbelerden bulaşma ve iç siyasi kriz gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Tezin üçüncü bölümünde Batı Afrika darbesinin bir örneği olarak Mali özelinde daha detaylı bir tartışma yapılacaktır. Genel olarak en çok darbe yaşayan ülkelerin yoksul olduğu görülmektedir. Diğer

akademisyenler tarafından yürütülen çalışmalar, yoksulluk ve az gelişmişliğin darbe olasılığını önemli ölçüde artırdığını birçok kez ortaya koymuştur (Finer, 1962; London ve Poole, 1990; Luttwak, 1969; O’Kane, 1981; Belkin ve Schofer, 2003). Ancak bir ülkeyi darbe girişimine açık hale getiren tek unsur yoksulluk değildir; asıl belirleyici olan, toplumdaki güçlü gruplar arasında siyasi otoritenin sınırları ve meşruiyeti konusunda fikir birliği bulunmamasıdır. Finer’in ifadesiyle, “siyasi partilerin veya sendikaların yetersiz, zayıf ve uygunsuz olduğu, iktidar el değiştirme prosedürlerinin düzensiz ya da hiç olmadığı, en yüksek otoritenin hangi kuruma ait olduğu konusunda ciddi bir anlayış veya kayıtsızlık olduğu durumlarda, ordunun siyaset alanındaki hareket alanı çok geniş olur” (Xavier Marquez, 2017: 183).

Darbelerin motivasyonu genellikle devirdikleri hükümetlerin personelini ve politikalarını değiştirmektir. Müdahale sonrası darbenin meşrulaştırılması için çeşitli gerekçeler geliştirilir. Darbe liderleri müdahalelerini açıklamak için farklı nedenler öne sürseler de bunlar genellikle yolsuzluk ve kayırmacılığın ortadan kaldırılması, kötü yönetim ve aşiretçiliğin engellenmesi ya da ülkenin kaosa sürüklenmesinin önlenmesi gibi temalarla ilişkilidir. Ayrıca darbe planlayıcıları, anayasal bütünlüğü, ulusal egemenliği ve dürüst, etkili bir hükümeti yeniden tesis etmek amacıyla müdahalede bulunurlar (Meredith, 2013: 219). Hedef, ülkenin başarısız ekonomisini canlandıracak ve ordunun kurumsal çıkarlarını koruyacak bir hükümet kurmaktır.

Darbelerde baskın unsurun orduyun siyasete müdahalesi anlamına gelmediği belirtilmekle birlikte, Nordlinger’e göre, “darbelerin büyük çoğunluğu kısmen, öncelikle veya tamamen ordunun çıkarlarını savunmak ya da dayatmak amacıyla gerçekleştirilir” (Nordlinger, 1977: 78). Özetle, müdahale öncesi yöneticilerin işlediği yanlışları ve adaletsizlikleri telafi etmek amaçlanmaktadır. Darbelerin motivasyonlarını tanımlarken Natasha M. Ezrow ve Erica Frantz, darbe planlayıcılarının hedeflerinin önemli ölçüde farklılık gösterebildiğini, bazen sadece katılmadıkları bir lideri devirmek isterken, bazen de siyasi sistemi tamamen değiştirmeyi amaçladıklarını belirtmektedir. Bazı darbeler hoşnutsuz bir nüfus adına askeri müdahaleyi simgelerken, diğerleri ordu içindeki küçük bir grubun tercihleri doğrultusunda gerçekleştirilir (Ezrow ve Frantz, 2011: 97). Afrika

siyasetinde, özellikle Mali’de askeri müdahalelere atfedilebilecek tek bir motivasyon kaynağı bulunmamaktadır. William Tordoff, “Afrika’da Hükümet ve Politika” adlı eserinde askeri müdahalelerin birincil nedenleri konusunda farklı görüşlerin bulunduğunu, ancak bazı gerçeklerin inkar edilemez olduğunu savunur. Buna göre, darbe planlayıcılarının temel amacı ve motivasyonu genellikle ülkenin siyasi sistemini dönüştürmektir. Bu bağlamda, Luttwak’ın belirttiği gibi, tüm askeri darbelerin genel doğası, ülke üzerinde tam kontrol sağlamak amacıyla beklenmedik bir şekilde devletin karar alma mekanizmasını ele geçirmektir. Martin C. Needler ise, “asker genellikle farklı motivasyonların bir kombinasyonunun sonucu olarak siyasete müdahale eder ve ordunun çıkarları genellikle ekonomik seçkinlerin çıkarlarını tamamlayıcı biçimde yorumlansa da, bu kombinasyonda ordunun kendi kurumsal çıkarlarının savunulması önceliklidir” (Needler, 1987: 59) ifadesini kullanmaktadır. Askeri darbelerin arkasındaki mantığı ve gerekçeyi anlamak, ordunun ulusal siyasete katılımının farklı tiplerle kategorize edilmesi durumunda daha kolay olacaktır; Mali darbesi bu konuda önemli bir örnektir.

1.3 Askeri Darbelerin Türleri

Siyasi çalkantıların ülkeleri şekillendirmeye devam ettiği bir dünyada, iktidar geçişlerinin mekanizmaları ve bu geçişlerin dünya istikrarı üzerindeki daha geniş etkileri hakkında değerli içgörüler sağlayan farklı darbe türlerini anlamak önemlidir. Her darbe türü, yönetim, demokrasi ve istikrar üzerinde kendine özgü etkiler yaratır. Bu ayrımları kavramak, Afrika, Orta Doğu ve Latin Amerika gibi farklı bölgelerde yaşanan siyasi geçişleri analiz etmeye yardımcı olur. Askeri darbeler özellikle Afrika’da en yaygın olan darbe türleridir. Afrika’da ve özellikle Batı Afrika’da darbeler, ideal tipler arasında kesin ayrımlar yapmaz.

Darbeleri incelerken, öncelikle darbeyi tetikleyen faktörlerin dikkate alınması faydalı olacaktır; çünkü ilk siyasi müdahale, darbeye hazırlık sürecinde, devletin, siyasi partilerin ve politikacıların eylemlerinin sonucu olduğu yönündeki önceki fikir birliği bozulduğunda ortaya çıkar. Ancak darbeleri türlere ayırmak, etkilerini anlamada sınırlı kalmaktadır; zira darbeler genellikle karmaşık motivasyonlarla doğar ve tek bir tür tarafından tam olarak karakterize edilmezler. Süreç içinde hareketlerini ve eylem

planlarını değiştirebilirler; “Önce motivasyonlarını değiştirirler.” (First, 1970: 205). Bir hükümeti devirmek çoğu zaman benzer hedeflere sahip olsa da, darbeler nasıl ve neden gerçekleştirildikleri ile uzun vadede toplum üzerinde bıraktıkları etkiler açısından farklılık gösterir. Darbe türleri çeşitlilik arz eder ve farklı teknikler ile hedefleri içerir. Bu nedenle terimler ve tanımların netleştirilmesi, darbelerin nedenlerini, süreçlerini ve sonuçlarını doğru analiz edebilmek için gereklidir.

1.3.1 Kendi Kendine Darbe (Oto Darbe) :

Kendi kendine darbe (autogolpe), bir yöneticinin iktidardan tamamen uzaklaştırılması yerine, demokratik kurumları feshederek—örneğin yasama veya yargı organlarını—olağanüstü yetkiler elde etmesiyle gerçekleşir. Pratikte, öz darbe, bir liderin gücünü yasadışı yollarla genişletmesi anlamına gelir; bu süreç genellikle anayasayı askıya almak, temel özgürlükleri kısıtlamak veya iktidarını korumak amacıyla seçimleri manipüle etmek şeklinde ortaya çıkar.

Dış güçlerin müdahalesiyle gerçekleşen geleneksel askeri darbelerin aksine, kendi kendine darbeye mevcut hükümet içinden iktidarın sürdürülmesi söz konusudur. Bu tür darbeyi gerçekleştiren liderler çoğunlukla ulusun çıkarlarını gözettiğini iddia eder; sıkça yolsuzluk, siyasi istikrarsızlık veya ulusal güvenlik tehditlerini gerekçe olarak gösterirler. Askeri veya diğer güvenlik güçleri, öz darbeye destek verebilir ve uygulanmasında rol oynayabilir; ancak bu darbenin başlatıcıları onlar değildir. İstatistiklere göre, 1946-2022 yılları arasında 148 kendi kendine darbe girişimi yaşanmış olup, bunların 110’u otokratik rejimlerde, 38’i ise demokratik rejimlerde gerçekleşmiştir.

Örneğin, Batı Afrika ülkesi Gine’de, 1984’ten itibaren cumhurbaşkanı olan Lansana Conté, görev süresini uzatmak ve yeniden seçime hazırlanmak amacıyla 2001 yılında anayasayı değiştirmiştir. Bu durum geleneksel bir askeri darbe olmasa da, liderin anayasayı değiştirerek demokratik süreci fiilen sona erdirmesi nedeniyle “kendi kendine darbe” olarak değerlendirilmektedir (Gerschewski, J., 2013).

1.3.2 Reformist/Yenilikçi Darbe :

Esasen askeri darbeleri sürdüren oligarşik yapı, devlet yönetimini ele geçirmek ve birkaç yozlaşmış, despot yöneticiyi ortadan kaldırmak amacındadır. Ordu, kendisini iktidardaki az sayıdaki kişinin ötesinde siyasi katılımı genişletmekle görevli görür. Bu hedefe ulaşmak için, siyasi sistemin genişlemesini koruyacak bir darbe yoluyla siyasi sahneye müdahil olur (Huntington, 1968: 222). Sonuç olarak, darbeyi planlayanlar, bunun özellikle orta sınıf için daha faydalı olacağına inanırlar.

Geriye kalan temel görev ise, yaygın siyasi katılımı teşvik etmek amacıyla sistemi reform etmektir. Örneğin, Batı Afrika ülkesi Gana’da Hava Teğmen Jerry John Rawlings, yaygın yolsuzluk, ekonomik kriz ve siyasi istikrarsızlık gerekçeleriyle iki darbe gerçekleştirmiştir. Jerry Rawlings’in darbeleri tipik reformist darbelerdir; çünkü her iki müdahale de mevcut rejimi değiştirmeyi ve siyasi ile ekonomik sistemleri daha adil ve istikrarlı hale getirmeyi hedeflemiştir. Özellikle 1981 darbesinden sonraki reformlar, Gana’nın uzun vadeli demokratikleşme sürecine önemli katkılar sağlamıştır.

1.3.3 Veto Darbe :

Veto darbeleri, tüm bir sistemi devirmek yerine ordunun belirli politikaların, hükümetlerin ya da siyasi hareketlerin başarısız olmasını sağlamak için bir "veto oyuncusu" rolü üstlendiği askeri müdahalelerdir. Temelde, silahlı kuvvetler kendi çıkarlarına, ulusal güvenliğe veya mevcut kurum yapılarına tehdit oluşturduğuna inandıkları siyasi değişiklikleri veya reformları engellemek amacıyla müdahale ederler.

Veto darbeleri genellikle solcu hareketlerin, İslamcı partilerin yükselişi veya ordunun gücünü sınırlayabilecek büyük anayasal reformlar gibi artan siyasi, sosyal ya da ideolojik değişimlere karşı bir tepki olarak ortaya çıkar. Reformist darbelerin tam tersi bir amaca sahip olan veto darbeleri, mevcut hükümetten veya yaygın siyasi katılımından kaynaklanan askeri tehditleri azaltmayı ya da ortadan kaldırmayı hedefler. Huntington’a göre bu tür darbeler, “iktidardaki hükümet radikal politikaları desteklemeye ya da ordunun iktidardan uzak tutmak istediği gruplara karşı adımlar atmaya başladığında gerçekleşir” (Huntington, 1968: 224).

Bu nedenle, veto darbelerinde ordu siyasi katılımın kapsamını genişletmek yerine daraltır. Huntington’a göre böyle bir darbenin etkisi, “siyasi katılımın daha radikal grupların lehine artmasını engellemek ve böylece sosyo-ekonomik reform sürecini yavaşlatmaktır” (Huntington, 1968: 224). Ordu özellikle çıkarları rejim tarafından tehdit edildiğinde müdahale eder ve veto darbeleri kanlı katliamlar ve baskıcı uygulamalarla sonuçlanabilir (Connor, 2017: 29). Bu bağlamda, belirli bir grubun ulusal siyasete katılımını kısıtlamak, seleflerinin uyguladığı eski sistemleri yeniden tesis eden otokratik rejimlerin arkasındaki temel itici güçtür. Veto darbelerinde, sıklıkla popüler ve yaygın destek gören hükümetler devrilir.

Bu darbelerin ardından, dış etkilere karşı direnç göstermek amacıyla karşı darbeler de kullanılır. Örneğin, Batı Afrika’da Fildişi Sahili’nde, Kasım 2010’daki seçimlerde Laurent Gbagbo ile Alassane Ouattara yarışmış, bağımsız Seçim Komisyonu Ouattara’yı kazanan ilan etmiştir. Ancak Gbagbo, Anayasa Konseyi aracılığıyla sonucu iptal etmiş ve iktidarı bırakmayı reddetmiştir. Gbagbo’nun seçim sonuçlarını tanımayı reddetmesi ve ordunun desteğiyle iktidarı sürdürme çabası, Batı Afrika’daki veto darbelerinin en somut örneklerinden biridir. Bu durum, ülkede kanlı bir iç savaşı tetiklemiş ve siyasi yapı üzerinde uzun süreli etkiler yaratmıştır.

1.3.4 Koruyucu Darbe:

Askeri veya diğer güçlü grupların, ulusal güvenlik, istikrar ya da mevcut sistem için tehdit olarak gördükleri bir hükümeti veya lideri devirmek amacıyla müdahale etmesi koruyucu darbe olarak tanımlanır. Koruyucu darbeler, demokrasiyi koruma veya düzeni yeniden sağlama amacı taşıyan müdahalelerden farklı olarak, genellikle yabancı etkiler, terörizm ya da iç komplolar gibi acil ve varoluşsal tehditlere karşı gerekli bir savunma olarak meşrulaştırılır.

Huntington’ın sınıflandırmasına göre, koruyucu darbe askeri darbelerin son türünü oluşturur. Bu tür darbelerde ordu, ülkeyi mevcut rejimin “kötü yönetiminden” korumak için siyasi alana müdahale etmeyi tercih eder. Huntington, askeriye’nin siyasete katılımının seyrek ve sınırlı olduğunu, ordunun kendisini toplumu modernleştiren ya da

yeni bir siyasi sistem kuran bir güç olarak görmediğini ileri sürer. Ordu, statükoyu koruduğuna ve muhtemelen arındırdığına inanır (Huntington, 1968: 225).

Rejimin ekonomik ve popülerlik krizleriyle karşı karşıya olduğu toplumlarda, hükümet daha iyisini yapabileceğini düşünen bir grup tarafından devrilmeye karşı savunmasız hale gelebilir (Clapham, 2004: 145). Bu nedenle halk genellikle bu tür darbelerin gerekçesini olumlu karşılar ve uluslararası toplumda da darbeler ikna edici bulunur. Huntington'ın belirttiği üzere, ordu müdahalesi çoğunlukla yolsuzluk, ekonomik durgunluk, siyasi çıkmaz, anarşi ve yerleşik siyasi yapının bozulması gibi sorunlarla tetiklenir. Ordu, bu sorunlar ortadan kalktığına temizlenmiş bir siyaseti sivil liderlere devredeceğini savunur.

Askerlerin görevi kaosu temizlemek ve sonrasında görevden çekilmektir. Huntington'a göre ordunun birincil görevi, ülkeyi yozlaşmış hükümet rejiminden kurtarmaktır. Bu tür darbe bir temizlik sürecidir; tamamlandığında devlet kurumları arındırılır ve ordu emekliye ayrılarak iktidarı sivil yöneticilere devretmek zorundadır (Huntington, 1968: 227). Örneğin, Nijer Cumhurbaşkanlığı muhafızları 26 Temmuz 2023'te Cumhurbaşkanı Mohamed Bazoum'u görevden almıştır. Darbeciler, Bazoum'u kötü yönetimle, güvenlik krizlerini etkili şekilde ele alamamakla ve ülke istikrarını tehlikeye atmakla suçlamışlardır.

Askeri liderler, "ülkenin güvenliğini ve istikrarını korumak" için iktidara geldiklerini ileri sürmüştür. Geçici bir askeri hükümet kurulmuş, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET) ve uluslararası toplum darbeye sert tepki vermiştir. Nijer'deki 2023 darbesi, ordunun hükümete müdahale ederek kendisini ülkenin istikrarının garantörü olarak görmesi nedeniyle koruyucu darbe örneği olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu tür darbelerin zamanla demokrasiyi zayıflattığı ve ülkedeki siyasi belirsizliği artırdığı gözlemlenmektedir.

1.3.5 Pronunciamientos (Kışla Ayaklanmaları):

Pronunciamiento, İspanyolca kökenli bir terim olup, genellikle "kışla ayaklanması" veya "cuartelazo" olarak da adlandırılan, belirli bir siyasi iktidarın askeri

güç tarafından resmen devrildiğinin duyurulduğu özgün bir darbe biçimini ifade eder. Bu tür müdahaleler, diğer askeri darbelerden farklı olarak, sivil otoritenin görünümünü korumaya çalışır ve doğrudan kapsamlı bir askeri güç kullanımıyla iktidarın zorla ele geçirilmesinden ziyade, siyasi meşruiyet iddiasıyla kamuoyuna ve elitlere yönelik bir bildirim veya beyan yoluyla mevcut hükümete karşı itirazda bulunur.

Pronunciamiento sürecinde, askeri subaylar ve siyasi elitler mevcut yönetimin politikalarına veya liderliğine yönelik hoşnutsuzluklarını açıkça ifade ederler ancak ani ve geniş kapsamlı bir askeri müdahale gerçekleştirmeden, mevcut iktidarın devrilmesini talep ederler. Bu yöntem, doğrudan şiddet kullanımı yerine siyasi baskı, kamuoyu mobilizasyonu ve elitlerin desteği aracılığıyla hükümet değişikliği sağlamayı amaçlar. Dolayısıyla, pronunciamiento daha çok bir askeri darbe değil, siyasi bir strateji ve iktidar değişikliğine yönelik bir manevra olarak değerlendirilir.

Tarihsel olarak, pronunciamiento terimi 19. yüzyılda İspanya ve Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkmış, bu coğrafyalarda askeri liderler arasında doğrudan çatışmaya girmeksizin hükümete karşı politik değişim talep eden bildiriler yayımlama pratiği olarak gelişmiştir (Eygün, 2024). Bu bağlamda, pronunciamiento, askeri müdahalenin demokratik süreçler ve siyasi meşruiyetle iç içe geçtiği, farklı bir darbe biçimi olarak literatürde önemli bir yer tutmaktadır.

1.3.6 Saray Darbesi :

Saray darbesi, bir liderin üst düzey yetkililer, danışmanlar, bakanlar veya iktidardaki ailenin üyeleri tarafından görevden alınmasıyla gerçekleşen ve askeri darbelerden kesinlikle farklı olan bir müdahale biçimidir. Bu tür darbeler, dış askeri güçlere veya halk ayaklanmalarına dayanmaz; bunun yerine, hükümet içindeki siyasi manevralar, ihanetler ve gizli planlamalar sonucunda ortaya çıkar. Saray darbeleri özellikle otoriter rejimlerde veya mevcut iktidar yapılarında yaygın bir tehdit unsuru olarak görülür. Her ne kadar saray darbeleri sıklıkla kraliyet sarayları ve monarşik sistemlerle ilişkilendirilse de, seçkin grupların yerleşik düzeni kökten değiştirmeden bir lideri devirmeye yönelik iş birlikleri, diktatörlükler, tek partili rejimler hatta demokratik

hükümetler içinde de meydana gelebilir. Örneğin, Batı Afrika ülkesi Burkina Faso'da 2014 yılında yaşanan darbe, ordunun halk protestolarına karşı doğrudan iktidarı ele geçirmek yerine görevdeki lideri istifaya zorlaması nedeniyle bir pronunciamiento darbesi örneği olarak kabul edilmektedir. 2015 yılında gerçekleşen darbe girişimi ise başarısız olmuş ve ordu, siyasi süreci koruma gerekçesiyle iktidarı sivillere devretmiştir (Reynolds, A., 2016).

1.3.7 A Putsch Ani ve Şiddetli İktidar Ele Geçirme Girişimi:

Putsch terimi Almanca kökenli olup, en geniş anlamıyla mevcut hükümeti demokratik olmayan yollarla devirme niyetiyle, siyasi, askeri veya ideolojik motivasyonlarla aniden ve şiddetli bir şekilde iktidarı ele geçirme eylemini ifade eder. Bu tür müdahalelerin arkasında genellikle aşırılık yanlıları veya muhalif askeri gruplar bulunur ve putschlar yüksek risk taşıyan ani darbe girişimleri olarak tanımlanır. Bazı putsch girişimleri başarıyla sonuçlanırken, çoğu planlama eksikliği veya halk desteğinin yetersizliği nedeniyle başarısız olmaktadır.

Saray darbelerinin aksine, putschlar siyasi müzakerelerden çok hızlı eylem ve kuvvet kullanımına dayanır. Batı Afrika ülkesi Gine'de 2008 yılında gerçekleşen darbe, düşük rütbeli askerlerden oluşan bir grubun, dönemin cumhurbaşkanının ölümü sonrası siyasi boşluğu fırsat bilerek hızla iktidarı ele geçirmesi örneği olarak gösterilebilir. Bu beklenmedik ve iyi organize edilmiş darbe, Gine'de uzun süreli siyasi istikrarsızlığa yol açmıştır (Eygün, 2024).

1.3.8 Anayasal Darbe: Demokratik Normlara Aykırı Anayasal Müdahale

Anayasal darbe, temelinde bir liderin veya seçkinler grubunun anayasal mekanizmalar aracılığıyla iktidarı ele geçirmesi anlamına gelir. Bu tür darbeler, anayasal çerçeveyi doğrudan ihlal etmeksizin, ancak anayasanın ruhuna ve demokratik ilkelerine aykırı biçimde iktidar değişikliğine yol açar. Anayasal darbe süreçlerinde, mahkemeler, parlamento ve başkanlık gibi anayasal kurumlar kullanılır; görünüşte yasal olmasına rağmen demokratik sistemi zayıflatır.

Genellikle siyasi muhalifleri baskılamak veya otoriter rejimler kurmak için başvurulan bu yöntemlerde, askeri müdahaleye gerek kalmadan güç transferi sağlanır. Zayıf demokratik kurumlar ve ülkelerdeki demokratik kültür eksikliği, anayasal darbelerin temel nedenleri arasında yer alır. Görev süresi sınırlamalarının değiştirilmesi ve parlamentoların bu süreçte istekli olması, seçim sonuçlarını garanti altına almak ve muhalefeti zayıflatmak için sıklıkla gereklidir. Anayasal darbelerle ilgili en önemli sorunlardan biri, halkın demokratik normlara olan güveninin azalmasıdır. Anayasayı ihlal eden liderler, görev süresi sınırlamalarını kaldırarak ya da görev sürelerini uzatarak iktidarın paylaşımına yönelik siyasi uzlaşmayı zayıflatırlar.

Batı Afrika ülkesi Togo’da yaşanan örnek, anayasal darbenin tipik bir örneğini teşkil eder. Ülke devlet başkanı Gnassingbé Eyadéma, 38 yıl iktidarda kaldıktan sonra Şubat 2005’te hayatını kaybetti. Anayasa uyarınca, Meclis Başkanı geçici olarak devlet başkanlığını üstlenmeli ve seçimlerin 60 gün içinde yapılması gerekmektedir. Ancak ordu müdahalesiyle Eyadéma’nın oğlu Faure Gnassingbé hızlıca devlet başkanı olarak atandı. Togo Parlamentosu, Faure Gnassingbé’nin yönetimini meşrulaştırmak ve seçim gerekliliğini ortadan kaldırmak amacıyla anayasada değişiklik yaptı. Bu süreç, askeri ve siyasi elitlerin yasal mekanizmaları manipüle ederek demokratik olmayan ve anayasalara aykırı bir şekilde iktidarı ele geçirmesi anlamında klasik bir anayasal darbe örneği olarak kabul edilir. Bu müdahale, Eyadéma ailesinin yönetimini pekiştirmiş ve ülkede uzun süreli siyasi istikrarsızlıkların yaşanmasına zemin hazırlamıştır (Bayart, J.-F., 1993).

1.3.9 Sahte Darbe: (False Coup)

Sahte darbe, genellikle bir lider veya hükümet tarafından bilinçli olarak planlanıp hazırlanan, ancak başarısız olduğu izlenimi verilerek kamuoyuna yansıtılan darbe girişimidir. Bu tür darbeler, hükümeti güçlendirmek ve meşruiyet kazanmak amacıyla kullanılabilir; aynı zamanda muhalifleri bastırmak için bahane işlevi görürler. Sahte darbeler, olağanüstü hal ilanı, anayasa reformu veya siyasi tasfiyeler gibi süreçlerin zeminini hazırlamak için bir araç olarak işlev görür.

Connor'un (2017: 36) tanımına göre sahte darbeler, gerçek bir darbenin taşıdığı güç, şiddet unsurları ve meşru muhalefeti itibarsızlaştırma amacıyla iktidardaki hükümet tarafından ordu aracılığıyla başlatılır. Bu süreçte hükümet, muhalefet liderlerini ve destekçilerini darbeyi organize etmekle suçlayarak tutuklama, yargılama ve sürgüne gönderme gibi yöntemlere başvurur. Bu nedenle sahte darbeler, rejimi değiştirmekten ziyade mevcut rejimi güçlendirmek ve pekiştirmek amacı taşır.

Latin Amerika örnekleri üzerinden yapılan değerlendirmelerde, muhafazakar siyasi elitlerin askeri darbelerle iktidardan uzaklaştırılması, bazı çevrelerce değişim ve ilerlemenin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Reformist darbe liderlerinin ülkelerine refah getirmek için adımlar attıkları savunulmuştur (Karsten, 1999: 223). Ancak sahte darbeler, genellikle demokratik süreçlerin manipülasyonu ve muhalefetin sistematik baskı altına alınması şeklinde gerçekleşen siyasi manevralardır.

1.4 Askeri Rejimler: Tanım ve Özellikler

Askeri rejim, genellikle ordu ya da askeri liderlerin sivil hükümeti devirmesinin ardından iktidarı ele geçirdiği bir yönetim biçimini ifade eder. Bu süreç genellikle demokrasinin askıya alınmasına ve baskıcı uygulamaların yaygınlaşmasına yol açar. Ordu, devlet başkanı, hükümet yetkilileri ve yasama organı gibi devlet kurumlarını kontrol ederken, anayasa da askıya alınabilir. Hükümet devrildikten sonra ordunun kurduğu bu rejimler, çoğunlukla ordu içindeki üst düzey subaylar tarafından planlanır ve yürütülür.

Sonuç olarak, ordu ülkeyi yönetir ve kimi zaman kendi politikalarını destekleyecek kişileri atama yetkisini elinde bulundurur. Başka bir ifadeyle, atamalar ordu tarafından kontrol edilir ve rejimi sürdürecektir, politikalarını savunacak aktörler seçilir. Askeri darbeler, iktidar değişiminin etkili yollarından biri olarak kabul edilir. Rejimin liderlik yapısı, darbe sürecine katılan subayların ordu içindeki konumlarına bağlıdır. Andrew Heywood'un da belirttiği gibi, askeri rejim, "hükümetteki önemli pozisyonların ordunun komuta zincirindeki bireylerin pozisyonlarına göre işgal edildiği bir rejim"dır (Heywood, 2013: 281).

Reform ve değişim, darbe failleri tarafından yeni rejimin temel hedefleri olarak sıkça dile getirilir. Ordu, yetkilileri ve politikaları değiştirmek amacıyla darbe gerçekleştirir ve ardından değişimi destekleyeceğine inandığı kişileri görevlendirir. Bu atamalar genellikle askeri kimliği yansıtır; bu nedenle askeri personel ve askeri seçkinler rejimin başlıca destek kaynakları olarak öne çıkar. Ancak, askeri darbeler rejim değişikliğine zemin hazırlasa da, Natasha M. Ezrow ve Erica Frantz'ın vurguladığı üzere, bu durum mutlaka reformların gerçekleştiği anlamına gelmez ve bazen ters etki yaratabilir. Yine de, darbe planlayıcıları ve yeni rejim liderleri halk desteğini kazanmayı amaçlayan politikalar geliştirme eğilimindedir. George M. Haddad'ın da belirttiği gibi, “askeri rejimler, bazı yasaların kamuoyunu memnun edecek şekilde düzenlenmesi” ile rejimlerini sağlamlaştırmaya çalışır (Haddad, 1965: 25). Kamuoyu desteği, rejim politikalarının motivasyonunu güçlendirirken, halkın bu tür reformlara hazır olmaması durumunda hoşnutsuzluk protestolar ve isyanlarla kendini gösterebilir (Haddad, 1965: 25).

Öte yandan, ordu içindeki reformlara karşı çıkan kesimler, karşı darbe girişimleri planlayabilir ve uygulayabilir. Cunta içinde çeşitli politikalar ve programlar konusunda anlaşmazlıklar yaşanabilir; bu tür iç çekişmeler barışçıl yollarla çözülemezse, askerler arasında düşmanlık ve hatta silahlı çatışmalara yol açabilir. Ayrıca, daha önce yaşanmış darbeler sonrası ordu içi hoşgörüsüzlük, “darbe tuzağı” olarak adlandırılan döngüsel bir sürece neden olabilir. John Londregan ve Keith Poole'un da ifade ettiği gibi, “başarılı bir darbe, yeni bir darbe isteğini artırır” (Londregan ve Poole, 1990: 152). Böylece, başarılı bir darbenin ardından rejimin uyguladığı politikalar veya reformlar ordu içindeki birimler tarafından benimsenmediğinde, bu durum yeni darbe girişimlerine yol açabilir.

Heywood'un ifadesiyle, askeri rejimler, belirli ideolojik temellere dayanan diğer rejim tiplerinden farklı olarak, öncelikle askeri güç kullanımı ve sistematik baskı üzerine kuruludur (Heywood, 2013: 281). Heywood ayrıca, “normal siyasi ve anayasal düzenlemelerin sıklıkla askıya alındığını ve seçilmiş meclisler ile özgür basın gibi muhalif görüşlerin ifade edilmesine izin veren kurumların zayıflatıldığını veya kaldırıldığını” belirtir. Bu durum, devletin zorlayıcı gücünü temsil eden ordunun, darbe

programını ve rejimini yaymak için bir araç olarak kullanılmasıyla açıklanabilir. Takiben ordu ve darbe liderleri güvenlik ile politika alanlarındaki yetkileri kontrol ederler. Bu faaliyetler, askeri cuntaların devlet üzerinde mutlak güce sahip olduğu askeri diktatörlüklerin ortaya çıkmasına doğrudan zemin hazırlar. Natasha M. Ezrow ve Erica Frantz’a göre askeri diktatörlüklerde ordu, devletin güvenlik güçleri ve hükümete bağlı kurumlar üzerinde tam yetkiye sahiptir. Askeri cunta, eski rejim yetkililerini tasfiye ettikten sonra, politikaların uygulanmasından sorumlu yeni atanan yetkilileri bırakır.

1.5 Askeri Rejimlerin Dayanıklılığı ve Devamlılığı

Askeri rejimler genellikle kısa süreli iktidarlara sahiptir ve Mali örneğinde olduğu gibi düşmeye meyillidir. Christopher Clapham’a göre, “bir askeri rejim siyasi sahnede yerini aldıktan sonra, aynı siyasi gruplar ve güçlerle mücadele eder ve sınırlı siyasi seçenekler arasında sürüklenerek seleflerinin karşılaştığı benzer zorluklarla yüzleşir” (Clapham, 2004: 145). Askeri darbelerin birincil amacı her zaman askeri rejimin uzun ömürlü olması değildir. Bunun yerine, temel hedef orduyu temsil eden kesimin kurumsal çıkarlarını güvence altına almaktır. Bu çıkarlar korunduğu sürece, ordu iktidarı sivillere devretmeye hazır olur ve böylece askeri rejimlerin görev süreleri daha kısa olabilir. Daha önce de ifade edildiği gibi, kısa rejim ömrü, politikaların başarısızlığına ve halk desteğinin yetersizliğine de bağlanabilir. Erica Frantz ve Natasha M. Ezrow’un belirttiği gibi, askeri rejimler, demokratikleşme baskılarına karşı duyarlılıkları sebebiyle de kısa ömürlü olabilmektedir (Ezrow ve Frantz, 2011: 97).

Rejim değişiklikleri genellikle sivil itaatsizlik, vatandaşların, öğrencilerin, sendikaların ve siyasi partilerin kitlesel protestolarından kaynaklanmaktadır. Henry J. Barkey’nin dikkat çektiği üzere, ordu içinde bir kriz ya da anlaşmazlık bulunmasa dahi, “yükselen sivil itaatsizlik, geniş tabanlı muhalefet, dış baskılar ve ekonomik zorluklar da dahil olmak üzere iş dünyasına duyulan güvensizlik” gibi nedenlerle ordunun istifa etmesi mümkündür (Barkey, 1990: 169–192). Mali örneğinde, bu tür kitlesel sivil itaatsizlikler birçok askeri rejimin süresini kısaltmış ve nihayetinde 23 yıl iktidarda kalan Moussa Traoré’nin istifasına yol açmıştır. Öte yandan, darbe çağrısı genellikle popüler siyasi huzursuzluğu kontrol edememekten kaynaklanır. Ancak kitlesel huzursuzluk, askeri

rejimleri devirme açısından nadiren doğrudan belirleyici olur. Geddes, Frantz ve Wright’a göre, askeri rejimler genellikle liderlerinin siyasetten ziyade güç kullanımında uzman olmasını talep eder; dolayısıyla askeri rejimleri devirmek, sivil liderliğe sahip rejimleri devirmekten daha kolaydır.

Geddes ve arkadaşlarının gözlemleri, askeri rejimlerin hiyerarşik örgütsel yapıya rağmen demokrasilerden daha kısa ömürlü olduğunu göstermektedir (Geddes, Frantz ve Wright, 2014: 2). Askeri rejimler, şiddet ve baskı araçlarını kullanarak halkı ve silahları kontrol etseler de kırılgan ve sürdürülmesi zor yapılar olarak kalmaya devam eder. Clapham, Campbell ve Philip’in iddia ettiği üzere, askeri rejimlerin istikrarını sağlamak için önemli bir faktör de “devlet yönetimi ve sunduğu kaynaklardan pay karşılığında askeri liderliğe sadakat gösterecek sivil müttefikler edinme kapasitesidir” (Clapham, Campbell ve Philip, 1985: 12-13).

1.6 Askeri Rejimlerin Sınıflandırılması

Askeri rejimler ve bunların sınıflandırılması üzerine literatürde çok sayıda çalışma ve görüş bulunmaktadır. Ancak, askeri rejim türleri üzerine yapılan ampirik araştırmalar genellikle belirgin ve kesin tanımlayıcı ayrımlar yapmada yeterince başarılı olamamıştır. Bu bölümde, askeri darbeler yoluyla kurulan askeri rejim türlerini daha iyi anlamak amacıyla çeşitli kaynaklar kapsamlı şekilde incelenecektir. Ordunun iktidarı ele geçirme süreçleri, bu alandaki erken dönemdeki araştırmaların ana odak noktası olmuştur. Bu tipoloji, ordunun mevcut hükümeti ne derece desteklediğine bağlı olarak şekillenmektedir. Andrew Heywood’a göre, askeri rejimler baskı düzeyleri ve siyasi kontrol katılımı temelinde kategorize edilmektedir (Heywood, 2013: 281). Dolayısıyla, bir rejimin türü aynı zamanda uyguladığı baskının yoğunluğu ve kapsamına göre belirlenmektedir.

Öte yandan, Martin Dent askeri rejimleri, iktidara geldiklerinde benimsedikleri özellikler ve hedefler doğrultusunda sınıflandırır. Bu rejimler, hem etkileri hem de idari süreçleri bakımından farklılık arz etmektedir. Genel olarak bu tipolojiler, iki ana grupta toplanabilir: cunta/kolektif rejimler ile tek adam/diktatörlük rejimleri.

1.6.1 Kolektif Askeri Rejimler (Askeri Cuntalar)

Birinci rejim türü, devlet yönetiminin doğrudan ordu tarafından kontrol edildiği rejimdir. Andrew Heywood bu tür hükümeti, askeri cunta ya da “kurum olarak ordu tarafından sürdürülen” bir yönetim biçimi olarak tanımlamaktadır (Heywood, 2013: 281).

Bu rejimlerde genellikle kıdemli subaylar ya da teğmenler liderlik eder ve bir darbe düzenleyerek iktidarı ele geçirebilirler. Rütbelerine veya darbede oynadıkları role bağlı olarak, belirli bir emir doğrultusunda bir grup kıdemli subay ülkenin yönetimini devralır. Barbara Geddes ve diğerleri ise bu tür hükümetlere “kolektif askeri rejimler” adını vermekte; bu rejimlerde subaylar siyasi iktidara hakim olur ve siyasi erişimi kısıtlamaktadırlar (Geddes, Frantz ve Wright, 2014: 5).

Sonuç olarak, bu rejim biçiminde tek bir subayın mutlak yetki kullanma kapasitesi, cuntadaki diğer subayların denetimiyle sınırlanmaktadır. Geddes ve çalışma arkadaşları, juntaların veya “kolektif” rejimlerin, otokrasilere kıyasla “iktidar grubu içindeki anlaşmazlıklara ve krizlere daha az dirençli” olduğunu savunmaktadırlar. Cunta, devleti yönetme yetkisini bir grup üzerinde toplar; böylece yetkinin tek bir kişi yerine kolektif bir mekanizmaya devri, kritik meselelerde istişare ve ortak karar alma süreçlerine olanak tanımaktadır.

Mali’de gerçekleşen birçok askeri darbe sonrasında kurulan rejimler, bu kolektif askeri rejim özelliklerini taşımaktadır. Bununla birlikte, bu rejimlerden bazıları, zamanla ikinci tür olarak tanımlanan askeri tek adam rejimine dönüşmektedir; bu konu aşağıdaki bölüm ve tezin 3. bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır. Moussa Traoré’nin 1968 yılında kurduğu rejim, 13 üyeden oluşan bir cunta yapısındaydı. Bu üyeler arasında Tiecoro Bagayoko, Fililing Sissoko, Kissima Doukara, Joseph Marat, Moussa Koné, Mamadou Sanogho, Baba Diarra, Youssouf Traoré, Karim Dembele, Charles Cissoko, Yoro Diakité, Malik Diallo ve Mamadou Cissoko öne çıkmaktadır. Cunta, üyeleri üzerinde denetim işlevi görmüş ve tek bir kişinin aşırı güç kullanmasını engellemiştir. Ancak, Geddes ve diğerlerinin vurguladığı üzere, içsel anlaşmazlıklar bu tür rejimlerin sona ermesine neden olmuştur (Geddes, 2014: 6).

1.6.2 Ordu Tarafından Desteklenen Tek Adam Rejimleri

Heywood, ordu tarafından desteklenen kişiselleştirilmiş diktatörlükleri, askeri rejimlerin farklı bir türü olarak tanımlamaktadır (Heywood, 2013: 281). Bu tür rejimler, ilk olarak kolektif askeri rejim biçiminin genişletilmiş versiyonu olup, askeri cuntanın tartışmasız lideri konumundaki bir subayın öne çıktığı sistemlerdir. Bu lider genellikle karizmatik, entelektüel veya olağanüstü yeteneklere sahip olup, diğer darbe planlayıcılarından ve meslektaşlarından ayrılır. Ordu, bu lideri siyasi otoritenin tek kaynağı olarak kabul eder ve rejimin en üst makamına yükseltilmesi konusunda mutabık kalır. Geddes ve çalışma arkadaşları, bu rejim biçimini yürütme gücünün diğer subayların etkisinden büyük ölçüde ya da tamamen izole edildiği “tek adam yönetimi” olarak tanımlar (Geddes, Frantz ve Wright, 2014: 5).

Mali’de, 1979’da tek partili rejime dönüştürülen Moussa Traoré yönetimi, bu askeri rejim türünün tipik bir örneğini oluşturur. Traoré, güvenlik sistemini kişiselleştirerek tamamen kendi kontrolü altına almış; kritik kararları tek başına almış ve diğer yetkilileri baskı ve tehdit altında tutmuştur. Ordu, bu tür tek adam rejimlerini açıkça tanımakta ve desteklemektedir. Liderin askeri bir subay olması zorunlu olmamakla birlikte, ordu genellikle rejimin meşruiyetini ve devlet gücünü tek bir liderin otoritesine dayandırmayı tercih eder (Heywood, 2013: 282). Ordu, bu rejimleri etnik, politik veya ideolojik gerekçelerle destekleyebilir; ancak bu tür rejimlerin devamlılığı için ordunun sadakati ve desteği hayati öneme sahiptir. Heywood’un ifadesiyle, ordu liderleri “perde arkasında ipleri çekmekten memnundur” (Heywood, 2013: 281). Bu durum, çıkar çatışmalarını minimize ederken rejimin istikrarını sağlar ve yönetimin kademeli olarak diktatörlüğe dönüşmesine zemin hazırlar.

Martin Dent ise askeri rejimleri, ordunun iktidarı ele geçirdikten sonra benimsediği karakter ve hedeflere göre sınıflandırır. Ona göre, “geçici” rejimler anayasal bütünlüğü yeniden sağlamayı ve politik karmaşayı çözmeyi vaat eder (Panter-Brick, 1978). “Düzeltilici” rejimler, önceki sivil yönetimlerin miras bıraktığı temel hataları düzeltme iddiasındadır. Üçüncü tip olan “devrimci” askeri rejimler ise toplumsal yapıyı değiştirmeyi ve seçkin egemenliğini ortadan kaldırmayı amaçlar. Bu sınıflandırma,

liderin idari ve güvenlik aygıtları üzerindeki kontrol derecesine göre yapılmaktadır ve ayrıca hangi rejim türünün daha uzun ömürlü olacağını da belirlemeye yardımcı olur.

Mali örneğinde görüldüğü gibi, ordu tarafından desteklenen tek adam rejimleri, daha uzun ömürlü olma eğilimindedir. Buna karşılık, devletin darbeyi yöneten kolektif askeri rejimler (örneğin, Bah Ndaw yönetimi) ideolojik farklılıklar nedeniyle kırılğan ve kısa ömürlüdür. Moussa Traoré rejimi gibi tek adam rejimleri ise, liderin idari ve güvenlik güçleri üzerindeki kapsamlı kişisel kontrolü sayesinde daha istikrarlı ve uzun ömürlüdür. Bu ayrım, hangi rejim türünün daha etkili olduğu ve toplumsal ihtiyaçları karşılama kapasitesine sahip olduğunun değerlendirilmesinde önemli bir ölçüttür.

1.7. Batı Afrika'daki Askeri Darbelerin Genel Değerlendirmesi

Afrika kıtasında yönetimde askeri müdahalelerin birincil değerlendirmesi büyük oranda Batı Afrika bölgesine odaklanmaktadır. Çünkü askeri darbeler kıtada en yoğun şekilde bu bölgede gerçekleşmektedir. Venn'e (1986) göre, bağımsızlık sonrası dönemde Afrika orduları siyaset sahnesinde sınırlı bir role sahipti. Ordunun temel işlevi dış tehditlere karşı savunma yapmak ve iç barış ile düzeni sağlamaktı. Venn, Afrika'daki askeri müdahalelerin nispeten az sayıda olduğunu, yalnızca birkaç ülkede ordunun bağımsızlık kazanılmasında doğrudan rol oynadığını belirtmektedir. Ayrıca, ordu ve siyaset alanında deneyimsiz aktörlerin iktidara gelmesinin askeri müdahalelerin temel nedenlerinden biri olduğunu vurgular. Afrika'daki askeri darbeler, 1952 yılında Albay Nasır ve beraberindeki subayların Mısır monarşisini devirmesiyle başlamış, Batı Afrika'da ise ilk darbe 1963 yılında Togo'da gerçekleşmiş ve ordu, ülkenin ilk cumhurbaşkanı Sylvanus Olympio'yu öldürerek iktidarı ele geçirmiştir.

Son yıllarda Afrika genelinde askeri darbelerde artış gözlemlenmiş, en son darbe Gabon'da yaşanmıştır. Pye (1966), ordunun teknik eğitim ve katı hiyerarşik yapısı nedeniyle gelişmekte olan ülkelerdeki en modern örgüt olduğunu öne sürerken, demokratik yönetim ve ekonomik fırsatların yetersizliği sebebiyle ordunun 1970'ler ve 1980'lere kadar siyaset sahnesine doğrudan müdahil olmadığını belirtir. 21. yüzyılda ise Batı Afrika, özellikle Sahel bölgesi, "darbe kuşağı" olarak adlandırılmıştır. Bu terim,

2020’li yıllarda bölgeyi etkileyen çok sayıda askeri darbe ve darbe girişimini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bunlar arasında 2020 ve 2021’de Mali’de, 2021’de Gine, Çad ve Sudan’da, 2022’de Burkina Faso’da, 2023’te ise Nijer ve Gabon’daki darbeler yer almaktadır. Ayrıca, aynı yıllarda Nijer, Sudan, Gine-Bissau, Gambiya ve Sierra Leone gibi ülkelerde darbe girişimleri yaşanmıştır. Bu gelişmeler, 2023 Nijer darbesinin ardından Afrika’nın doğu ve batı kıyıları arasında kesintisiz bir darbe zinciri oluşturmuştur. Literatürdeki çalışmalar, Afrika hükümetlerinin demokratik yönetimi tesis etme ve vatandaşlarına yeterli ekonomik fırsatlar sunma konusundaki başarısızlıklarını askeri müdahalelerin başlıca gerekçesi olarak göstermektedir. Afrika Birliği’nin “2063 Gündemi” de ekonomik olanakların eksikliği ve kötü yönetimin askeri müdahalelerin temel nedenleri arasında yer aldığını ifade etmektedir. Afrika Birliği, bu kapsamda bölgesel ekonomik entegrasyonu artırmak ve demokratik yönetişimi desteklemek amacıyla bölgesel örgütler ve üye devletlerle iş birliği yapmayı taahhüt etmektedir.

Askeri darbeler ve diğer anayasaya aykırı yönetim değişikliklerine karşı Afrika Birliği, Afrika Demokrasi, Seçimler ve İyi Yönetim Şartı, Lomé Bildirgesi, Anayasa Yasası ve Barış ve Güvenlik Protokolü gibi bir dizi çerçeve benimsemiştir. Bu mekanizmalar, askeri müdahaleler karşısında etkin bir müdahale ve yaptırım yolu sağlamaktadır. Akademik araştırmalar, askeri müdahalelerin kıta genelinde özellikle Batı Afrika’da daha yoğun olduğunu ortaya koymaktadır. Bölgedeki askeri müdahalelerin başlıca nedenleri arasında yönetsel başarısızlıklar, artan sosyal ve ekonomik eşitsizlikler ile Fransız neo-sömürgeciliğinin etkisi öne çıkmaktadır.

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET), bölgedeki askeri müdahalelerin temel nedenlerini ele almak ve iyi yönetim ile demokrasi standartlarını geliştirmek amacıyla özel bir protokol kabul etmiştir. Bu protokol, üye ülkelerin seçim yasalarında seçim tarihinden en az altı ay önce önemli değişiklikler yapmasını yasaklamakta ve darbeleri şiddetle kınamaktadır. Ayrıca, gelecekteki darbeleri önlemek üzere yaptırımlar uygulamaktadır. Ancak, BADET’in sert tutumuna rağmen Batı Afrika’daki anayasaya aykırı iktidar değişikliklerinin sıklığı yüksek kalmaya devam etmektedir. Bu çalışmada, Batı Afrika’da son yıllarda askeri müdahalelere maruz kalan

beş ülke detaylı olarak incelenecek ve özellikle Mali örneği üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır.

1.7.1. Burkina Faso: Askeri Darbe Süreçlerinin Değerlendirilmesi

Burkina Faso, Gana ve Nijerya gibi Batı Afrika ülkeleriyle karşılaştırıldığında, 1960'tan 2015'e kadar demokratik yollarla iktidar devrini başaramamış bir ülke olarak öne çıkmaktadır (Sawo, 2017). Ülkenin bağımsızlığını kazandığı 1960 yılının ardından, ilk devlet başkanı 1960 ve 1965 yıllarında seçilmiştir. Ancak 1966 yılında Yarbay Sangoulé Lamizana, demokratik olarak seçilmiş hükümeti devirmiştir. Buna karşılık, Nijerya ve Gana'da ilk askeri darbeler aynı yıl gerçekleşmemiş, örneğin Nijerya'da ilk darbe 1983 yılında yaşanmıştır.

Burkina Faso, Gana ve Nijerya'nın aksine, yakın dönemde de askeri müdahalelerle gündeme gelmiş; 2015 yılında gerçekleşen darbe girişimi sonuç vermemiş ve ardından 2022'de iki askeri darbe gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler, askeri müdahalelerin Burkina Faso siyasetinde ayrılmaz bir parça haline geldiğini göstermektedir. 2015 yılında Ulusal Uzlaşma ve Reformlar Komisyonu'nun (*National Reconciliation and Reforms Commission-NCRR*) güvenlik teşkilatının terhis edilmesine dair tavsiyesinin ardından, Başkanlık Güvenliği Alayı başkanı ve başbakanı gözaltına almıştır. Başkan Michel Kafando'nun tutuklanmasına karşı çıkan protestocularla Başkanlık Güvenliği Alayı arasında çatışmalar yaşanmış ve bu çatışmalarda on protestocu hayatını kaybetmiştir. Aynı yıl, Başkanlık Güvenliği Alayı, geçiş hükümetinin yerine Ulusal Demokrasi Konseyi'ni kurma planlarını kamuoyu ve uluslararası topluma duyurmuştur. Bu müdahale, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET), Afrika Birliği, Birleşmiş Milletler ve Fransa tarafından kınanmıştır (Adibe, 2015).

Uluslararası tepkilere rağmen Burkina Faso, 2022 yılının Ocak ve Eylül aylarında iki askeri darbeye sahne olmuştur. Başkan Roch Marc Christian Kaboré liderliğindeki hükümet, özellikle Fulani azınlığına karşı insan hakları ihlallerini göz ardı etmek ve İslamcı militan terörüne karşı etkili önlemler almamakla eleştirilmiştir. Bu ortamda, Yarbay Paul-Henri Sandaogo Damiba, Ocak 2022'deki darbe ile iktidarı ele geçirmiştir.

Ancak 30 Eylül 2022’de, uluslararası gazeteci Mayenie Jones’un Twitter üzerinden duyurduğu üzere, devlet ordusunun ve özel kuvvetlerin bir kısmı arasında çıkan anlaşmazlık sonucunda Yüzbaşı İbrahim Traore, Damiba’yı görevden almıştır (Ndiaga ve Mimault, 2022). Sekiz ay gibi kısa bir sürede Burkina Faso’da iki askeri darbe ve birçok insan hakları ihlali vakası yaşanmıştır.

1.7.2 Gana'da Askerî Müdahaleler

Samuel P. Huntington’ın konsolide demokrasi ölçütlerini karşılayan Gana, buna rağmen 1966 ile 1981 yılları arasında çok sayıda askeri darbeye sahne olmuştur (Huntington, 1991). Söz konusu dönemde beş başarılı darbe gerçekleştirilmiş ve bu durum Gana’nın, Batı Afrika bölgesinde darbe girişimlerinden önemli bir pay aldığına işaret etmiştir. 1993 yılında BADET Cotonou Antlaşması’nın imzalanmasının ardından ise ülkede herhangi bir darbe yaşanmamıştır.

Bununla birlikte, 5 Temmuz 1978’de gerçekleşen ve klasik darbe kalıplarının dışında değerlendirilebilecek nitelikteki askeri müdahale, Gana örneğini bu çalışma kapsamında dikkat çekici kılmaktadır (Amamoo, 2000). Korgeneral Fred W.K. Akuffo tarafından gerçekleştirilen bu müdahalede, General I.K. Acheampong kansız bir biçimde görevden alınarak bir tür saray darbesi uygulanmıştır. Müdahale, konvansiyonel darbelerde sıklıkla görülen silahlı çatışma ve şiddet unsurlarını içermemiştir. Devletin resmî yayın organlarının kontrolünün ele geçirilmesiyle birlikte kamuoyu darbeden haberdar olmuştur. Müdahalenin iyi planlanmış bir iç yapılanma sonucu gerçekleşmiş olması nedeniyle, resmi kayıtlarda herhangi bir hukuksuzluk ya da suistimal bulunmamaktadır.

Buna karşılık, 1979 yılında gerçekleşen darbe çok daha şiddetli bir biçimde vuku bulmuştur. Flight Six adlı altı askeri subay, aralarında ilerleyen yıllarda devlet başkanlığı görevini üstlenecek olan Teğmen Jerry John Rawlings’in de bulunduğu bir grup tarafından kurşuna dizilerek infaz edilmiştir. Bu kişilerin yargılanmaları, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yapılmamış; adil yargılanma hakkı ihlal edilmiştir (Amamoo, 2000). Aynı yıl içerisinde, iki eski devlet başkanı olan Korgeneral Fred W.K. Akuffo ve

I.K. Acheampong ile 1966–1969 yılları arasında dışişleri bakanı olarak görev yapmış Roger Felli, yine benzer yöntemlerle infaz edilmiştir.

Ayrıca, çok sayıda askerî personel ve sivil yönetici, "Halk Mahkemesi" adı verilen ve yargısal meşruiyeti sorgulanan bir oluşum tarafından hapis cezasına çarptırılmıştır (Washington Post'tan, 1979). Bu dönemde, halkın bazı iş yerleri ve mülkleri askerî cunta tarafından şiddet yoluyla kamulaştırılmıştır. Söz konusu mülkiyet el koymaları, herhangi bir geçerli savunma hakkı tanınmadan gerçekleştirilmiş ve askerî yönetimin normatif uygulamaları hâline gelmiştir. Bu uygulamalara karşı herhangi bir eleştirel tutum veya kamuoyu bildirimi yasadışı kabul edilerek sert şekilde bastırılmıştır. Bu süreçte yaşanan kitlesel el koymalar, kamuoyuna “ev temizliği” (cleansing) adı altında meşrulaştırılmış olsa da (Owusu, 2008), uygulamalar ciddi ölçüde hak ihlallerini içermiştir.

1.7.3 Gine'de Askerî Müdahaleler

1984 yılında Cumhurbaşkanı Ahmed Sékou Touré'nin kısa süren bir hastalığın ardından hayatını kaybetmesi üzerine Gine'de askerî bir darbe gerçekleşmiştir. Başkent Conakry'deki devlet radyo istasyonu üzerinden yapılan duyuruda, ordunun yönetime el koyduğu bildirilmiş ve müdahale, “gerçek bir demokrasinin temellerini atmak” ve “gelecekteki diktatörlükleri engellemek” amacıyla meşrulaştırılmıştır. Darbenin hemen ardından bazı vatandaşların sokaklarda kutlamalar yaptığı gözlemlenmiş, bu durum darbenin barışçıl ve kansız olarak kayda geçmesine neden olmuştur. Bu süreçte Albay Diarra Traoré başbakan olarak atanmış, Albay Lansana Conté ise devlet başkanlığı görevini üstlenmiştir (Yansané, 1990; Reuters, 1984).

2008 yılında Cumhurbaşkanı Conté'nin vefatı üzerine anayasal prosedür gereği, başkanlık görevini geçici olarak altmış gün süreyle Meclis Başkanı Aboubacar Somparé'nin yürütmesi öngörülmüştür (Schultes, 2022). Ancak bu süreç ordu tarafından kesintiye uğratılmış ve anayasa askıya alınarak yönetim fiilen ele geçirilmiştir. Ordu, müdahaleyi sivil seçkinlerin yetersizliğiyle gerekçelendirmiştir. 2008 darbesi de tıpkı 1984'teki gibi kansız bir biçimde tamamlanmıştır (Arieff & Cook, 2009).

Bununla birlikte, darbenin ardından halkın hükümetin meşruiyetine yönelik artan sorgulamaları 2009 yılında ciddi bir krize dönüşmüştür. 28 Eylül 2009’da yaşanan ve literatüre “Stadyum Katliamı” olarak geçen olayda, askeri cunta silahsız muhalif gruplara karşı orantısız ve sistematik bir baskı uygulamıştır. Bu olay sırasında 157 protestocu yaşamını yitirmiş, yaklaşık 1.700 kişi ağır şekilde yaralanmıştır. Uluslararası raporlarda, güvenlik güçlerinin çok sayıda kadına yönelik cinsel şiddet uyguladığı ve mağdurlara insanlık dışı muamelede bulunduğu şüphelerine yer verilmiştir (Arieff & Cook, 2009; Bah, 2015).

Söz konusu baskıcı müdahalelere ve çok sayıdaki darbe geçmişine rağmen Gine, 2021 yılında Batı Afrika alt bölgesinde yeniden bir darbe ile gündeme gelmiştir. 5 Eylül 2021 tarihinde, 41 yaşındaki Albay Mamady Doumbouya liderliğindeki Özel Kuvvetler Grubu yönetime el koymuştur (Akuamoah, 2021). Bu süreçte dönemin Devlet Başkanı Alpha Condé gözaltına alınmış; anayasa ve Ulusal Meclis askıya alınmıştır. Ülke genelinde, özellikle maden bölgelerine yakın kasabalar hariç olmak üzere sokağa çıkma yasakları ilan edilmiştir. Askerî cunta, darbenin gerekçesini “demokrasiye saygısızlık” ve “ekonomik kötü yönetim” olarak açıklamıştır. Başkent Conakry sokaklarında halkın darbeye destek veren gösteriler yaptığı bildirilmiş, askeri yönetim ise demokratik düzene geçişin en kısa sürede sağlanacağı taahhüdünde bulunmuştur (Devermont, 2021)

1.7.4 Nijerya'da Askerî Müdahaleler

Batı Afrika’nın en büyük bölgesel güçlerinden biri olan Nijerya, 1960 yılında kazandığı bağımsızlıktan bu yana beş başarılı askerî darbeye sahne olmuştur. Bunların sonuncusu 26 Ağustos 1993 tarihinde gerçekleşmiştir. Buna ek olarak, ülkede iki darbe girişimi ve bir karşı darbe daha yaşanmıştır. Gerçekleştirilen neredeyse tüm askerî müdahalelerde etnik gerilimlerin belirleyici bir rol oynadığı göz önünde bulundurulduğunda, Nijerya’daki darbeler bu çalışmada örnek vaka olarak ele alınmaya değerdir (Luckham, 1971).

Nijerya’daki Nijerya’daki etnik ayrışmalar, özellikle 1966 yılında gerçekleşen askerî darbe ve akabinde yaşanan karşı darbe süreciyle daha da derinleşmiştir. Askerî

liderlik, daha önceki dönemlerde dile getirilen darbe uyarılarına rağmen, 1966'daki darbenin zamanlaması ve stratejik hazırlığı karşısında yeterli hazırlığı sağlayamamış ve sürece etkili bir biçimde müdahale edememiştir. 14 Ocak 1966 tarihinde başlayan darbe sürecinde, Tuğgeneral Maimalari, evinde gerçekleştirilen saldırılar sonucunda yaşamını yitiren ilk kurbanlardan biri olmuştur. 15 Ocak Cumartesi günü ise, Binbaşılar Nzeogwu ve Onwuatuogwu'nun denetiminde, Sarduana'nın evi ve kuzey bölgeleri hedef alınmış, bu saldırılar sırasında Sarduana'nın eşlerinden biri olan Sokoto Wazir'inin kızı da öldürülmüştür (Siollun, 2009).

Darbe planlayıcıları, başbakanı ve maliye bakanını hedef almak amacıyla ulusal televizyon ve radyo istasyonlarını kullanmışlardır (Luckham, 1971). 29 Temmuz 1966 tarihinde gerçekleşen karşı darbe ise, genel olarak kuzeyli askerî subayların güneyli subaylara –özellikle de ordu içindeki üst düzey Ibo subaylara– yönelik bir misillemesi olarak yorumlanmaktadır (Luckham, 1971). Ibo kökenli subaylar, ordu içinde yüksek rütbelerde bulunmakta ve liderlik kademelerinde büyük ölçüde etkili olmaktaydılar. Bu durum, bazı kuzeyli çevrelerce, kuzeyin etkisinin azaltılması ve güneyli elitlerin denetimi altına alınması olarak algılanmıştır.

28 Temmuz 1966 tarihinde kuzeyli ve güneyli subaylar arasında yaşanan çatışmalar, kuzeyli subayların liderliğinde gelişen askerî bir müdahalenin zeminini hazırlamıştır (Mshelia, 2012). Bu karşı darbe sonucunda büyük çaplı şiddet olayları yaşanmış, kırk birden fazla –çoğunluğu güneyli– subay hayatını kaybetmiş, ayrıca 194 asker öldürülmüştür. Olaylar sırasında yağma ve tecavüz vakalarının yaşandığı rapor edilmiştir. Siollun (2009), bu tür ihlallerin kamu güvenliği açısından nasıl bir tehdit oluşturduğuna dikkat çekmektedir.

1.7.5. Benin'de Darbeler ve Dönüşüm

Bağımsızlığını 1 Ağustos 1960'ta “Dahomey” adıyla kazanan Benin, takip eden ilk on iki yılı yoğun siyasal istikrarsızlık ve askerî müdahalelerle geçirmiştir. 1970 yılına kadar süregelen darbeler zinciri nedeniyle ülke, dönemin Afrika literatüründe “kıtanın hasta çocuğu” olarak anılmıştır.

Bu istikrarsızlık dönemi, Albay Christophe Soglo'nun 28 Ekim 1963 tarihinde ülkenin ilk demokratik olarak seçilmiş cumhurbaşkanı ve bağımsızlığın kurucu lideri olan Hubert Maga'yı darbeyle görevden almasıyla başlamıştır. Ordu bu müdahale ile fiilen iktidarı devralmış ve 5 Ocak 1964 tarihinde yapılan referandumla yeni bir anayasa yürürlüğe konmuştur.

Ancak askerî yapı içindeki genç subaylar 17 Aralık 1967'de Albay Soglo'yu görevden alarak yerine Teğmen Alphonse Alley'i getirmiştir. Alley, Mayıs 1968'de devlet başkanlığı görevine başlamıştır. Ardından düzenlenen cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından Dr. Basile Adjou Moumouni'nin yerine, askeriye'nin de desteğiyle sivil giyimli Emile Derlin Zinsou cumhurbaşkanlığına atanmıştır. Ancak 1969 yılında Albay Maurice Kouandété tarafından Zinsou görevden alınmıştır.

1970 yılında ordu, yürütme erkinden çekilmeyi kabul etmiş ve sivil yönetime geçiş başlamıştır. Fakat bu istikrar kısa sürmüştür; 1972 yılında tabur komutanı Mathieu Kérékou öncülüğünde yeni bir darbe gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Marksist ideoloji benimsendi ve ülke, 1976 yılında Benin Halk Cumhuriyeti adını alarak ikinci askerî-Marksist dönemine resmen girmiştir. Bu süreçte Ignace Adjo Boco, Robert Dossou ve diğer genç yöneticiler Marksizm-Leninizm doğrultusunda radikal kararlar almıştır.

Ancak 1980'li yılların ortalarına gelindiğinde, ülke ciddi bir ekonomik kriz, kötü yönetim, rüşvet ve yapısal yetersizliklerle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, siyasi rejimin toplumsal meşruiyetini sarsmış ve bir reform ihtiyacını gündeme getirmiştir. 19–28 Şubat 1990 tarihleri arasında düzenlenen Ulusal Konferans, bu dönüşümün başlangıcı olmuştur. Piskopos Isidore de Souza'nın başkanlığında gerçekleştirilen konferansa ülkenin çeşitli bölgelerinden yaklaşık 6.000 delege katılmıştır. Konferansın sonunda ekonomik ve siyasal liberalleşmeyi, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü öngören kararlar alınmıştır. 11 Aralık 1990'da gerçekleştirilen referandumla bu geçiş süreci anayasal bir çerçeveye oturtulmuştur (Houngnikpo & Decalo, 2013).

Ülke, 1996 yılına kadar bu geçiş dönemini sürdürmüş ve General Mathieu Kérékou, demokratik yollarla yeniden devlet başkanı seçilmiştir. 1996–2006 yılları

arasında ülkeyi görece istikrarlı ve sakin bir şekilde yönetmiştir. 2006 yılında, Kérékou ve eski başkan Nicéphore Soglo'nun siyasetten çekilmeleriyle, yeni bir siyasal kuşak doğmuş ve reform beklentisi içindeki halkın desteğiyle Boni Yayi devlet başkanı seçilmiştir. Yayi, 2011 yılında düzenlenen ilk tur seçimlerinde Adrien Houngbédji'yi mağlup ederek ikinci dönemine başlamıştır.

Mart 2016'da yapılan seçimleri kazanan Patrice Talon, 6 Nisan 2016 tarihinde yemin ederek göreve başlamış ve Benin'in başkentinde yönetimi devralmıştır. Bu gelişme, ülkede askerî geçmişin gölgesinden uzak, sivil temelli demokratik bir yönetim arayışının yeni bir aşamasını temsil etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

MALİ'DE ASKERİ DARBELERİN ULUSAL VE BÖLGESEL GÜVENLİK POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Batı Afrika, kültürel, tarihsel ve ekonomik açıdan önemli bir bölge olup, özellikle barış ve güvenlik alanında süregelen zorluklarla mücadele etmektedir. Zengin doğal kaynaklara sahip çok sayıda ülkeden oluşan bu bölge, aynı zamanda siyasi istikrarsızlık, ekonomik güçlükler ve güvenlik tehditleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda, Batı Afrika'nın güvenlik ve barış açısından en kırılgan ve istikrarsız bölgelerden biri olduğu söylenebilir. Bölgenin mevcut siyasi ve sömürge geçmişi ile sosyoekonomik koşulları, uzun vadeli istikrarın sağlanmasını güçleştirmektedir. Uluslararası rekabetin doğal kaynaklar üzerindeki baskısı, kıt kaynaklar için yaşanan çatışmalar, farklı etnik ve dini gruplar arasındaki gerilimler, zayıf yönetim mekanizmaları ve ekonomik kırılganlık, Batı Afrika'daki istikrarsızlığın temel nedenlerinden bazılarıdır (Johnston 1948:177).

Bölgede barış ve istikrarı sağlama çabaları şu an için yetersiz kalmakta olup, bu durum daha etkili yönetim, bölgesel iş birliği ve sürdürülebilir kalkınma girişimlerine olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, Batı Afrika'nın bölgesel yapısı, önemi ve özellikleri kısaca ele alınacaktır. Ayrıca, Liptako-Gourma'nın kuruluşundan başlayarak Sahel Devletleri İttifakı (SDİ) gibi bölgesel örgütlerin, bölgesel istikrarı sağlama amacıyla geliştirdiği güvenlik politikaları ve uygulamaları incelenecektir.

Bunun yanı sıra, değişen küresel dinamikler ve artan güvenlik tehditleri ışığında, Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (ABGM) ile Afrika Birliği'nin entegrasyon sürecindeki kurumsal rolü değerlendirilecektir. Batı Afrika'da güvenlik ve barış arayışının sadece bölgesel ve yerel aktörlerle sınırlı olmadığı; aynı zamanda uluslararası aktörlerin müdahaleleri, iş birlikleri ve politikalarının da bölgenin güvenlik dinamikleri üzerinde belirleyici etkiler taşıdığı detaylı şekilde açıklanacaktır.

2.1 Batı Afrika'nın Coğrafi, Demografik ve Ekonomik Yapısı: Stratejik Önemi ve Bölgesel Dinamikler

Batı Afrika, Afrika kıtasının stratejik ve tarihsel açıdan en önemli bölgelerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Coğrafi olarak, kuzeyde Sahel kuşağından güneyde Atlas Okyanusu kıyılarına, doğuda Nijer Nehri havzasından batıda Senegal'e kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır. Birleşmiş Milletler verilerine göre, Batı Afrika bölgesi 16 egemen ülkeyi içermektedir: Benin, Burkina Faso, Cabo Verde, Fildişi Sahili, Gambia, Gana, Gine, Gine-Bissau, Liberya, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone ve Togo.

Bölge yaklaşık 5 milyon km²'lik bir yüzölçümüne sahip olup, Afrika kıtasının toplam alanının %16'sını kaplamaktadır. 2024 yılı itibarıyla Batı Afrika'nın nüfusu yaklaşık 440 milyon kişi olup, bu sayı Afrika kıtasının toplam nüfusunun yaklaşık %40'ına tekabül etmektedir. Bölgenin en kalabalık ülkesi olan Nijerya'nın nüfusu yaklaşık 223 milyon olup, onu Gana, Fildişi Sahili ve Mali izlemektedir.

Batı Afrika ekonomisi, tarım ve doğal kaynaklara dayalı olarak şekillenmektedir. Nijerya'nın petrolü, Mali ve Gana'nın altın rezervleri, Fildişi Sahili ve Gana'nın kakao üretimi ile Gine'nin boksit kaynakları bölge ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır (Lovejoy 2012:40). Ancak, ekonomilerinin büyük ölçüde ham madde ihracatına bağımlı olması, dış şoklara karşı savunmasızlıklarını artırmaktadır. Yetersiz altyapı, yüksek işsizlik oranları, yaygın yolsuzluk ve gelir eşitsizliği gibi yapısal sorunlar bölgesel kalkınmanın önünde önemli engeller oluşturmaktadır.

Güvenlik açısından, Batı Afrika terörist tehditler, etnik ve dini çatışmalar, askerî darbeler ve siyasi huzursuzluklarla sıkça karşı karşıyadır. Bu durum, ulusal hükümetlerin kapasitesini sınamakta ve sınır güvenliği ile bölgesel iş birliğinin önemini artırmaktadır. Bu bağlamda, Ekonomik Topluluklar Batı Afrika Devletleri (BADET), kriz yönetimi, anayasal düzenin korunması ve seçim gözlemi alanlarında uzmanlaşarak bölgesel güvenlikte kritik bir rol üstlenmiştir.

Stratejik konumu, doğal kaynakları ve genç nüfusu ile büyük bir potansiyele sahip olan Batı Afrika, bu potansiyelin sürdürülebilir kalkınmaya dönüşebilmesi için güçlü kurumların, demokratik yönetişimin ve etkili bölgesel iş birliğinin kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Buna karşın, bölge dünya ekonomik göstergelerinde alt sıralarda yer almakta; altın, petrol, boksit, fosfat, demir cevheri, elmas ve çeşitli tarım ürünleri gibi zengin kaynaklarına rağmen, bu varlıklar adil ve etkili biçimde işletilememektedir. Çoğu Batı Afrika ülkesi, dışa bağımlı tarım ekonomilerine sahip olup, düşük katma değerli ürünler üretmektedir. 2023 yılı itibarıyla Batı Afrika ülkeleri Afrika kıtasının toplam Gayri Safi Yurt İçi Hasılasının (GSYİH) yaklaşık %30'unu oluşturmalarına rağmen, bu oran küresel ölçekte düşük kalmaktadır. Nijerya, Fildişi Sahili, Gana ve Senegal gibi ülkelerde ekonomik büyüme kaydedilse de, kişi başına düşen gelir dünya ortalamasının oldukça altındadır.

Dünya Bankası verilerine göre, 2022 yılında Nijerya'nın kişi başı geliri yaklaşık 2.000 ABD doları iken, Niger, Burkina Faso ve Mali gibi ülkelerde bu rakam 1.000 ABD dolarının altındadır (World Bank 2023). Kötü yönetim, yolsuzluk, siyasi istikrarsızlık, eğitimde eksiklik, yetersiz altyapı ve sağlık hizmetlerine erişim sorunları, dış borç yükü ve yabancı sermaye bağımlılığı bölgenin ekonomik kalkınmasının önündeki temel engellerdir. Ayrıca, çok uluslu şirketlerin yerel kaynakları düşük maliyetle çıkarması ve işleyip ihraç etmesi, bölgenin ekonomik değer yaratma kapasitesini sınırlamaktadır. Özetle, Batı Afrika, zengin doğal kaynaklarına rağmen bu potansiyelini vatandaşlarının refahı doğrultusunda tam olarak kullanmakta önemli zorluklar yaşamaktadır.

Etnik açıdan, Afrika kıtasının en çeşitlilik gösteren bölgelerinden biri olan Batı Afrika, tarih boyunca birçok medeniyet, ticaret yolu ve sömürge deneyimine ev sahipliği yapmıştır. Birleşmiş Milletlere göre bölge, 16 ülke ve yaklaşık 440 milyonluk nüfusuyla sosyal ve kültürel açıdan büyük çeşitlilik barındırmaktadır. Bu nüfus, farklı etnik kökenler, diller ve inanç sistemlerinin oluşturduğu zengin bir mozaik şeklindedir. Bölge, yüzlerce farklı etnik grubu barındırmakta olup, bu gruplar tarih boyunca kabileler halinde örgütlenmiş ve kendi iç dinamiklerini korumuştur. Nijerya, Gana, Mali, Senegal, Burkina Faso ve Fildişi Sahili gibi ülkelerde etnik gruplar sosyal ve siyasi yaşamda önemli roller

oynamaktadır. En bilinen etnik gruplar arasında Nijerya’da Hausa-Fulani, Yoruba ve Igbo; Gana’da Akan; Senegal’de Wolof; Mali’de ise Bambara, Soninke ve Tuareg yer almaktadır. Bu grupların hem sosyal hem de siyasi yapılar üzerinde belirgin etkileri bulunmaktadır. Ancak, özellikle sömürge döneminde belirlenen sınırlar içerisinde farklı toplulukların bir arada yaşamak zorunda kalması, zaman zaman etnik gerilimlere zemin hazırlamıştır.

Dil çeşitliliği açısından da zengin olan Batı Afrika’da, Afrika dillerinin yaklaşık üçte biri konuşulmaktadır. Bölgedeki aktif dil sayısının 500’ün üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu diller, ağırlıklı olarak Nijer-Kongo dil ailesine mensuptur. Hausa, Yoruba, Igbo, Mandinka, Fulani, Wolof, Ewe ve Akan en yaygın kullanılan yerel dillerdir. Bu diller, yerel kimliklerin korunması ve kültürel sürekliliğin sağlanması açısından hayati öneme sahiptir.

Özellikle sömürge döneminde, İngiliz ve Fransız emperyalizmi Batı Afrika bölgesini yönetmiştir. Sonuç olarak, birçok Batı Afrika ülkesi sömürge dillerini resmi dil olarak benimsemiştir. Örneğin, Fransızca Senegal, Burkina Faso, Fildişi Sahili ve Nijer’in, İngilizce ise Nijerya, Gana, Liberya ve Sierra Leone’nin resmi dilidir. Bu diller genellikle eğitim, devlet yönetimi ve medya alanlarında kullanılmaktadır. Yerel diller ise günlük yaşamda, geleneksel törenlerde ve kültürel uygulamalarda önemli bir rol oynamaktadır. Bölge, çok dilli bir toplum yapısına sahip olup, çoğu insan iki veya daha fazla dil konuşabilmektedir (Transparency International 2022).

Batı Afrika, dini açıdan da çeşitlilik göstermektedir. Hristiyanlık, İslam ve yerli inanç sistemleri (geleneksel dinler) bölgede genellikle bir arada bulunmaktadır. İslam özellikle kuzey kuşağında, özellikle Sahel bölgesinde en yaygın dindir. Mali, Nijer, Gine, Senegal ve Gambiya’da nüfusun büyük çoğunluğu Müslümandır. Nijerya’da ise İslam özellikle kuzeyde yaygınken, güneyde Hristiyanlık baskındır. Hristiyanlık ise Gana, Liberya, Sierra Leone ve Fildişi Sahili gibi ülkelerde yaygın olup, Protestan, Katolik ve Pentekostal kiliseleri bu ülkelerde önemli bir nüfuza sahiptir. Geleneksel inanç sistemleri de Batı Afrika’da önemli bir yere sahiptir. Bu inançlar, öncelikle atalara saygı, doğa ruhlarıyla iletişim ve yerel tanrılara tapınma üzerine kuruludur. Kırsal topluluklarda

fetişizm, animizm ve totemizm gibi inançların uygulanmaya devam ettiği gözlemlenmektedir. Ayrıca, yerli dinler resmi dinlerden bağımsız olmaksızın bölgenin kültürel kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Sonuç olarak, doğal zenginliklerine ve kültürel çeşitliliğine rağmen, Batı Afrika düşük kişi başına gelir, dışa bağımlı ekonomik yapısı ve yetersiz yönetim gibi yapısal sorunlarla karşı karşıyadır; bu da bölgeyi dünya genelinde en savunmasız bölgelerden biri haline getirmektedir. Dilsel, etnik ve dini çeşitlilik bölgenin sosyal yapısını zenginleştirse de, etkisiz yönetim ve siyasi istikrarsızlık risklerini artırabilmektedir. Bu nedenle, kapsayıcı yönetim, kültürel hakların korunması, dinler arası diyalogun teşviki ve bölgesel iş birliğinin güçlendirilmesi, Batı Afrika'da barış ve kalkınmanın sağlanması açısından kritik öneme sahiptir (Transparency International 2022).

2.2. Batı Afrika'nın Önemi

Batı Afrika, yalnızca Afrika kıtası içinde değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde de jeopolitik, ekonomik ve stratejik açıdan büyük öneme sahip bir bölgedir. Zengin doğal kaynakları, genç ve hızla artan nüfusu, stratejik ticaret yollarına olan yakınlığı ve artan yabancı yatırımlarıyla özellikle son yıllarda uluslararası politika ve ekonomide önemli bir aktör konumunu sürdürmektedir. Bölge, doğal gaz, altın, boksit, petrol, fosfat ve demir cevheri gibi yeraltı kaynakları nedeniyle Çin, ABD ve Avrupa Birliği (AB) gibi küresel güçlerin dikkatini çekmektedir. Afrika kıtasının doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %8'i ve petrol rezervlerinin %10'u Batı Afrika'da yoğunlaşmaktadır. Özellikle Nijerya, Batı Afrika'nın bölgesel enerji lideri olarak kıtasal enerji pazarında önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

Atlas Okyanusu, Kızıldeniz ve Gine Körfezi gibi stratejik deniz yollarına yakınlığı sayesinde bölge, kıtasal ve küresel ticarete önemli bir geçiş noktası işlevi görmektedir. Güvenlik sorunlarına rağmen Batı Afrika, Süveyş Kanalı ve Bab el-Mandeb Boğazı gibi Avrupa, Asya ve Amerika'yı birbirine bağlayan önemli ticaret yollarının güvenliği üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Bu durum bölgenin ekonomik ve jeostratejik önemini daha da artırmaktadır (MOFCOM 2021).

COVID-19 pandemisinin yol açtığı sağlık sistemindeki kırılganlık, ekonomik yavaşlama, Sahel bölgesinde (özellikle Mali, Burkina Faso ve Nijer üçgeninde) artan terörist faaliyetler, kuraklık ve gıda krizlerine rağmen Batı Afrika büyüme potansiyelini korumakta ve uluslararası aktörlerin ilgisini çekmeye devam etmektedir. Uluslararası Para Fonu'na (IMF) göre Afrika, genç nüfusu ve düşük işgücü maliyetleri ile 2035 yılına kadar küresel işgücünün en büyük payına sahip olacaktır.

Özellikle Çin, son yıllarda Batı Afrika'ya yönelik yatırımlarını artırarak 2009'dan bu yana bölgenin en büyük ticaret ortağı konumuna yükselmiştir. Örneğin, Çin halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı verilerine göre 2021'in ilk yedi ayında Çin-Afrika arasındaki ticaret hacmi %40,5 artarak 139,1 milyar dolara ulaşmıştır. Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (African Growth and Opportunity Act) kapsamında ABD ile ticaret hacmi 70 milyar doları aşarken, AB, Batı Afrika'daki doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık %48'ini gerçekleştirmektedir. Bu veriler, Batı Afrika'nın doğal kaynakları ve dış ticaret, yatırım ile ekonomik iş birliği açısından giderek artan bir merkez haline geldiğini göstermektedir.

Tüm bu gelişmeler ışığında, Batı Afrika artık yalnızca yardım alan, yoksul ve istikrarsız bir bölge olmaktan çıkmış; genç nüfusu ve zengin kaynaklarıyla gelişime açık, küresel bir aktör olma potansiyeline sahip dinamik bir bölge konumuna gelmiştir. Genellikle doğal kaynak zenginliği, genç ve dinamik nüfusu ile stratejik konumu nedeniyle uluslararası ekonomi ve siyasette önemli bir ilgi odağıdır. Pandemi, terörizm ve ekonomik kırılganlıklara rağmen bölgedeki artan yabancı yatırım ve ticaret ilişkileri Batı Afrika'nın gelişme potansiyelinin önemli göstergeleridir. Ancak bu potansiyelin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için bölgesel iş birliği, güvenlik reformları ve kapsayıcı kalkınma politikalarının etkin şekilde uygulanması büyük önem taşımaktadır (MOFCOM 2021).

2.3. Sahel Devletleri İttifakı (SDİ)

Sahel bölgesi, özellikle son on yıl içerisinde sınır ötesi insan ticareti, topluluklar arası çatışmalar, silahlı terör örgütlerinin yükselişi ve ulus devlet kurumlarının yapısal

zayıflıkları nedeniyle sürekli ve derinleşen bir güvenlik istikrarsızlığı yaşamaktadır. Endemik yoksulluk ve iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle daha da karmaşıklaşan bu durum, bölgesel ve uluslararası mekanizmaların — özellikle G5 Sahel, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET) ve Birleşmiş Milletler güçlerinin — güvenlik sorunlarını etkin bir şekilde yönetme kapasitesinin zayıfladığını göstermektedir. Birleşmiş Milletler Mali Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu (*United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali-MINUSMA*) ve Barkhane Harekatı gibi yabancı askeri müdahalelerin başlamasıyla bölgeye destek sağlanmış olsa da, bu güçlerin çekilmesi Sahel halkında kendilerini daha savunmasız ve yalnız hissetmelerine yol açmıştır.

Özellikle Mali’de 2021, Burkina Faso’da 2022 ve Nijer’de 2023 yıllarında yaşanan askeri darbelerle birlikte ortaya çıkan yeni rejimler, eski sömürgeci güçlere ve bölgesel kurumlara duyulan güvensizliğin ciddi şekilde arttığı bu dönemde önemli bir stratejik yönelim göstermiştir. Bu bağlamda, 2017 yılında Sahel Devletleri İttifakı (SDİ) (*Alliance des États du Sahel*) kurulmuş ve SDİ, bu stratejik hedefin somut bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır.

Aslında SDİ’nin kökleri, 1970 yılında Mali, Nijer ve Burkina Faso tarafından kurulan Liptako-Gourma Otoritesi’ne dayanmaktadır. Liptako-Gourma, başlangıçta bu üç ülke arasındaki sınır bölgesinin ekonomik kalkınmasını hedefleyen alt bölgesel bir örgüt olarak yapılandırılmıştır. Daha sonra bu çerçeveye, siyasi ve askeri işbirliğini içerecek şekilde genişletilmiş ve yeniden canlandırılmıştır. Son olarak, 16 Eylül 2023 tarihinde üç devlet, terörle mücadelede iş birliğini güçlendirmek ve dış müdahalelere karşı egemenliklerini korumak amacıyla Sahel Devletleri İttifakı’nı resmi olarak kurduklarını ilan etmişlerdir (International Crisis Group 2023).

2.3.1. Sahel Devletleri İttifakının Önemi

Nijer, Burkina Faso ve Mali tarafından kurulan Sahel Devletleri İttifakı (SDİ), 16 Eylül 2023’te Bamako’da gerçekleşen bir törenle resmen faaliyete geçmiştir. Hem politik hem de güvenlik açısından büyük stratejik öneme sahip bu ittifak, bölgenin on yılı aşkın

süredir devam eden çok çeşitli zorluklarına koordineli ve etkili bir yanıt vermeyi amaçlamaktadır. SDİ tüzüğüne göre, özellikle bu üç ülke, egemenlik, birlik ve güvenliğe dayalı bölgesel entegrasyonu sağlamak adına, etkisiz kalan veya dış müdahalelerle şekillenen eski iş birliği modellerinden ayrılmayı talep etmektedir. İttifakın temel ilkelerinden biri, herhangi bir üye devlete yapılan saldırının tüm ittifaka yönelik bir saldırı olarak kabul edilmesi ve buna karşı karşılıklı savunma mekanizmasının işletilmesidir (Reuters 2023).

Örneğin, 2023 yılında Nijer’de gerçekleşen darbenin ardından, BADET eski Cumhurbaşkanı Mohammed Bazoum’un yeniden göreve getirilmesi amacıyla darbecilere yönelik bir müdahale tehdidinde bulunulmuş; buna karşılık Mali hükümet sözcüsü Abdoulaye Maiga, Sahel Devletleri İttifakı’nın müdahaleye hazır olduğunu açıklamış ve bu tehditlerin iptal edilmesine yol açmıştır. Bu tür durumlarda, SDİ tüzüğünün 6. maddesi gereğince, dış saldırılar, devlet dışı silahlı grupların faaliyetleri veya üye ülkelerin toprak bütünlüğüne yönelik tehditlere karşı koordineli ve acil askeri müdahale ilkesi uygulanmaktadır.

SDİ, Birleşmiş Milletler’in MINUSMA misyonu ve Barkhane Harekatı gibi yabancı askeri güçlerin geri çekilmesiyle oluşan güvenlik boşluğuna, aynı zamanda G5 Sahel gibi dış yardıma aşırı bağımlı bölgesel sistemlerin yetersizliğine doğrudan bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. İttifak, kapsayıcı bir perspektifle hem siyasi, hem ekonomik hem de askeri egemenliğin yeniden tesis edilmesi konusunda kararlılıkla hareket etmektedir.

Bu yeni koalisyonu oluşturan Sahel ülkeleri, güvenlik stratejilerini ve yönetim mekanizmalarını bölgenin gerçeklerine uygun şekilde geliştirmeyi, aynı zamanda paternalist yaklaşımlar ve jeopolitik çıkarlarla yönlendirilen dış müdahalelere karşı direnç göstermeyi hedeflemektedir. Ayrıca, Fransa başta olmak üzere Batılı güçlerle yapılan bazı askeri anlaşmaların iptali ve bölgesel yaptırımlar ile siyasi geçişlerin, yerel bağlamlara uygun olmadığı gerekçesiyle eleştirilen BADET’a karşı artan muhalefet, bu stratejik dönüşümün göstergelerindendir.

SDİ, askeri işbirliğinin ötesinde ekonomik, sosyal ve siyasi alanları da kapsayan yeni bir bölgesel entegrasyon modelinin temelini atmayı amaçlamaktadır. Orta ve uzun vadede altyapı, enerji, tarım ve eğitim gibi ortak projeleri destekleyebilecek birleşik bir Sahel bölgesi oluşturulması hedeflenmektedir. Bazı Sahel ülkelerinin ekonomik birlikleri, mevcut bölgesel yapıları etkisiz ve manipüle edilmiş olarak değerlendirilerek, ayrı bir para birimi ve ortak gümrük politikası oluşturma gibi alternatif modeller geliştirme yönünde ciddi ilgi göstermektedirler (United Nations 2023).

SDİ'nin en kritik hedeflerinden biri, yeni ve alternatif bir yönetim modelini teşvik etmektir. Darbeler yoluyla iktidara gelen bu üç ülkenin liderleri, Batı demokratik standartlarıyla uyumsuz kontrol altında siyasi geçiş mekanizmaları kurmayı amaçlamaktadır. Bu model, seçimlerin öncesinde istikrarı, ulusal yeniden yapılanmayı ve kurum inşasını önceliklendirmektedir. SDİ, siyasi süreçlerde zaman zaman dışlanmış olan Sahel toplumlarının taleplerine yanıt veren, güvenlik, sosyal uyum ve karar alma özerkliği destekleyen pragmatik bir yönetim aracı olarak kendini konumlandırmaktadır.

Sonuç olarak, SDİ, Sahel bölgesinde onur, dayanıklılık ve stratejik özerklik temelinde ortak bir gelecek idealinden ödün vermeksizin, mevcut zorlukları aşabilecek özerk bir güvenlik ve siyasi platform oluşturmaya amaçlayan cesur ve yenilikçi bir girişim olarak öne çıkmaktadır (Reuters 2023).

2.3.2. Sahel Devletleri İttifakı'nın Yapısı ve Gelecekteki Projeleri

Stratejik olarak özerklik, askeri dayanışma ve karşılıklılık ilkeleri temelinde şekillenen Sahel Devletleri İttifakı, henüz gelişim sürecinde olmasına rağmen, geleneksel bölgesel yapılara alternatif bir operasyonel model sunmayı amaçlamaktadır. Liptako-Gourma Tüzüğü kapsamında, üç üye ülke, iş birliği projelerini koordineli biçimde yürütmek üzere, yürütme sekreterliği ve ulusal liderlerden oluşan üst düzey bir ittifak konseyi tarafından desteklenen esnek bir kurumsal yapı oluşturmuştur. İttifakın askeri bileşeni, şu anda konuşlandırma detayları kesinleşmekte olan Ortak Entegre Güç olarak adlandırılmakta ve bu güç, dış tehditlere karşı karşılıklı savunma, terör örgütlerine

yönelik koordineli operasyonlar ve hızlı müdahale kapasitesiyle hizmet vermeyi hedeflemektedir.

NATO'daki kolektif savunma ilkesine benzer şekilde, ittifak kapsamında bir üye devlete yapılan saldırı, tüm üyelere yapılmış sayılacaktır. Sahel halklarının temel sorunlarına odaklanan SDİ, güvenlik alanının yanı sıra ekonomik, diplomatik ve sosyal işbirliğini kapsayacak şekilde entegrasyonu genişletmeyi planlamaktadır. Ayrıca, gıda öz yeterliliğini sağlama, bağımsız finansal kurumlar kurma ve kültürel ile eğitim politikalarını uyumlu hale getirme gibi girişimler, birçok Sahel liderinin gündeminde yer almaktadır (France24 2023).

Bununla birlikte, ittifakın karşı karşıya olduğu ciddi engeller de bulunmaktadır. Üye ülkelerin ekonomik kırılganlığı, zamanla askeri ittifakı finansal açıdan bağımsız olarak destekleme kapasitelerini sınırlandırmaktadır. Ayrıca, BADET'tan ayrılımlar ve bunun sonucunda uygulanan uluslararası yaptırımlar ile diplomatik izolasyon, bölgesel ve küresel düzeyde Sahel Devletleri İttifakı'nın konumunu karmaşıklştırmaktadır. Öte yandan, üye devletlerin sınırları içerisindeki devam eden güvenlik sorunları, ittifakın kısa vadeli faaliyetlerini zora sokmaktadır.

SDİ'nin başarısı, egemenlikçi söylemleri vatandaşların somut ihtiyaçlarına yönelik etkili politikalarla buluşturma becerisine bağlı olacaktır. Dış etkilerin hâkim olduğu mevcut işbirliği modellerine alternatif bir seçenek sunabilmesi halinde, SDİ, Batı Afrika'daki güç dinamiklerinin yeniden yapılandırılmasında kritik bir dönüm noktası oluşturabilir.

2.3.3 Sahel Devletleri İttifakında Siyasi Meşruiyet ve Yönetişime Yönelik Zorluklar

Aslında bölgesel güvenlik ve özerkliği dönüştürme amacıyla planlanan Sahel Devletleri İttifakı, son darbeler sonrasında kontrolü ele geçiren askeri yönetimlerden oluşmaktadır. Tarihsel olarak düzenli olmayan demokratik geçişler yaşayan bir bölgede, bu durum hem iç hem de dış meşruiyetini, istikrarlı ve kapsayıcı bir yönetim modeli oluşturma kapasitesini sorgulatmaktadır. Nijer, Burkina Faso ve Mali gibi üç üye ülkede,

geçiş liderleri iktidara gelmelerinin temelinde rejimlerin güvenlik sağlayamaması ve vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi sebeplerin yattığını sıklıkla ifade etmektedirler.

SDİ, yozlaşmış ve yetersiz siyasi elitlerden uzaklaşma arzusuyla motive edilen alternatif bir seçenek olarak görülmektedir. Ancak ittifakın başarısı, silahlı gruplara karşı mücadelede somut ilerleme kaydetmeye, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesine ve bölgesel egemenliğin yeniden tesisine bağlıdır. Kurumsal açıdan değerlendirildiğinde, SDİ üyesi rejimler bazen anayasaları askıya almış, medeni hakları kısıtlamış ve seçim tarihlerini ertelemiş; bu da hukukun üstünlüğü konusunda kaygılara yol açmaktadır.

İttifak, kapsayıcı demokratik geçişi desteklemekten çok, askeri kapasitenin güçlendirilmesi için bir araç olarak algılanabilmekte; bu kurumsal belirsizlik hem çok taraflı bağışçılarla ilişkileri zayıflatmakta hem de Sahel liderlerinin uluslararası arenadaki güvenilirliğini sarsmaktadır. Buna karşın bazı analizler, SDİ'nin artan egemenlik, bölgesel güvenlik iş birliği ve kademeli siyasi süreçleri bir araya getiren karma bir sistem modeli oluşturma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle geçiş yönetimleri uzun vadeli reformları hayata geçirip anayasaya dönüş için gerçekçi zaman çizelgeleri belirlerse, ittifak, istikrar arayan Sahel bölgesinde siyasi yeniden yapılanma için model teşkil edebilir.

SDİ'nin geleceğinde en acil sorunlardan biri demokratik meşruiyet eksikliğidir. Halk desteği ve net kurumsal mekanizmalar olmadan, ittifak otoriter bir yapıya dönüşme ya da halk desteğini kaybetme riskiyle karşı karşıyadır (Reuters 2023).

2.3.4 Sahel Devletleri İttifakında Ekonomik Bütünleşme ve Bölgesel Egemenlik Özlemleri

Aslında ekonomik bağımsızlık arzusunu açıkça savunan Sahel Devletleri İttifakı, güvenliğin öncelikli alan olmaya devam etmesine rağmen, ekonomik ve siyasi iş birliğine yönelik bir platform işlevi görmeyi hedeflemektedir. SDİ'nin üye devletleri, özellikle BADET ve Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birlik (*West African Economic and Monetary Union-WAEMU*) gibi dış etkilerin yoğun olduğu entegrasyon modellerinin

aksine, vatandaşlarının çıkarlarına öncelik veren bölgesel ve bağımsız bir dinamik oluşturmayı amaçlamaktadır. Nijer, Mali ve Burkina Faso'nun geçici liderleri, bölgesel yatırım bankası, kalkınma fonu ve potansiyel olarak uzun vadede ortak bir para birimi oluşturmanın önemini sıkça vurgulamaktadırlar. Bu girişimler, algılanan kısıtlayıcı uluslararası finans kuruluşlarından kademeli uzaklaşmayı ve para birimi olarak kullanılan AFT Frank'ının (Afrika Finansal Topluluğu-Communauté Financière Africaine) tamamen kaldırılmasını hedeflemektedir.

Buna ek olarak, Sahel egemenliği konusunda oldukça hassas bir tartışma yürütülmekte olup, öncelikler arasında ortak ticaret koridorlarının oluşturulması, ortak tarım stratejilerinin uygulanması ve sınır ötesi altyapı projelerinin hayata geçirilmesi yer almaktadır (African Development Bank 2023). Özellikle, ekonomik yaptırımlar karşısında dayanıklılık sağlamak, ithal mallara olan bağımlılığı azaltmak ve enerji, tarım ile doğal kaynak geliştirme gibi kilit sektörlerde bölgesel değer zincirlerini teşvik etmek amaçlanmaktadır.

Ancak bu hedefler, çeşitli yapısal kısıtlamalar nedeniyle engellenmektedir. SDİ üyesi üç ülke, dünyanın en yoksulları arasında yer almakta; sınırlı altyapıya sahip olmaları, dış yardımlara bağımlılıkları ve yatırımları engelleyen istikrarsız güvenlik ortamı, ekonomik faaliyetlerin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca bölgesel ve küresel pazarlardan izole olmaları, BADET'tan ayrılmalarıyla birleşince, orta vadeli ekonomik sürdürülebilirlikleri açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Buna rağmen, Sahel bölgesinde ekonomik entegrasyona yönelik bu talep; kaynak kontrolü, Güney-Güney iş birliği ve herhangi bir dış vesayetten bağımsız bir Afrika siyasi projesinin yeniden canlandırılması temelinde modernize edilmiş bir Pan-Afrika söylemi ile tutarlılık göstermektedir. Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Alanı (*African Continental Free Trade Area*) gibi diğer kıtasal girişimlerle uyumlu ve uyarlanabilir şekilde yönetildiği takdirde, SDİ, dayanışma, dayanıklılık ve egemenliğe dayalı alternatif bir bölgesel kalkınma projesi merkezi olma potansiyeline sahiptir.

2.3.5. Paylaşılan Sahel Kimliğinin Bir Vektörü Olarak Sahel Devletleri İttifakı

Sahel Devletleri İttifakı'nın (SDİ) kurulmasının arka planında sadece politik, askeri ve ekonomik nedenler değil; aynı zamanda, sömürge sonrası iktidarların egemen olduğu bölgesel yapılar lehine nadiren göz ardı edilen ortak bir Sahel kimliğini yeniden tesis etme çabası da bulunmaktadır. SDİ projesi, yalnızca bir güvenlik önlemi ve sembolik yeniden yapılanma olarak değil; paylaşılan değerler etrafında kamuoyu katılımını artırmayı hedefleyen bir girişim olarak değerlendirilmelidir.

Sahel bölgesinde, Mali veya Songhai gibi sömürge öncesi imparatorlukların tarihleri, dilsel eğilimler (Hausa, Fulani, Bambara) ve bazen ulusötesi sosyal yapılar nedeniyle iç içe geçmiş zengin bir kültürel temel mevcuttur. Mevcut silahlı güçler ise, direniş, onur, Pan-Afrikanizm ve tarihi sahiplenme hikayelerine vurgu yaparak SDİ etrafında ideolojik bir birlik oluşturmayı amaçlamaktadır. Politik söylemde kültürel ve kimlik sembollerinin yaygın kullanımı özellikle dikkat çekicidir. Sahel ve diğer Afrika tarihini içeren eğitim müfredatlarının revize edilmesi talepleri, sömürge karşıtı figürler olan Samory Touré, Babemba Traore ve Thomas Sankara gibi isimlere atıflar ile yerel dillerin resmi iletişimde teşvik edilmesi bu yaklaşımın somut göstergelerindendir.

Bununla birlikte, SDİ bazen muhalif gruplar veya sesler pahasına popüler bir Sahel milliyetçiliği inşa etmeye çalışmakta; bu durum, hükümetle halk arasındaki etkileşim biçimini değiştirme ve kapsayıcı bir vatandaşlık anlayışı yerine sömürücü bir kolektif kimliğin yerleşmesi riskini beraberinde getirmektedir. Demokratik çoğulculuk ve haklara saygı ilkelerinin önemi, kültürel yeniden sahiplenme süreçlerinde de unutulmamalıdır. Bu ilkeler şeffaf ve kapsayıcı bir yaklaşımla ele alındığında, bölgesel uyumu güçlendirme, kamu politikalarına desteği artırma ve sosyal, ekonomik ile güvenlik krizlerine karşı dayanıklılığı yükseltme potansiyeline sahiptir.

Sonuç olarak, SDİ yalnızca bir meşruiyet aracı olmanın ötesinde, ortak bir Sahel kimliğinin geliştirilmesini projenin temel bileşeni haline getirmiştir. Bu kapsamda,

halihazırda üç üye ülkenin aynı pasaportu kullanması da önemli bir sembolik adım olarak değerlendirilmektedir (International Crisis Group 2023).

2.3.6 Dünya Çapındaki Tepkiler ve Sahel Devletleri İttifakının Jeopolitik Sonuçları

Sahel Devletleri İttifakı'nın kurulması, ilgili ülkeler ve diğer bölgesel ile uluslararası aktörler arasında artan sorunlara yol açmış ve önemli bir uluslararası tepkiyi beraberinde getirmiştir. Mali'nin başkenti Bamako başta olmak üzere Ouagadougou ve Niamey'deki geçiş hükümetleri, SDİ'yi geri kazanılan egemenliğin simgesi olarak değerlendirse de, bazı dış güçler bu ittifakı uzun süredir devam eden iş birliği yapılarına karşı bir tehdit ve bölgedeki nüfuzlarının azalması olarak görmektedir.

Bölgesel ölçekte BADET ve Afrika Birliği gibi kurumlar, SDİ'nin kuruluşunu bölgesel bir meydan okuma ve ayrılıkçılık eğilimi olarak algılamış, özellikle Batı Afrika'daki parçalanma riskleri nedeniyle etkilenen ülkelerde anayasal düzenin yeniden sağlanması çağrısında bulunmuşlardır. Fransa ise, bölgedeki önemli askeri müttefikliğini kaybetmiş; birliklerinin geri çekilmesi ve ardından yaşanan Fransız karşıtı protestolar sonucunda etkisi belirgin biçimde azalmıştır. Bu bağlamda, Batı müdahalelerinin etkisizliği ve giderek artan eleştiriler, SDİ'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Öte yandan, Afrika dışındaki bazı aktörler, örneğin Türkiye ve Rusya, Sahel'deki bu yeni stratejik yönelimi nüfuzlarını genişletmek için bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Güvenlik alanında, özel güvenlik şirketleri ve özellikle Rusya'daki askeri cunta yönetimleriyle kurulan yakın bağlar, siyasi desteğin ve güvenlik iş birliğinin güçlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. SDİ'nin sıfırdan yapılandırılması ve Batılı olmayan aktörlerle ilişkilerin yeniden konumlandırılması, bölgedeki jeopolitik dengelerde önemli bir değişime işaret etmektedir. Bu süreç, uluslararası Güney ülkelerinin stratejik özerkliğini koruma çabaları ile dünya düzeninin yeniden şekillendirilmesinde daha etkin bir rol üstlenme arzusunun yansımasıdır.

Ancak, bu geçiş süreci yeni bağımlılıklar, ülkeler arası izolasyon, bölgesel ve kıtasal kurumlarla çatışma gibi riskleri de beraberinde getirmektedir. SDİ yalnızca bir

politik veya güvenlik girişiminden öteye geçerek, Kuzey-Güney ilişkilerinin yeniden yapılandırılması ve henüz tam olarak görülme de uzun vadeli uygulanabilirlik açısından bölgesel ve uluslararası iş birliğinde daha adil bir yapının oluşturulması arzusunun da içermektedir (International Institute for Strategic Studies 2023).

2.3.7 Sahel Devletleri İttifakında Siyasi Meşruiyet Ve Yönetim Sorunları

Sahel Devletleri İttifakı, bölgesel güvenlik ve özerkliği yeniden tesis etme gibi iddialı hedeflere sahip olmakla birlikte, son darbeler sonrası kontrolü ele geçiren askeri rejimlerden oluşmaktadır. Bu durum, hem iç hem de dış meşruiyet sorunları doğurmaktadır; ayrıca, inişli çıkışlı demokratik geçişler yaşayan bir bölgede istikrarlı ve kapsayıcı bir yönetim modeli oluşturma kapasitesi ciddi biçimde sorgulanmaktadır.

Üye ülkelerdeki geçiş hükümeti liderleri, seleflerinin güvenliği sağlayamaması ve halkın temel ihtiyaçlarını karşılayamamasını gerekçe göstererek iktidara gelişlerini haklı çıkarmaktadır. Bu bağlamda, yolsuzlukla anılan veya yetersiz bulunan siyasi elitlerden uzaklaşmak isteyen halk nezdinde SDİ, alternatif bir seçenek olarak görülmektedir. Ancak performansa dayalı bir değerlendirme yapılacak olursa, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi, toprak egemenliğinin yeniden tesis edilmesi ve silahlı gruplara karşı etkin mücadelede somut ilerlemelerin kaydedilmesi gerekmektedir (Bøås & Torheim, 2019).

Kurumsal açıdan bakıldığında ise hukukun üstünlüğü ciddi biçimde zedelenmiştir; SDİ üyesi rejimler, medeni özgürlükleri kısıtlama, seçimleri erteleme ve anayasaları değiştirme gibi uygulamalara başvurmuştur. Bu bağlamda, ittifakın kapsayıcı bir demokratik geçişi teşvik etmekten çok, askeri güçlerin pekiştirilmesi için bir araç olarak algılanması söz konusudur. Uluslararası platformlarda da bu kurumsal belirsizlik, özellikle çok taraflı bağışçılar nezdinde Sahel liderlerinin itibarını olumsuz etkilemektedir.

Buna rağmen bazı araştırmacılar, SDİ'nin değişen siyasi konjonktürde artan egemenlik vurgusu ile bölgesel güvenlik iş birliğini harmanlayan karma bir yönetim modeline zemin hazırlayabileceğini ifade etmektedir. İttifak, istikrar arayışının sürdüğü Sahel bölgesinde siyasi yeniden yapılanma için bir örnek teşkil edebilir; ancak bunun için

geçiş yönetimlerinin uzun vadeli reformları hayata geçirmesi ve anayasal düzenin yeniden tesisine yönelik gerçekçi bir zaman çizelgesi sunması şarttır.

SDİ'nin geleceği açısından en kritik sorun demokratik meşruiyettir. Halktan güçlü bir destek ve net kurumsal mekanizmalar olmaksızın, ittifak otoriter bir yapıya dönüşme ya da kamuoyundan kazandığını iddia ettiği desteği kaybetme riskiyle karşı karşıyadır.

2.3.8. Dış İttifakları Yeniden Değerlendirmek İçin Seçici Uluslararası İş Birliği

Aslında Sahel Devletleri İttifakı'nın kurulmasının ardından Nijer, Burkina Faso ve Mali dış siyasetlerinin tekrardan yapılandırmaya ortaya çıktı. İstilacı olarak görülen uzun zamandır devam eden ittifakları kaldırması ve yeni uluslararası aktörlerin kontrollü bir şekilde girmesine izin vermek için açık bir karar verdiler. Üstelikle bu stratejinin asıl ilkesi, iş birliğinin birbirlerinin egemenliğine saygı ve Sahel ülkelerinin stratejik amaçları doğrultusunda yönlendirilmesi lazımdır. SDİ, iç işlerine karışmak yerine Çin, Rusya, Türkiye ve hatta İran gibi ülkelerle daha dengesiz olmayan ittifaklar geliştirerek seçici bir iş birliğini teşvik etmekte.

Geleneksel olarak finansörlere olan bağımlılığı düşmesinin hemen, hem diplomatik hem de ekonomik çeşitlendirme, ittifakın jeopolitik potansiyelini artırmayı ve yerel özellikleri dikkate alan ikili veya çok taraflı anlaşmalara dayalı temeli, savunma, sağlık ve eğitim projelerini desteklemeyi hedefliyor. Fakat aynı postkolonyal tarihlere sahip etse de diğer Afrika yada gelişmekte olan ülkelerle bağları güçlendirerek, bu strateji Güney Güney dayanışma diplomasisi kurmayı hedeflemektedir (Arif, K. M. 2022) Lain, bu strateji üstelikle sözleşmesel şeffaflık, mali uygulanabilirlik ve bu yeni ortakların hedeflerini toplumun hedefleriyle uyumlu hale getirme bakımından önemli zorluklarla karşılaşabilir. SDİ, Batı egemenliğinden ayrı olarak Sahel bağlamında dışsal bir pozisyonu korumaya çalışırken içe dönük olmaktan çekinmektedir. Bunun yerine, kendi aktivite çıkar ve ulusal egemenliğe saygı standartlarına dayalı olan çeşitli oyuncuları memnuniyetle denge kurmaktadır.

2.3.9 SDİ ve Sürdürülebilir Demokratik İstikrarın Sosyal Temelleri

Nijer, Mali ve Burkina Faso'yu kapsayan Sahel bölgesinde, nüfusun %61'den fazlasını gençler oluşturmaktadır. Yüksek işsizlik oranı ve sosyal istikrarsızlık nedeniyle bu demografik büyüme genellikle bir yük olarak algılansa da, Sahel toplumlarının dönüşümü için stratejik bir fırsat olarak da değerlendirilebilir. Sahel Devletleri İttifakı'nın (SDİ) egemenlik ve istikrar hedeflerinin başarıya ulaşabilmesi, toplumsal katılımın artırılması ile mesleki eğitim ve eğitime yönelik kapsamlı yatırımların gerçekleştirilmesine bağlıdır.

Üye ülkelerdeki eğitim sistemleri ciddi yapısal sorunlarla karşı karşıyadır; altyapı eksikliği, kalifiye öğretmen sayısının yetersizliği, yerel koşullara uygun olmayan müfredatlar, kırsal bölgelerde düşük okullaşma oranları ve çatışmalardan etkilenen alanlarda eğitim faaliyetlerinin sık sık kesintiye uğraması başlıca problemler arasındadır. Ayrıca, bazı radikal örgütler eğitim sistemini araçsallaştırarak, okuryazarlık eksikliğinden faydalanmakta ve gençleri kendi amaçları doğrultusunda kullanmaktadır.

Pan-Afrika ve egemenlikçi hedefler doğrultusunda, SDİ alternatif bir eğitim yaklaşımı geliştirmeyi planlamaktadır. Bu çerçevede, okul müfredatlarına Sahel kültürü, Afrika tarihi, bölgesel diller ve vatandaşlık eğitiminin entegre edilmesi için çaba gösterilmektedir. Ayrıca, dijital teknoloji, el sanatları, enerji ve tarım gibi alanlarda bölgesel ihtiyaçlara uygun teknik ve mesleki eğitim programları tasarlamak da öncelikler arasındadır. Özellikle kız çocukları ve yerinden edilmiş çocukların eğitimine vurgu yapılarak, evrensel eğitimin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir (UNESCO, 2022).

SDİ aynı zamanda gençlerin vatandaşlık bilincini artırmak ve katılımlarını teşvik etmek amacıyla forumlar, yerel medya ve toplum temelli girişimler gibi platformları desteklemektedir. Sahel gençliği, önceki yönetimlere karşı ayaklanmalara öncülük etmiş ve sosyal adalet, değişim ile onur gibi kavramlara büyük ilgi göstermektedir. SDİ, gençlerin sesini dinleyip sürece dahil ederek, reformların arkasındaki temel güç kaynağını güçlendirebilir; aksi takdirde gençlerin dışlanması, aşırılığa yönelme, göç ve umutsuzluk gibi olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Bu nedenle, eğitim sadece sürdürülebilir kalkınmanın bir unsuru değil, aynı zamanda bir insan güvenliği meselesi haline gelmiştir. SDİ'nin başarısı için gençlik ve eğitim, sadece bir ideal değil, aynı zamanda ittifakın temel ve vazgeçilmez bir bileşeni olarak görülmelidir.

2.4. Mali'deki Darbelerin Ulusal ve Bölgesel Güvenlik Politikalarını Şekillendirmesi

Mali'de gerçekleşen çok sayıda darbenin, bölgesel ve ulusal güvenlik dinamikleri üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkileri kapsamlı şekilde incelenmelidir. Bu siyasi çalkantılar yalnızca rejim değişikliklerine yol açmakla kalmamış, aynı zamanda önemli iç ve uluslararası güvenlik düzenlemelerinin yeniden yapılandırılmasını da beraberinde getirmiştir. Her darbe sonrasında ortaya çıkan kurumsal boşluk, özellikle cihatçı gruplar başta olmak üzere silahlı örgütlerin fırsat bulmasına olanak sağlamış; bu durum Mali devletinin güvenlik önceliklerinin zayıflaması, altüst olması veya yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Devletin tüm toprakları kontrol etme kapasitesi azalırken, ülkenin kuzey ve orta bölgelerinde güvensizlik artmıştır.

Siyasi gücün militarize olması, savunma sektöründeki siyasallaşma ve devam eden güvenlik sektörü reformlarına yönelik şüpheler, darbe sonrası dönemlerin karakteristik özellikleri olmuştur. Stratejik süreklilik bozulmuş, komuta yapıları zayıflamış, isyanlara karşı müdahalelerin etkinliği azalmış ve sivil-askeri koordinasyon daha karmaşık hale gelmiştir. Bu iç zayıflıklar, Mali'nin bölgesel güvenlik mekanizmalarındaki sorumluluklarını da olumsuz etkilemiştir.

Batı Afrika bölgesel güvenlik iş birliği, Mali darbelerinden derin biçimde etkilenmiştir. Ülkeler arası güvensizlik, Mali'nin BADET gibi çeşitli örgütlerden dışlanması ve anayasaya uyum konusundaki ihtilaflar, terörle mücadele ve güç koordinasyonu süreçlerini (örneğin G5 Sahel bünyesinde) zorlaştırmıştır. Ayrıca, Batı Afrika ülkelerinin demokratik meşruiyete dayalı istikrarlı bir güvenlik yapısı oluşturma kapasitesi, bu siyasi istikrarsızlığın bulaşıcı etkisi nedeniyle azalmıştır.

Mali darbelerinin, devam eden güvensizliğin hem sonucu hem de sebebi olduğu, bölgesel ve ulusal güvenlik zaaflarını derinleştirdiği söylenebilir. Darbelerin tekrarı askeri ittifakları zayıflatmakta, kurumları risk altına almakta ve Batı Afrika genelinde güvenlik entegrasyon girişimlerinin etkinliğini azaltmaktadır.

Özetle, 2023 yılında Batı Afrika'nın özellikle jeopolitik yapısının şekillenmesinde önemli bir dönüm noktası olarak Sahel Devletleri İttifakı (SDİ) ortaya çıkmıştır. SDİ, istikrarsız güvenlik koşulları, eski sömürgeci güçlere karşı artan muhalefet ve BADET ile G5 Sahel gibi bölgesel örgütlerin etkinliğinin sorgulandığı bir ortamda Nijer, Mali ve Burkina Faso'nun karşılaştığı sorunlara özerk, tutarlı ve pratik bir çözüm sunma amacı taşımaktadır.

İlk etapta bir güvenlik girişimi olarak tasarlanmış olsa da, SDİ'nin hedefleri çok daha kapsamlıdır; Sahel'in siyasal, ekonomik ve kültürel yapısını daha adil, bölgesel ve bağımsız değerlere uygun şekilde dönüştürmeyi amaçlamaktadır. SDİ'nin tarihi ve siyasi temelleri, Liptako-Gourma bölgesindeki işbirlikçi yapıya dayanmakta ve bu model özel bir vurgu ile benimsenmektedir.

Bununla birlikte, SDİ, etkisiz ve neo-kolonyal paradigmalara dayalı uluslararası askeri mekanizmalarla donanmış BADET'a yönelik bir kopuşu temsil etmektedir. SDİ, daha köklü bir yönetim sistemi, kaynakların etkin yönetimi, Sahel kalkınma modelinin desteklenmesi ve ulusal onurun yeniden tesisi üzerine kurulu egemen bir siyasi girişim olarak şekillenmektedir. Ekonomik, askeri ve diplomatik birlik adına baskı oluşturan bu yapı henüz erken gelişim aşamasındadır. Bu jeopolitik strateji, özellikle Rusya, Türkiye ve Çin ile Güney-Güney iş birliği örnekleriyle desteklenmektedir.

Ancak, SDİ askeri yönetimlerinin meşruiyeti, bölgesel yaptırımlar, diplomatik izolasyon, kronik yoksulluk, devam eden güvenlik sorunları ve sosyal yapıyı tehdit eden çevresel kırılganlıklar gibi temel zorluklarla karşı karşıyadır. Tarihsel olarak dış yardıma bağımlı olan Sahel bölgesinde stratejik bağımsızlığa ulaşmak zordur; bu nedenle halkı ikna edecek tutarlı ve kapsayıcı bir anlatı oluşturmak halen belirsizdir.

SDİ'nin başarılı olması; kültürel, eğitimsel ve kuşaklar arası stratejilere odaklanarak uzun vadeli halk desteğini kazanma becerisine bağlıdır. Geçici bir politika koalisyonundan uzun vadeli bir toplumsal projeye dönüşmek için Sahel kimliğinin güçlendirilmesi, gençlerin sürece dahil edilmesi ve eğitime, çevreye ile yerel yönetime yatırım yapılması kritik önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, SDİ güvenlik boşluğunun doldurulması amacıyla oluşturulan savunmacı bir birlikten daha fazlasıdır. Bölgesel yeniden yapılanma ile stratejik geri çekilme arasında konumlanan alternatif bir siyasi vizyonun tezahürüdür. Entegrasyona yol açıp açmayacağı henüz kesin olmamakla birlikte, SDİ'nin gelişimi 21. yüzyılda Afrika egemenlik dinamiklerinin önemli bir göstergesi olacaktır. Üç kurucu ülke ötesinde, BADET sonrası ve Fransız-Afrika sonrası Afrika kavramları şekillenmekte ve evrimleşmektedir (Washington Post, 2025).

2.5. Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (ABGM)

Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (African Peace and Security Architecture), Afrika Birliği (AfB) tarafından kıtada özellikle çatışmaların önlenmesi, yönetilmesi ve çözülmesi amacıyla geliştirilmiş stratejik bir çerçevedir. Resmi olarak, Afrika Birliği Örgütü'nün (AfBÖ) 2002 yılında Afrika Birliği olarak yeniden yapılanmasının ardından kurulmuştur. Bu mimari, özellikle Ruanda soykırımının (1994) ardından ve Sierra Leone ile Liberya'daki operasyonlarda Afrika barışı koruma güçlerinin yetersizliklerinin ortaya çıkması üzerine oluşturulmuştur. ABGM, 2002 yılında Durban'da kabul edilen Barış ve Güvenlik Konseyi'nin Kurulmasına İlişkin Protokol ve 2000 tarihli Afrika Birliği Anayasa Yasası'na dayanmaktadır. Bu yapı, AfBÖ'nün müdahale etmeme ilkesinin aksine, Afrika Birliği'nin kıtadaki krizlere kayıtsız kalmama ilkesini desteklemektedir.

Afrika Birliği'nin çatışmaları önleme, yönetme ve çözme girişimlerinin en önemli ve iddialı unsurlarından biri olan ABGM, 1990'lardan itibaren kıtada terörizm, iç savaşlar, darbeler, soykırım, etnik çatışmalar ve yabancı müdahaleler gibi büyük güvenlik sorunlarıyla karşılaşılması nedeniyle oluşturulmuştur. ABGM, Afrika halkının uluslararası ilişkiler bağlamında sadece kınanmasının ötesinde, anlamlı, koordineli ve

yasal eylemlerde bulunabilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Afrika Birliği Örgütü'nün geçmişteki müdahale etmeme ilkesinden kaynaklanan yetersizliklerini aşmak amacıyla, ABGM bir dizi birbirine bağlı hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (Wilson Center 2023).

ABGM'nin birincil hedefi, taraflar arasında önleyici diplomasi, arabuluculuk ve iletişim mekanizmalarının uygulanması ile potansiyel çatışmaların erken tespiti ve önlenmesidir. Bu bağlamda, Kıta Erken Uyarı Sistemi (*Continental Early Warning System-CEWS*) gibi, yüksek gerilimli bölgelerden hassas verileri toplayan, analiz eden ve paylaşan araçlar geliştirilmiştir. Afrika Birliği'nin Barış ve Güvenlik Konseyi'nin (BGK) düşmanlıklar kötüleşmeden önce müdahale etmesine olanak tanıyan bu strateji, Afrika Birliği'nin Liberya'daki iç savaş veya 1994 Ruanda soykırımı gibi trajik deneyimlerden ders çıkararak etkili müdahalede bulunamama hatalarını tekrarlamamasını hedeflemektedir.

Bunun yanı sıra, ABGM çatışmaların yönetimi ve azaltılması için, Somali'deki Afrika Birliği Somali Misyonu (*African Union Mission in Somalia AMISOM*) veya Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki Afrika Liderliğinde Orta Afrika'ya Destek Misyonu (*Mission Internationale de Soutien à la Centrafrique sous Conduite Africaine-MISCA*) gibi Afrika barışı koruma misyonlarının konuşlandırılması, ateşkes izleme, barış anlaşmalarının uygulanmasına destek sağlama ve istikrarsızlaştırıcı aktörlere karşı yaptırımlar uygulama faaliyetlerini yürütmektedir. ABGM, Afrika liderliğinde çatışmaların Birleşmiş Milletler veya diğer dış aktörlere bağımlı olmaksızın yönetilmesini sağlama kapasitesini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

ABGM'nin üçüncü önemli amacı, savaş suçları, soykırım ve yaygın insan hakları ihlalleri durumlarında yasal ve etkili müdahaleyi mümkün kılmaktır. Bu çerçevede, Afrika Birliği müdahale etmeme ilkesinden saparak, kitlesel vahşetlere göz yuman veya bunları işleyen üye devletlere karşı güç kullanma hakkını benimsemektedir. ABGM'nin etik ve normatif bileşeni, egemenliğin artık temel insan hakları ihlallerine karşı bir savunma aracı olamayacağını ileri sürmektedir.

Ayrıca, eski savaşçıların silahsızlandırılması, terhis ve yeniden entegrasyonu (*disarmament, demobilization and reintegration*) programları, güvenlik sektörü reformu, geçiş adaleti desteği ve etkilenen bölgelerde devlet otoritesinin yeniden tesis edilmesi yoluyla ABGM, çatışma sonrası yeniden yapılanma ve barış inşasına katkı sağlamayı, ayrıca dışlanma, yoksulluk ve adaletsizlik gibi istikrarsızlığın temel nedenlerini ele alarak çatışmaların tekrarlanmasını önlemeyi hedeflemektedir. ABGM, stratejik ve kapsamlı bir vizyonla, Afrika'ya özgü, koordineli ve egemen bir güvenlik yaklaşımını ilerletmektedir.

Bu kapsamda, üye devletlerin iş birliği esastır. ABGM, Bölgesel Ekonomik Topluluklara (BET'ler) dayanmakta ve kıtada hızlı ve etkili müdahale kapasitesine sahip bir Afrika yedek gücü oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu güç, kıtasal güvenliği sağlamak için operasyonel ve caydırıcı bir araç olarak kullanılmaktadır. ABGM'nin nihai hedefi, Afrika'da tutarlı, güvenilir ve bağımsız bir kolektif güvenlik mekanizması kurmaktır. Bu yaklaşımın temelinde, önleyici tedbirler, kıtasal dayanışma ve tehditlere zamanında ve uygun yanıt verme kapasitesi yer almaktadır.

Bu yüksek hedeflere ulaşabilmek için güçlü siyasi irade, iç kaynakların seferber edilmesi ve Afrika Birliği (AfB), BET'ler ile üye devletler arasında üretken iş birliği gerekmektedir. Ancak, Afrika Birliği'nin güvenlik alanındaki hedeflerine ve kritik rolüne rağmen, ABGM yapısal, kurumsal, politik ve finansal zorluklarla karşılaşmakta; kıtanın başlıca güvenlik tehditlerine etkili, hızlı ve bağımsız yanıt verme kapasitesi sınırlanmaktadır. Bu sınırlamalar, Afrika Birliği'nin kuruluşundan itibaren yirmi yılı aşkın süredir devam etmektedir. Ayrıca, ABGM'nin politik amaçları ile uygulamadaki gerçek durum arasında kayda değer bir uyumsuzluk söz konusudur.

ABGM'nin başlıca zayıflıklarından biri, Amerika Birleşik Devletleri, AB, Birleşmiş Milletler, Fransa ve Almanya gibi Batılı ülkeler başta olmak üzere yabancı bağışçılara olan sürekli bağımlılığıdır (PSP Report 2023). Bu bağımlılık, Afrika Birliği'nin barışı koruma operasyonlarına tahsis edilen fonların %80'inden fazlasını tüketmekte ve AfB'nin hareket esnekliğini ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Sonuç olarak, uzun vadeli finansman yetersizlikleri bazı barışı koruma misyonlarının başlatılmasını veya sürdürülmesini engellemekte, dış aktörlerin amaçlarından etkilenmelerine yol

açmaktadır. Bu durum, Afrika girişimlerinin geleceğine ilişkin belirsizlikler doğurmaktadır.

Bunun yanı sıra, ABGM bünyesinde, özellikle Bölgesel Ekonomik Topluluklar (BET'ler) ile Orta Afrika Birliği organları (Komisyon, Barış ve Güvenlik Konseyi ve Afrika Stratejik ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi) arasında idari gecikmeler ve iç koordinasyon eksikliği bulunmaktadır. Alt bölgesel düzeyde kritik öneme sahip bu girişimlerin yürütülmesinde aksaklıklar yaşanmaktadır. Ayrıca BADET, Doğu Afrika'daki Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (*The Intergovernmental Authority on Development (IGAD) in Eastern Africa*) ve Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (GAKT) (*Southern African Development Community-SADC*) gibi bölgesel ekonomik örgütlerin kurumsal olgunluk düzeyleri birbirinden farklıdır; bu durum amaçlarda veya yönelimlerdeki siyasi farklılıkların çatışma ve diğer sorunlara yol açmasına neden olabilmektedir. AfB ile bazı BET'ler arasındaki çatışmalar, Sudan ve Mali krizlerinin yönetiminde koordineli müdahaleyi engellemiştir.

ABGM'nin operasyonel bileşenlerinden biri olan Afrika Hazır Kuvvet Kıtası, pratikte etkinlikten uzaktır. Teorik olarak 2016 yılında tamamlanan tasarımına rağmen, lojistik ve teknik altyapı yetersizlikleri mevcuttur. Bölgesel birliklerin gerekli zaman diliminde müdahale edememesi devam eden bir sorundur. Ayrıca, üye devletler genellikle misilleme, dış politika yansımaları ya da mali ve insani yükler konusundaki çekinceler nedeniyle güçlerini kullanmaya isteksizdir. Birleşik bir operasyonel komuta eksikliği ve askeri olmayan kaynakların sınırlılığı, güvenilir bir kıta çapında güç oluşturma hedeflerini engellemektedir (PSP Report 2023).

Bununla birlikte, üye devletler arasında tutarlı bir siyasi iradenin olmaması da önemli bir engeldir. Güvenlik politikalarındaki farklılıklar ve Afrika Birliği gibi devlet üstü bir yapıya egemenlik devri talebindeki çekinceler, kıta devletleri arasında ayrışmalara yol açmaktadır. Ciddi insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda bile, bazı otoriter yönetimler dış müdahaleye karşı çıkmaktadır. Bu durum, Barış ve Güvenlik Konseyi'nin etkinliğini zayıflatmaktadır. Ayrıca, üye devletlerin birlik ruhu ve uzun vadeli taahhütleri bakımından gerçek bir ilerleme sağlanamamaktadır.

Genel olarak, Afrika'daki kurumlar halktan uzak, teknokratik ve etkisiz algılanmakta ve bu da ABGM'nin güvenilirlik ve meşruiyet krizi yaşamasına neden olmaktadır. Barışı koruma operasyonları çoğunlukla toplumlararası diyalog, yeniden yapılanma veya geçiş adaleti için yeterli desteği bulamamaktadır; oysa bunların tamamı kalıcı barış için kritik öneme sahiptir. Özellikle Libya ve Orta Afrika Cumhuriyeti gibi vakalarda, güçlü yerel bağlantıların olmaması kamu güvenini zayıflatmakta ve Afrika Birliği'nin düzenleyici rolünü ciddi biçimde tehlikeye sokmaktadır.

2.6 Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu -BADET'in Güvenlik Politikası

2.6.1 BADET'in Kökeni ve Oluşumu

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET), bağımsızlık sonrası dönemde Pan-Afrika birliğine duyulan özlemler doğrultusunda kurulmuştur. Afrika liderlerinin vizyonu, yakın zamanda bağımsızlıklarını kazanmış devletler arasındaki bağları güçlendirmek ve aynı zamanda eski sömürgeci güçlere hâlen bağlı olan ekonomileri istikrara kavuşturacak şekilde bölgesel entegrasyonu ilerletmek yönündeydi. Özellikle Batı Afrika ülkeleri, dış politikadaki kırılganlıkları aşmak, küresel ticarete katılımlarını artırmak, Soğuk Savaş bağlamında Güney-Güney iş birliği programlarını güçlendirmek ve sosyoekonomik kalkınmayı hızlandırmak amacıyla güçlü bölgesel örgütlenmelerin önemini zamanla daha iyi kavradılar.

Bu doğrultuda, 1960'lar ve 1970'lerin başlarında çeşitli bölgesel girişimler ortaya çıkmış olup, bunlar arasında BADET, en yapılandırılmış ve iddialı girişimlerden biri olarak öne çıkmayı başarmıştır. Topluluğun kuruluşunda özellikle ekonomik ve demografik açıdan bölgenin önde gelen ülkesi Nijerya ile Togo'nun devlet başkanı Gnassingbé Eyadéma'nın oynadığı rol dikkat çekicidir. Söz konusu iki aktör, Frankofon ve Anglofon ülkeler arasında arabuluculuk yaparak diplomatik ilişkileri güçlendirmiş ve Batı Afrika'da bölgesel bir ekonomik topluluk oluşturulması fikrini aktif biçimde savunmuşlardır.

Bu bağlamda, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu, 28 Mayıs 1975 tarihinde Nijerya'nın Lagos kentinde, on beş Batı Afrika ülkesinin liderlerinin bir dizi

müzakere ve hazırlık toplantısının ardından Lagos Antlaşmasını imzalamalarıyla resmen kurulmuştur. Bu antlaşma ile üye devletler arasında gümrük tarifeleri ve tarife dışı engellerin kademeli olarak kaldırılması ve bölgede sermaye, mal, hizmet ve insanların serbest dolaşımına dayalı ortak bir pazarın oluşturulması hedeflenmiştir (Daily Trust 2015).

BADET'e ayrıca, dışa bağımlılığı azaltmak ve bölgesel ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla, büyük ölçüde çeşitlendirilememiş ve sanayileşmemiş ulusal ekonomiler arasında ekonomik tamamlayıcılığı geliştirmek için; tarım, enerji, ulaşım, altyapı, eğitim ve sanayi politikaları gibi alanlarda ortak stratejiler geliştirme görevi de verilmiştir. Bu açıdan BADET'in kurulması, önemli siyasi, dilsel ve hukuksal farklılıkların bulunduğu bir coğrafyada bölgesel bütünleşmeye yönelik atılmış somut bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Nitekim örgüt, Gana, Nijerya ve Sierra Leone gibi İngilizce konuşan ülkeleri; Senegal, Mali ve Fildişi Sahili gibi Fransızca konuşan ülkeleri ve Gine-Bissau gibi Portekizce konuşan bir devleti aynı çatı altında birleştirmeyi başarmıştır. Bu ülkelerin her biri kendi özgün idari geleneklerine sahip olmakla birlikte, bu çeşitlilik ortak ekonomik yönetim yapılarının geliştirilmesinde hem kültürel bir zenginlik hem de belirli düzeyde bir uyum zorluğu yaratmıştır.

Örgütün işleyişine dair olarak, BADET'in başlangıç aşamasında, teknik projelerin koordinasyonunu sağlamak ve devlet liderleri tarafından alınan kararların uygulanmasını denetlemek üzere bir Genel Sekreterlik kurulmuştur. Zamanla, sektörel uzmanlaşma ve kurumsal profesyonelleşmeye bağlı olarak bu yapı yeniden yapılandırılmış ve daha fazla yetkiyle donatılarak 2007 yılında BADET Komisyonu adını almıştır.

BADET'in 1975'teki kuruluşu, sömürgecilik sonrası dönemde yaşanan bölünmeleri aşma, ortak sorunlara kolektif çözümler üretme ve istikrar ile kalkınma için bölgesel iş birliğini bir katalizör hâline getirme yönündeki güçlü siyasi iradenin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir (BADET 2025).

2.6.2. BADET'in temel hedefleri

Temelinde 1975 yılında imzalanan Lagos Antlaşması ile kurulan Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET), kademeli bütünleşme yoluyla birleşik ve istikrarlı bir bölge inşa etmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede, üye devletler hem ekonomik ve parasal bir birlik oluşturmak amacıyla yakın iş birliği içinde hareket etmeye teşvik edilmekte hem de bölgesel barış, güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma alanlarına yatırım yapmaları yönünde yönlendirilmektedir.

Genel anlamda, kıta genelinde birliği pekiştirmeyi amaçlayan pan-Afrika vizyonu doğrultusunda, BADET'in bu hedefi, Afrika'nın sömürgeci geçmişten miras kalan bölünmelerinin üstesinden gelme ihtiyacıyla şekillenmiştir. Ayrıca, bu hedeflerin belirlenmesinde dünyanın diğer bölgelerinde görülen bölgesel gruplaşma örnekleri ilham kaynağı olmuştur.

Örgüt, üye devletler arasında sermaye, insan, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlamak adına tüm gümrük tarifeleri ve tarife dışı ticaret engellerinin ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. Buna ek olarak, BADET ortak bir pazar oluşturmayı ve merkezi bir para birimi tesis etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, sömürge sonrası dönemde ortaya çıkan dışsal bağımlılık ilişkilerinin aşılması ve bölgenin ekonomik ve mali açıdan daha güçlü bir bağımsızlığa kavuşması nihai amaç olarak öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte, BADET'in hedefleri yalnızca ekonomik alanla sınırlı değildir. Örgüt, bütünleşmeyi siyasi, sosyal, kültürel ve güvenlik boyutlarıyla birlikte ele almakta ve bu doğrultuda kapsamlı politikalar geliştirmektedir. Bölgesel barış ve istikrarı sağlamak amacıyla, çatışmaların önlenmesi, yönetilmesi ve çözümüne yönelik stratejiler geliştirilmekte; demokrasi, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü gibi konularda ortak norm ve standartlar benimsenmektedir.

BADET, anayasal krizler veya istikrarsızlık durumlarında askerî veya diplomatik müdahale dâhil olmak üzere etkili önlemler almaya hazır bir bölgesel yapı olarak kendini konumlandırmaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca yaşam standartlarını iyileştirmeyi değil, aynı zamanda ulusal kapasiteleri güçlendirmeyi ve kapsayıcı kalkınmayı teşvik etmeyi

amaçlamaktadır. Bu bağlamda, altyapı, sağlık, eğitim, bilimsel araştırma, tarım ve çevre gibi kilit sektörlerde bölgesel iş birliği ön plana çıkmaktadır.

Bunların yanı sıra, BADET kültürel değişim programlarını, üniversiteler arası iş birliklerini ve toplumsal projelerde vatandaş katılımını artıracak yasal düzenlemeleri teşvik etmekte; bu sayede Batı Afrika'da ortak bir bölgesel kimliğin gelişimini desteklemeyi amaçlamaktadır. Nihai olarak, BADET'in vizyonu, Batı Afrika'yı başarılı, güvenli, demokratik ve uyum içinde yaşayan bir bölgeye dönüştürmektir. Bu vizyon çerçevesinde, insanların özgürce seyahat edebildiği, dilediği işlerde çalışabildiği, barış içinde birlikte yaşayabildiği ve hem bireysel hem de toplumsal kalkınmaya etkin biçimde katkı sunduğu bir ortam hedeflenmektedir. Tüm bu hedefler, egemenlik haklarına saygı gösterilen ve bu egemenliklerin ortak amaçlar doğrultusunda kullanıldığı bölgesel bir yapı içerisinde gerçekleştirilmek istenmektedir (Treaty of Lagos 1975).

2.6.3. BADET ve Batı Afrika'da Çatışma Yönetimi

Özellikle 1990'lı yılların başından itibaren, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET)'in hedefleri önemli ölçüde dönüşüm geçirmiştir. Kuruluşundan itibaren ağırlıklı olarak ekonomik bütünleşmeye odaklanan örgüt, zamanla siyasi istikrar, güvenlik ve barış konularını da kapsayacak şekilde faaliyet alanını genişletmiştir. Liberya, Sierra Leone ve Fildişi Sahili'nde yaşanan iç savaşlar, askeri darbeler, silahlı ayaklanmalar ve Sahel bölgesinde artan terör tehdidi, Batı Afrika'yı ciddi şekilde sarsan içsel ve ulusötesi krizler olarak öne çıkmış; bu durum, bölgesel bir güvenlik mimarisinin yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır.

Bu gelişmelere karşılık BADET, birçok tehdide etkin bir şekilde müdahale ederek kriz yönetimi, çatışma sonrası yeniden yapılanma ve çatışmaların önlenmesi gibi alanlarda proaktif bir tutum benimsemiştir. Örgüt, 1999 yılında barış ve güvenliğin korunmasına yönelik olarak, çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümünü içeren kapsamlı bir kurumsal çerçeve benimseyerek güvenlik alanında kayda değer bir adım atmıştır. Bu çerçevede, BADET'in güvenlik müdahalelerinin yasal ve kurumsal temeli oluşturulmuş; stratejik bileşenleri arasında, son çare olarak BADET Bölgesel Gözlem

Gücü (*ECOMOG: ECOWAS Monitoring Group*) aracılığıyla güç kullanımı, gözlem ve arabuluculuk misyonlarının konuşlandırılması, önleyici diplomasi ve BADET Erken Uyarı Ağının (*ECOWARN: ECOWAS Early Warning and Response Network*) kullanılması yer almıştır.

Bölgesel Gözlem Gücü, özellikle Liberya (1990), Sierra Leone (1997), Gine-Bissau (1998) ve Fildişi Sahili (2003) gibi anayasal düzenin bozulduğu ciddi çatışma ortamlarında, sivilleri korumak, anayasal düzeni yeniden tesis etmek ve siyasi geçiş süreçlerine destek vermek amacıyla kullanılmıştır. Bu müdahaleler, BADET'in krizler karşısında pasif kalmak yerine harekete geçme iradesini ve demokrasi, barış ile insan haklarına dayanan bölgesel kolektif egemenliği güçlendirme kararlılığını yansıtmaktadır.

Askeri müdahalelerin yanı sıra, BADET'in siyasi krizleri önlemede diplomatik yolları da etkin biçimde kullandığı görülmektedir. Şeffaf ve güvenilir seçim süreçlerini desteklemek amacıyla diplomatik temsilciler göndermekte, seçim gözlem misyonları yürütmekte ve siyasal aktörler arasında diyalog ortamı kurmaya yönelik girişimlerde bulunmaktadır (*International Journal of Research and Innovation in Social Science* 2024). Özellikle seçim öncesi ve sonrası dönemlerde düzenlenen görüşmelerle gerilimlerin azaltılması, barışçıl geçişlerin sağlanması ve siyasi krizlerin önlenmesi amaçlanmaktadır.

BADET'in anayasal düzeni koruma ve demokratik meşruiyeti sürdürme kapasitesi, Nijer (2010), Benin (2016) ve Gambiya (2016–2017) gibi örnek vakalarla somutlaşmıştır. Örgüt, demokratik düzeni zayıflatan veya darbeler sonucu kurulan hükümetlere karşı yalnızca diplomatik değil, aynı zamanda ekonomik yaptırımlar uygulamaktan da çekinmemiştir.

Bununla birlikte, BADET'in güvenlik meselelerine aktif katılımı zaman zaman eleştirilmiştir. Özellikle operasyonların finansal ve lojistik gerekliliklerinin karşılanamaması, üye devletler arasındaki anlaşmazlıkların karar alma süreçlerini yavaşlatması, bazı devletlerin müdahalecilik şüpheleriyle hareket etmesi ve yaptırımların uygulanmasında ortaya çıkan esneklik, örgütün etkinliğini sınırlayan yapısal ve siyasi engeller olarak değerlendirilmektedir. Bu sınırlılıklar, Mali (2020 ve 2021), Burkina Faso

(2022), Nijer (2023) ve Gine (2021) gibi ülkelerde yaşanan son askerî müdahalelere BADET'in verdiği yanıtlar bağlamında açık biçimde gözlemlenmiştir. Özellikle Sahel bölgesindeki halk nezdinde somut ve hızlı sonuçların üretilmemesi, BADET'in meşruiyetine yönelik eleştirilerin artmasına neden olmuştur.

Tüm bu zorluklara karşın BADET, şiddeti önlemeye yönelik caydırıcı eylemler geliştirmeye, barışçıl süreçleri desteklemeye ve siyasi diyalog kültürünü teşvik etmeye devam eden birkaç bölgesel Afrika örgütünden biri olma konumunu sürdürmektedir. Yakınlık diplomasisi, bölgesel dayanışma anlayışı ve kolektif güvenliğe bağlılık temelinde, kıtadaki krizlere Afrikalı çözümler üretme yönündeki çabaların sembolü hâline gelmiştir. Bu bağlamda BADET, dış müdahalelerin çoğu zaman uygun olmayan veya önyargılı olarak algılandığı günümüz dünyasında, Afrika'nın barış ve güvenlik mimarisi içinde kilit bir aktör olmaya devam etmektedir (International Journal of Research and Innovation in Social Science 2024).

2.6.4. Ekonomik Birlikten Bölgesel Güvenliğe: BADET'in Siyasal Rolünün Kurumsallaşması

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET), 1975 yılında üyeleri arasında bir gümrük birliği ve ortak pazar oluşturmak amacıyla kurulmuş olsa da, bölgedeki siyasi ve güvenlik koşulları zamanla örgütü, başlangıçtaki ekonomik odaklı görev tanımını aşarak siyasi ve güvenlik işlevlerini de üstlenmeye zorlamıştır. Askerî darbelerin, iç çatışmaların, iç savaşların ve yakın dönemde yükselen terörizmin etkisiyle, siyasi istikrarın ve barış ortamının sağlanmadığı bir zeminde ekonomik bütünleşmenin başarıya ulaşamayacağı açıkça ortaya çıkmıştır.

Bu dönüşüm, 1989'da Liberya'daki iç savaşın patlak vermesiyle belirginleşmiş ve 1980'lerin sonu ile 1990'ların başı BADET için bir dönüm noktası olmuştur. Devletin çökmesi ve ortaya çıkan büyük çaplı insani kriz karşısında, BADET üye devletleri, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu Gözlem Gücü (ECOMOG) adlı bölgesel bir askerî müdahale gücü kurma kararı alarak Afrika'da ilk kez, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden yetki almadan doğrudan bir askerî operasyon gerçekleştirmiştir. Bu

girişim, bölgesel kriz yönetimine yönelik bağımsız bir yaklaşımın başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Gözlem Gücü, 1990’larda Sierra Leone ve Gine-Bissau’daki çatışmalarda da önemli roller üstlenmiştir.

Bu deneyimler, BADET’in siyasal ve güvenlik alanlarındaki rolünü resmileştirme sürecini başlatmıştır. 1999 yılında Lomé’de kabul edilen “Çatışmaların Önlenmesi, Yönetimi ve Çözümü ile Barış ve Güvenliğin Korunmasına İlişkin Mekanizma Protokolü”, bu sürecin en önemli adımlarından biri olmuştur. Söz konusu protokol, örgüte kitlesel insan hakları ihlalleri, askeri darbeler ve anayasal düzenin çökmesi gibi durumlarda, üye devletlerin iç işlerine müdahale etme yetkisini yasal zemine oturtmuştur.

1999 Protokolü, yalnızca müdahale yetkisiyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda erken uyarı sistemi, arabuluculuk ve güvenlik komisyonu ve bölgesel destek gücü (BADET Hazır Kuvvet Kıtası) gibi uzmanlaşmış yapıların geliştirilmesini de öngörmüştür. Bu çerçevenin tamamlayıcı unsuru olarak, 2001 yılında kabul edilen Demokrasi ve İyi Yönetişim Ek Protokolü, BADET’in insan hakları, özgür ve adil seçimler ile anayasa dışı yollarla iktidara gelmenin yasaklanması gibi konulardaki normatif taahhütlerini daha da güçlendirmiştir. Bu belge, üye devletlerin darbe yoluyla iktidar değişikliklerini reddetme konusundaki kararlılıklarını da teyit etmiştir.

Yakın dönemde Mali, Gine, Burkina Faso ve Nijer gibi ülkelerde yaşanan darbeler, BADET’a bu tür anayasal dışı değişimlere karşı yaptırım uygulama imkânı sağlayan yasal zeminin önemini göstermiştir. Örgüt bu kapsamda, diplomatik girişimlerini artırmış, seçim gözlem misyonları göndermiş, çeşitli siyasi müdahalelerde bulunmuş (özellikle 2002 ve 2010’da Fildişi Sahili’nde, 2016’da Gambiya’da), gerekli görülen durumlarda ise ekonomik ve siyasi yaptırımlar uygulamıştır. Bu gelişmeler, BADET’ı yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda bölgesel istikrarı ve demokratik normları korumaya adanmış siyasi ve güvenlik örgütü olarak da tanımlanabilir hâle getirmiştir (Reddit Africa Voice 2024).

Ancak bu ilerleme süreci çeşitli eleştirilerle de karşılaşmıştır. Bazı yorumcular, BADET’in uygulamalarının zaman zaman Gana, Nijerya ve Fildişi Sahili gibi bölgesel

güçlerin çıkarları doğrultusunda şekillendiğine dikkat çekmekte ve örgütün, çatışmaları önleyici politik ve sosyal çözümler yerine çoğunlukla askerî müdahaleyi tercih ettiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, BADET'in zaman içerisinde ulusal politikaları şekillendirme kapasitesi de tartışma konusudur. 2020 ile 2023 yılları arasında Batı Afrika'da askeri darbelerin yeniden görülmesi, bu eleştirilerin haklılık payını güçlendirmektedir.

Tüm bu sınırlılıklarına rağmen BADET'in siyasi ve güvenlik alanındaki evrimi, Batı Afrika'daki kriz yönetimi açısından önemli bir dönüşümü temsil etmektedir. Devlet kapasitesinin yetersiz kaldığı ve küresel güvenlik zorluklarının arttığı bir dönemde, Afrika'daki bölgesel kurumların istikrar, barış ve demokratik yönetim adına stratejik aktörler olarak hareket etme potansiyeline sahip olduğu bu gelişmelerle ortaya konmuştur.

2.7. Afrika Birliği'nin Güvenlik Mimarisi: Kurumsallaşma ve Zorluklar

Afrika kıtasında barış ve güvenliği teşvik etmek, 2002 yılında kurulan Afrika Birliği'nin (AfB) temel hedeflerinden biridir. Bu vizyon, AfB'nun selefi olan Afrika Birliği Örgütü'nün (AfBÖ) belirlediği hedeflere dayansa da, AfB bu hedeflere daha aktif ve kurumsal bir yaklaşımla yönelmiştir. Özellikle siyasi istikrarsızlık, suç, silahlı çatışmalar ve darbeler gibi sorunlarla mücadele amacıyla geliştirilen Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (ABGM), bu çabanın temel yapısını oluşturmaktadır.

Bu mimari; çatışmaları önleme, krizlere zamanında müdahale etme ve barışı inşa etme hedeflerini gerçekleştirmek için kurulan çeşitli kurumsal yapılardan oluşmaktadır. 2004 yılında kurulan Barış ve Güvenlik Konseyi (BGK), ABGM'nin merkezinde yer almakta ve kriz durumlarında hızlı müdahale mekanizmalarının koordinasyonundan sorumludur. BGK'nin yetki alanı; çatışmaların öngörülmesi, arabuluculuk faaliyetleri yürütülmesi, savaş suçları veya soykırım durumlarında askerî müdahaleye karar verilmesi ve demokratik normları ihlal eden ülkelere yaptırım uygulanması gibi çok boyutlu görevleri kapsamaktadır.

BGK ayrıca, Kıta Erken Uyarı Sistemi (*Continental Early Warning System CEWS*) gibi istihbarat ve bilgi analiz sistemleriyle iş birliği içinde çalışmakta, barış

misyonlarının başarısını destekleyen Yaşlılar Konseyi gibi yapılarla koordineli hareket etmektedir. Buna ek olarak, Afrika Birliği; küçük silahların yayılmasını önlemek, terörizmle mücadele etmek ve anayasaya aykırı darbeleri engellemek için hukuki araçlar geliştirmiştir. Bu çerçevede Afrika Demokrasi, Seçimler ve Yönetişim Şartı (2007) ile Afrika Birliği Terörizmin Önlenmesi ve Mücadelesi Sözleşmesi (1999) gibi belgeler temel dayanaklardan bazılarıdır (Murithi, T. 2009).

Tüm bu yapılar ve belgeler, Afrika Birliği'nin güvenlik, iyi yönetim ve insan hakları ilkelerini bütüncül bir yaklaşımla ele alma kararlılığını ortaya koymaktadır. Ancak bu ilerlemelere rağmen AfB, ciddi güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Özellikle, barışı koruma operasyonlarının finansmanında büyük ölçüde dış desteğe, özellikle Avrupa Birliği'ne, bağımlı olması örgütün stratejik özerkliğini sınırlamaktadır. Bunun yanında, üye devletlerin hızlı karar alma ve müdahale konularındaki isteksizliği, ağır işleyen bürokratik yapılar ve siyasi fikir birliği eksikliği, AfB'nin etkinliğini olumsuz etkilemektedir.

Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi'nin karmaşık ve değişken yapısı; Sahel bölgesindeki güvenlik krizleri, Libya'daki iç savaş ve Batı Afrika'daki son darbeler gibi gelişmeler karşısında operasyonel zayıflıkları daha da görünür kılmıştır. Bu sorunlara karşılık olarak, Afrika Birliği güvenlik düzenlemelerini güçlendirme ve yeniden yapılandırma çabalarını sürdürmektedir. Bu kapsamda, 2017 yılında Ruanda Devlet Başkanı Paul Kagame öncülüğünde başlatılan kurumsal reform programı, AfB'nun karar alma süreçlerini iyileştirmeyi ve barışı koruma operasyonlarının mali özerkliğini artırmayı hedeflemektedir.

Bununla birlikte, yardımcılık (subsidiarity) ilkesine bağlı kalınarak, Afrika Birliği ile BADET, GAKT gibi bölgesel ekonomik topluluklar (BET'ler) arasında güvenlik alanında iş birliğinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Tüm bu yapısal sınırlamalara rağmen, Afrika Birliği, kıtasal düzeyde etkili bir güvenlik mimarisi oluşturma yönünde önemli ilerlemeler kaydetmiş ve Afrika'nın güvenlik sorunlarını daha fazla dış aktörlere bağımlı kalmadan, kendi içinde çözme iradesini açıkça ortaya koymuştur (African Union 1999).

2.8 Mali Krizi ve Afrika Birliği'nin Barışı Koruma Çabaları.

Afrika Birliği (AfB), 2002'deki kuruluşundan bu yana, kıta genelinde silahlı çatışmaların denetiminde giderek daha etkili ve kurumsal bir rol üstlenmiştir. Burundi (AMIB, 2003), Darfur (AMIS, 2004), Somali (AMISOM, 2007) ve son olarak da çok boyutlu bir güvenlik kriziyle karşı karşıya kalan Mali gibi örnekler, AfB'nin barışı koruma misyonları ve diplomatik girişimler yoluyla kıtasal güvenliğe olan bağlılığını göstermektedir.

Bu bağlamda Mali örneği, Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi'nin güçlü ve zayıf yönlerini en açık şekilde ortaya koyan vakalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Mali'deki krizin başlangıcı, Ocak 2012'de Azavah Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin (AZUKH) (*National Movement for the Liberation of Azawad-AZUKH*) başlattığı isyanla ilişkilidir. Takip eden süreçte çeşitli radikal cihatçı grupların çatışmalara dahil olması, ülkeyi çok boyutlu bir güvenlik krizine sürüklemiştir. Ardından, 22 Mart 2012'de Cumhurbaşkanı Amadou Toumani Touré'nin ordu tarafından devrilmesi, ülkeyi kurumsal bir kaos ortamına sokmuştur.

Yaşanan bu anayasal düzen bozulmasına karşılık, Afrika Birliği, 2007 tarihli Demokrasi, Seçimler ve Yönetişim Afrika Şartı uyarınca, Mali'yi örgütün kurumsal yapılarından hızlıca ihraç etmiştir. Aynı zamanda AfB, Aralık 2012'de BM Güvenlik Konseyi'nin 2085 sayılı kararı ile yetkilendirilen ve Afrika liderliğinde kurulan Mali Uluslararası Destek Misyonu'nun (African-led International Support Mission to Mali) oluşumunda öncü bir rol oynamıştır. BADET unsurlarının katkısıyla AfB yetkisi altında sahaya inen bu birlik, kuzey Mali'de silahlı grupların kontrolünü sona erdirmek, sivilleri korumak ve siyasi geçiş sürecini desteklemek amacıyla faaliyet yürütmüştür.

Her ne kadar AfB'nin girişimi, Fransa'nın Serval Operasyonu tarafından kısa sürede gölgelenmiş olsa da, AfB'nin hızlı tepkisi, kıtasal düzeyde koordineli bir güvenlik yanıtı oluşturma potansiyelini açıkça göstermiştir (Williams, P.D. 2016). Ayrıca AfB, Mali'de geçici sivil bir hükümetin kurulmasını mümkün kılan ve Burkina Faso Devlet Başkanı Blaise Compaoré öncülüğündeki arabuluculuk sürecine destek vererek, Nisan

2012’de imzalanan Bamako Çerçeve Anlaşması’nın hayata geçirilmesini teşvik etmiştir. 2015 yılında Cezayir’in ev sahipliğinde gerçekleştirilen barış görüşmeleri ise yine Afrika Birliği'nin himayesinde yürütülmüştür. Ne var ki, barış anlaşmasının birçok maddesi uygulanamamış; ülkedeki şiddet artmaya devam etmiş ve güvenlik durumu giderek daha parçalı hâle gelmiştir.

Afrika Birliği’nin Mali krizine verdiği tepki, aynı zamanda AfB’nin karşılaştığı temel kurumsal sınırlamaları da ortaya koymaktadır. Özellikle mali ve lojistik kaynak yetersizlikleri, Mali Uluslararası Destek Misyonu’nun dış finansman, özellikle de AB desteği, olmadan sürdürülemeyeceğini göstermiştir. AfB’nin, BADET, BM ve Fransa gibi çeşitli aktörlerle sahada kurduğu iş birliği ise zaman zaman koordinasyon eksiklikleri nedeniyle operasyonel karmaşıklıklara yol açmıştır. Tüm bu zorluklara rağmen, AfB’nin n krize hızlı ve kararlı müdahalesi, örgütün kıtasal güvenliği sağlama konusundaki sarsılmaz kararlılığını yansıtmaktadır. Mali örneği, Afrika Birliği’nin normatif çerçevesinin gücüne karşın, bu çerçevenin etkili operasyonel uygulamalara dönüşmesini engelleyen yapısal engelleri açıkça göstermektedir. AfB, bir yandan askeri müdahale ve siyasi geçiş süreçlerini desteklemeyi başarmış; diğer yandan ise stratejik ve mali bağımsızlık konularında hâlâ ciddi eksikliklerle karşı karşıya kalmıştır (Koko 2022).

Gelecekte benzer krizlere etkili biçimde müdahale edebilmek için Afrika Birliği’nin yalnızca normatif gücünü değil, aynı zamanda stratejik kapasitesini ve kaynak bağımsızlığını da artırması kritik önemdedir. Özellikle Sahel bölgesindeki kırılgan güvenlik ortamı düşünüldüğünde, AfB’nin kurumsal reformlarını derinleştirmesi ve kıtasal güvenlik mimarisini daha sağlam temellere oturtması gerekmektedir.

2.9.Afrika Birliği’nin Mali Krizi Sürecindeki Rolü: Siyasi ve Kurumsal Müdahalenin Sınırları

Mali’de 2012 yılında patlak veren çok boyutlu krizden günümüze kadar, Afrika Birliği (AfB), doğrudan geçiş süreçlerine öncülük etmemekle birlikte, devlet kurumlarının yeniden yapılandırılmasında ve askeri-politik alanda önemli bir aktör olarak öne çıkmıştır. 22 Mart 2012 tarihinde Cumhurbaşkanı Amadou Toumani Touré’nin ordu

tarafından devrilmesiyle başlayan anayasal kriz, AfB'nin kurumsal reflekslerini harekete geçirmiştir. Afrika Demokrasi, Seçimler ve Yönetişim Şartı uyarınca, AfB, Mali'yi üyelik haklarından geçici olarak men etmiş ve sivil yönetime dönüş çağrısında bulunmuştur. Bu askıya alma kararı, yalnızca sembolik bir mesajdan ibaret olmayıp, kıtada askeri rejimlerin meşrulaştırılmasına karşı güçlü bir diplomatik baskı oluşturmayı hedeflemiştir.

AfB, ayrıca BADET öncülüğündeki arabuluculuk sürecine aktif destek vermiş, bu da Nisan 2012'de imzalanan Bamako Çerçeve Anlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu anlaşma, geçici bir sivil hükümetin kurulmasını sağlamış ve Dioncounda Traoré liderliğinde bir geçiş yönetimi oluşturulmuştur (African Union Peace and Security Council 2012). Öte yandan, Afrika Birliği; Birleşmiş Milletler ve AB ile iş birliği içinde, Mali'de devlet inşasını desteklemek amacıyla ortak siyasi değerlendirme misyonları ve kurumsal kapasite geliştirme programlarının yürütülmesini kolaylaştırmıştır. Afrika Birliği, 2020 ve 2021 yıllarında yaşanan yeni askerî darbeler sürecinde de benzer bir tutum sergilemiş; Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keïta'nın görevden alınması ve geçici Cumhurbaşkanı Bah N'Daw'ın istifası gibi gelişmelere karşı açık bir şekilde tepki göstermiştir. AfB, anayasaya aykırı hükümet değişikliklerini kınayarak Mali'yi tekrar üyelikten men etmiş ve BADET'in öncülüğündeki geçiş planlarının hazırlanmasına destek vermiştir. Bu süreçte amaç, özgür ve şeffaf seçimlerin düzenlenmesi, güvenlik sektörünün yeniden yapılandırılması ve kurumsal reformlar aracılığıyla gelecekteki istikrarsızlıkların önlenmesidir. Bununla birlikte, AfB'nin bu süreçlerdeki rolü çeşitli açılardan eleştirilmiştir. Askerî rejimlere karşı net talepler geliştirmekteki yetersizliği, farklı bölgesel ve uluslararası aktörlerle etkili bir koordinasyon kuramaması, AfB'nin etkinliğini sınırlandıran başlıca faktörler olarak öne çıkmaktadır. Özellikle anayasal düzene geçişin yavaş ilerlemesi ve geçici hükümetlerin meşruiyetine ilişkin belirsizlik, askerî rejimlerin Batı karşıtı söylemler üzerinden meşruiyet arayışına girmesi ile birlikte, AfB'nin etki kapasitesini daha da zayıflatmıştır.

Tüm bu gelişmelere rağmen, AfB, Mali krizinde hem kıta genelinde demokratik normların korunmasında hem de siyasi arabuluculuk süreçlerinde temel bir aktör olarak hareket etmiştir. Ancak, oldukça parçalı ve çıkar çatışmalarının yoğun olduğu bir bölgesel

ortamda, meşruiyet, otorite ve kurumsal koordinasyon açılarından ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Mali örneği, Afrika Birliği'nin sadece darbelere tepki veren bir yapı olmaktan çıkarak, ulusal reform süreçlerine uzun vadeli, tutarlı ve stratejik destek sunan bir güvenlik aktörü hâline gelmesi gerektiğine işaret etmektedir (African Union Peace and Security Council).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALİ'DE DARBELER VE SİYASİ GEÇİŞ SÜREÇLERİ: LİDERLİK, MÜDAHALE VE YENİDEN YAPILANMA

Fransız sömürge yönetimi, Sahel bölgesinde yer alan ve zengin sömürge öncesi krallıklar ve imparatorlukların mirasını taşıyan denize kıyısı olmayan Mali'de 1960 yılına kadar devam etmiştir. Afrika kıtasında sömürge rejimlerinin sona erdiği dönemde, bağımsızlıklarını kazanan yeni devletler, Soğuk Savaş bağlamında ABD ve Sovyetler Birliği gibi iki süper gücün etkisi altına girmiştir. Bu süreçte Mali, eski sömürgeci güçten bağımsızlığını kazanmasının ardından iki kutuplu dünya sistemine mesafeli duruş sergilemiş ve sosyalist ideolojiler ile tarafsızlık ilkelerine bağlılığını resmen ilan etmiştir. Ülkenin, Fransız işbirliği finansmanına bağımlı kalmaksızın, ekonomik kalkınma politikalarını dış yardımla destekleme esnekliği, bağımsızlık sonrası dönemin belirleyici unsurlarından biri olmuştur.

Mali'nin siyasal tarihine bakıldığında, bağımsızlığın ilk yıllarında Modibo Keita'nın (1960-1968) milliyetçi ve sosyalist yönelimleri öne çıkarken, bu dönemi Moussa Traoré'nün (1968-1991) otoriter askeri yönetimi takip etmiştir. Ardından, 1992'de Alpha Oumar Konaré'nin önderliğinde çok partili demokratik sistemin inşası süreci başlamış ve bu dönemi Amadou Toumani Touré (2002-2012) ile İbrahim Boubacar Keita'nın (2013-2021) liderlik dönemleri izlemiştir. Mali bağımsızlığından bu yana toplamda beş askeri darbe ile karşı karşıya kalmıştır.

Bu bölümün temel amacı, Mali'de yaşanan askeri darbelerin siyasal yönetim üzerindeki etkilerini, darbelerin ortaya çıkış nedenlerini ve darbeler sonrasında iktidara gelen liderlerin profillerini kapsamlı bir şekilde analiz etmektir. Ayrıca, bu süreçlerin Mali'nin ulusal ve bölgesel güvenlik politikalarına olan etkileri incelenecek; ülkedeki farklı terör örgütlerinin faaliyetleri bağlamında güvenlik dinamiklerine ışık tutulacaktır.

Darbelerin arka planında yer alan aktörlerin biyografik özellikleri ve kariyerlerindeki önemli evreler arasındaki ilişkiler, bu liderlerin yönetim tarzları ve liderlik kapasiteleri üzerindeki yansımaları bakımından değerlendirilecektir. Bununla

birlikte, bu çalışmada yalnızca en kritik ve dönüştürücü unsurlar üzerinde durulacaktır (Marigo, 2001).

3.1. Modibo Keita'nın Liderliği ve Mali'nin Bağımsızlık Sonrası Siyasal Dönüşümü

Modibo Keita, 1958 referandumu sürecinde topluluğun başarılı kampanyasına öncülük etmiştir. Sudan Cumhuriyeti'nin özerk başkanı olarak görev yaptığı dönemde, eski Fransız Batı Afrika Toprakları'nı (AOF) da kapsayacak bir Batı Afrika federasyonu kurma girişiminde bulunmuştur. Houphouët-Boigny gibi bölgesel liderlerin karşı çıkmasına rağmen, Senegal ve Sudan'ı birleştirecek Mali federasyonunun kuruluşu için Dakar'daki diğer liderlerle iş birliği yapmayı kabul etmiştir. Ancak, Léopold Sédar Senghor ile yaşadığı kişisel anlaşmazlık nedeniyle federasyon, Ocak 1959'dan Ağustos 1960'a kadar varlığını sürdürebilmiştir. 20 Ocak 1960'ta ise, bağımsız Mali Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

Keita, ülkeyi sosyalist bir çizgiye yönlendirerek, İsrail'den esinlenen bir kalkınma modeli uygulamaya çalışmıştır. Ancak uygulamada yalnızca kamu sektörü kalkınma girişimlerinden faydalanmış, kamu görevlilerinin maaşları 1969'da ülke gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) %26'sını oluşturmuş; bu durum hem Keita için ayrıcalıklı bir seçmen tabanı hem de devlet için ağır bir mali yük oluşturmuştur. Dış politikada ise, Fildişi Sahili ile yakın bağlar sürdürülürken, Sovyetler Birliği ve Gine, Gana gibi sosyalist yönelimli Afrika ülkeleriyle de ilişkiler geliştirilmiştir (CIA (FOIA), 1985). 1961 Casablanca Konferansı'nda Sovyet çizgisini desteklemek amacıyla Fransız Topluluğu'ndan giderek uzaklaşmıştır.

Ekonomik alanda, millileştirme politikaları, özellikle ithalat ve ihracat firmalarının devletleştirilmesi, yerel tüccarların direnişiyle karşılaşmıştır. Ayrıca, frank bölgesinden çıkış, artan mali sorunlar, ekonomik kriz, bürokratik tikanıklık ve hükümet içindeki radikal sol unsurların yükselişi Keita'nın konumunu zayıflatmıştır. Son çare olarak, popüler bir milis aracılığıyla otoritesini pekiştirmeye yönelik Ulusal Devrim Savunma Komitesi'ni kurmayı denemiştir.

1960'ta Mali'nin bağımsızlığının simgesi olarak kurduğu tek partili sosyalist sistem olan Sudan Birliği ve Afrika Demokratik Rallisi (RDA) ile yönetimi merkezileştirmiştir.

Union Soudanaise – Rassemblement Démocratique Africain (US-RDA), Fransız Batı Afrika'sında sömürge karşıtı mücadelelerin temel aktörlerinden biri olarak öne çıkmıştır. 1946 yılında kurulan bu hareket, özellikle Mali'nin (o dönemki Fransız Sudan'ı) bağımsızlık sürecinde belirleyici bir rol oynamıştır. US-RDA, Afrika Demokratik Rallisi (RDA) şemsiyesi altında örgütlenmiş, siyasal eşitlik, özyönetim ve sömürgeciliğin kaldırılması hedeflerini benimsemiştir (Encyclopædia Britannica, t.y.). Parti, özellikle Modibo Keita liderliğinde geniş halk desteği kazanmış, kırsal ve kentsel alandaki sendikalar, öğrenciler ve entelektüellerle yakın ilişki kurarak bağımsızlık hareketinin kitlesel bir tabana oturmasını sağlamıştır. Hargreaves'in de belirttiği gibi, US-RDA sadece siyasi bir örgüt değil, aynı zamanda Afrika siyasi elitinin yükselişini mümkün kılan bir araç işlevi de görmüştür (Hargreaves, 1961).

Afrika Demokratik Rallisi (Rassemblement Démocratique Africain – RDA), 1946 yılında kurulan ve Batı Afrika'da faaliyet gösteren önemli bir siyasi harekettir. Fransız sömürge yönetimine karşı çıkarak Afrikalıların siyasi, ekonomik ve toplumsal eşitliğini savunmuştur. Hareketin merkezi başta Fransız Batı Afrika'sı (Afrique-Occidentale française) olmak üzere Fransız sömürgesi altındaki Afrika ülkelerinde olmuştur. Kuruluşunda, özellikle Félix Houphouët-Boigny gibi figürler ön plana çıkmıştır. RDA, ilk dönemlerinde Fransız Komünist Partisi ile yakın ilişkiler kurmuş; ancak zamanla bu ittifak zayıflamış ve daha bağımsız bir çizgiye yönelmiştir. 1950'li yıllarda, RDA'nın etkisi birçok Fransız Afrika'sı ülkesinde seçim zaferleriyle güçlenmiş ve bu durum dekolonizasyon sürecini hızlandırmıştır. RDA, hem bağımsızlık öncesi mücadelede hem de bağımsızlık sonrası kurulan bazı hükümetlerde etkin rol oynamış; özellikle Fildişi Sahili, Mali, Gine ve Senegal gibi ülkelerde siyasal sürece yön vermiştir. RDA, Batı Afrika'da sömürge karşıtı mücadelenin örgütlenmesinde ve Afrikalıların kendi kaderini tayin hakkının savunulmasında tarihsel olarak kritik bir rol oynamıştır.

Mali, Doğu Bloku ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmiştir. Ancak 1968'de kötü hasat ve devam eden ekonomik kriz, ülkedeki sosyal ve ekonomik sıkıntıları derinleştirmiştir. 1966'da anayasayı feshedip Ulusal Meclis'i dağıtarak geniş yetkilerle donatılmış Ulusal Devrim Savunma Komitesi'ni kurması, halkın hoşnutsuzluğunu artırmış ve rejimin izolasyonunu derinleştirmiştir.

18-19 Kasım 1968'de gerçekleştirilen askeri darbe, Kati garnizonundaki subaylar tarafından planlanmış ve sabah erken saatlerde iletişim kesilmiştir. US-RDA liderleri gözaltına alınmış, Modibo Keita ise Bamako'ya dönerken Kayo'da tutuklanmıştır. Darbeciler, Keita'yı sosyalist politikalarını terk etmeye çağırmış, ancak Keita demokratik olarak seçildiğini ve ideallerinden vazgeçmeyeceğini açıkça belirtmiştir. Bu direnişin ardından ordu radyo üzerinden yeni rejimin ilanını yapmıştır. Böylece, Kasım 1968'de gerçekleşen darbe ile Keita yönetimi sona ermiş ve yerine Teğmen Moussa Traoré geçmiştir.

Moussa Traoré liderliğindeki genç subaylar, Modibo Keita'nın yönetimini şiddet kullanmadan sonlandırmış ve halk ekonomik zorluklar nedeniyle darbeyi genel olarak desteklemiştir. Traoré, 1969'da cumhurbaşkanı seçilmiş ve 1991'deki darbe ile devrilene kadar ülkeyi yönetmiştir. Keita, 1977'de gözaltında yaşamını yitirmiş, 1992'de onarılmış ve 1999'da Bamako'da anıtı dikilmiştir.

Sonuç olarak, Modibo Keita'nın 1960-1968 yılları arasındaki yönetimi, sömürge sonrası Afrika'da en cesur ve özgün siyasi girişimlerden biri olarak kabul edilmektedir. Egemenlik, toplumsal adalet ve Pan-Afrikanizm gibi temel ideallere dayanan Keita, bağımsız bir Mali devleti kurmak için radikal siyasi, ekonomik ve diplomatik kararlar almıştır. Sömürgeci modellerden farklı olarak, yerel koşullara uyarlanmış bir Afrika sosyalizmi inşa etme arzusu, halkın haklarının savunulması ve sömürgecilik sonrası eşitsizliklerin azaltılması yolunda güçlü bir kararlılığı yansıtmaktadır. Mali halkı, dürüstlüğü, vatanseverliğin ve birleşik Afrika ideallerinin sembolü olarak gördüğü Modibo Keita'nın mirasından halen ilham almaktadır. Keita, siyasi duruşu ile askeri yönetime taviz vermemiş ve inançlarına sonuna kadar bağlı kalmıştır (Yabara, 2014).

Modibo Keita, Mali siyasetinde önemli bir figür olmaya devam etmekte; halkın refahına verdiği önem ve idealleri, Ocak 2016'da Bamako-Sénou Uluslararası Havalimanı'na kendi adının verilmesiyle onurlandırılmıştır.

3.2. Moussa Traoré ve 1968 Darbesi

1963 yılında askeri eğitimini tamamladığı Denizaşırı Topraklar Subay Eğitim Fransız Okulu'nda (EFORTOM) Moussa Traoré, sınıfının en başarılı öğrencisi olarak dikkat çekmiştir. Bu kurum, Nijer'de Seyni Kountché, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde André Kolingba ve Benin'de Mathieu Kérékou gibi birçok Afrika cumhurbaşkanı yetiştirmiş olup, yaklaşık 300 yerel subayın eğitimini sağladıktan sonra 1965 yılında kapatılmıştır. Aynı yıl Mali ordusunda teğmenliğe terfi eden Traoré, ertesi yıl Ortak Askeri Okul'da eğitimci olarak görev almış ve subaylar arasında saygı görmüştür.

Modibo Keita'nın sosyalist hükümeti, ekonomik kriz ve bağımsızlığın kurucu liderlerinin otoriter tutumuna yönelik halk memnuniyetsizliği nedeniyle eleştiriliyordu. Keita, 1966'dan itibaren anayasa ve parlamento yetkilerini kaldırarak Ulusal Devrim Savunma Komitesi'ne geniş yetkiler vermiştir. Bu otoriter tutum, Afrika'da 1960'larda yaşanan yaklaşık kırk askeri darbeden biri olarak ortaya çıkmıştır. Benzer örnekler Dahomey (günümüz Benin) ve Nijer'de görülmüştür. Bu dönem, Afrika'daki siyasi sistemlerde köklü dönüşümlerin yaşandığı bir süreçtir (Maiga, 2009).

32 yaşında olan Teğmen Moussa Traoré, 19 Eylül 1969'da Ulusal Kurtuluş Askeri Komitesi'ne (UKAK) (*Comité Militaire de Libération Nationale CMLN*) başkanlık etmiş ve iktidarını pekiştirmek amacıyla hükümete karşı komplo kurduğu iddiasıyla önemli UKAK üyelerini tasfiye etmiştir. Ulusal Güvenlik Şefi Tiécoro Bagayoko, Savunma Bakanı Kissima Doukara ve Başbakan Yoro Diakité zorunlu çalışma cezalarına çarptırılarak Timbuktu'nun 750 km kuzeyindeki Taoudéni ceza kolonisine gönderilmiştir. Bu kişilerden geri dönmeleri beklenmemiştir. Rejim döneminde yüzlerce demokrat muhalif işkenceye maruz kalmış, hapsedilmiş veya öldürülmüştür. Bu kapsamda, 1977 yılında Bamako'daki Djicoroni Paraşüt Komando Kampı'nda polis gözetiminde şüpheli şekilde hayatını kaybeden eski Cumhurbaşkanı Modibo Keita'nın durumu da örnek teşkil

etmektedir. Benzer şekilde, Traoré'nin hapsettiği ve açık sözlü hükümet eleştirmeni olan profesör Ibrahima Ly'nin yaşadıkları, edebi eseri Toiles d'Araignée ile dramatik biçimde anlatılmıştır.

1974 yılında, artan siyasi muhalefete rağmen, İkinci Cumhuriyet Anayasası %99 oyla referandumda kabul edilmiştir (Maiga, 2009). Mali Ulusal Meclisi, tek partili sistem ve beş yıllık görev süresine sahip, genel oy hakkıyla seçilen başkanla yönetilmeye başlanmıştır. Moussa Traoré, 1976'da Mali Halkı Demokratik Birliği'ni (MHDB) (*Union Démocratique du Peuple Malien-UDPM*) kurmuş ve parti, iktidarının sonuna kadar Mali'deki tek yasal parti olmuştur. 1979 yasama seçimlerinde sadece MHDB üyeleri yarışmış, Traoré başkanlık seçiminde tek aday olarak kolayca seçilmiştir.

Bununla birlikte, rejime karşı muhalefet giderek artmış ve özellikle öğretmenler, öğrenciler, sendikalar ile meslek örgütlerinin katıldığı protestolar on yıl boyunca sürmüştür. Traoré yönetimi bu muhalefeti sert biçimde bastırmış; yaklaşık 200 ölüm ve 1.000 yaralanma yaşanmış, muhalifler hapse atılmıştır. 1993 yılında Bamako mahkemesi, Traoré'yi 1991'deki suçlardan yargılayarak iki kez ölüm cezası vermiştir; ilk olarak kanlı suçlardan, ikinci olarak ise 1999'da ekonomik suçlardan dolayı bu ceza verilmiştir. Traoré'nin eşi Mariam Sissoko da yargılamalara dahil edilmiştir.

Traoré'nin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte, US-RDA partisi feshedilmiş ve anayasa, UKAK tarafından yürürlükten kaldırılmıştır. Bu süreçte, demokratik meşruiyeti olmayan 14 üyeli bir askeri yönetim kurulmuştur. Rejim, çok partili sisteme geçiş vaatlerine rağmen, iktidarını güçlendirmiştir. 1974 referandumu ile kabul edilen yeni anayasa yürütme yetkilerini güçlendirmiştir. Askeri denetim altındaki sivil hükümete açılan kapı sembolik kalmış, muhalefetin varlığına izin verilmemiştir. 1978'de Traoré, muhalefetin olmadığı ortamda başkan seçilmiştir. Rejim otoriter merkezli yönetimiyle muhalefete hoşgörüsüz davranmış, siyasi baskı ve güvenlik servislerinin yoğun kullanımıyla muhalefeti sindirmiştir. Bu dönemde özet infazlar, keyfi tutuklamalar ve suçlamasız gözaltılar yaygınlaşmıştır.

Ekonomik alanda ise Traoré yönetimi ciddi yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. 1973 ve 1984 yıllarındaki kuraklıklar, tutarsız ekonomik politikalar, yaygın yolsuzluk ve etkisiz yönetim, yoksulluğun artmasına neden olmuştur. 1980'lerden itibaren, Dünya Bankası ve IMF gibi Bretton Woods kurumlarının dayattığı yapısal uyum programları kapsamındaki özelleştirme, kamu harcamalarında kısıntılar ve kamu hizmeti pozisyonlarının azaltılması, sosyal eşitsizliği artırarak halkın hoşnutsuzluğunu derinleştirmiştir. Bu dönemde sendikalar, dini gruplar, entelektüeller ve öğrenciler (Mali Entelektüel ve Öğrenci Birliği) rejimin meşruiyetine karşı yoğun protestolar düzenlemişlerdir. Mart 1991'de Bamako'da gerçekleşen protestoların acımasızca bastırılması sonucu 100'den fazla kişi hayatını kaybetmiş ve bu durum Traoré rejiminin çöküşünü hızlandırmıştır. 26 Mart 1991'de Yarbay Amadou Toumani Touré liderliğindeki askeri darbe, Traoré yönetimini devirmiş ve demokratik geçiş sürecini başlatmıştır.

Traoré'nin 1968-1991 arasındaki askeri yönetimi, istikrar ve reform vaatlerine rağmen, baskıcı ve korku temelli otoriter bir rejim olarak tanımlanabilir. Siyasi otoriterlik, ekonomik verimsizlik ve temel özgürlüklerin yokluğu bu dönemin belirgin özellikleri olmuştur. Halkın ayaklanmasıyla sonuçlanan bu yönetimin devrilmesi, Mali'nin demokratik geçiş sürecinin başlangıcı olarak kabul edilir, ancak sonraki yıllarda bu süreç istikrarsızlıklarla devam etmiştir. Traoré'nin örneği, adalet ve halk katılımının olmadığı ortamların uzun vadeli siyasi istikrarı sağlayamayacağını göstermiştir (Maiga, 2009: 96).

3.3. Amadou Toumani Toure ve 1991 Darbesi

Başlangıçta tek parti olarak Mali Halkı Demokratik Birliği (MHDB) ve lideri Moussa Traoré, ekonomik açıdan zor durumda bulunan Batı Afrika ülkesinin siyasi yapısı üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle 1980'lerin sonlarında otoriter rejime karşı protesto hareketleri ivme kazanmıştır. Mali halkının demokratik talepleri, ekonomik zorluklar ve kuraklık gibi etkenler, ülke genelinde öğrenciler ve sendikalar öncülüğünde gerçekleşen grev ve protesto dalgalarına yol açmıştır. Bu süreçte uygulanan sert baskılar ve artan şiddet ortamı, siyasi istikrarsızlığı derinleştirmiş ve 26 Mart 1991'de Moussa Traoré askeri güçler tarafından görevden alınmıştır.

General Amadou Toumani Touré, Halkın Kurtuluşu Geçiş Komitesi (*Comité de Transition pour le Salut du Peuple*) ile işbirliği yaparak MHDB'yi feshetmiş ve sivil bir vatandaş olan Soumana Sacko'yu hükümet başkanı olarak atamıştır. 15 Temmuz 1991'de ise İçişleri Bakanı ve bazı diğer yetkililerin tutuklanması gerçekleşmiştir. Başarısız bir darbe girişimine rağmen, demokratik geçiş süreci devam etmiş ve 1992 yılında yasama seçimleri planlandığı şekilde gerçekleştirilmiştir. 8 Mart'ta yapılan ikinci tur seçimlerde Mali-Afrika Dayanışma ve Adalet Partisi (MADAP) Demokrasi İttifakı, 116 sandalyeden 76'sını kazanmıştır. 26 Nisan'da ise MADAP adayı Alpha Oumar Konaré, Sudan Demokratik Rallisi'nden Tieoule Mamadou Konaté'yi başkanlık seçimlerinin ikinci turunda yenmiştir (Yabara 2014). Ancak hem yasama hem de başkanlık seçimlerinde seçmen katılımının düşük olması ve sürecin birçok yönüyle eleştirilmesi dikkat çekmiştir.

Mali'de demokrasi, Konaré'nin döneminde de 1997'de gerçekleşen ikinci başkanlık seçimleriyle devam eden kırılgan bir yapıya sahip olmuştur. Tek parti içinde dahi çok partili siyasetin kabulü ve askeri elitlerin savunduğu sert yönetim arasında uzun ve zorlu bir müzakere süreci yaşanmıştır. Moussa Traoré, hükümetinde “sert çizgideki” isimleri tercih etmiş, özellikle 21-22 Ocak 1991 tarihlerinde barışçıl bir gösterinin şiddetle bastırılması ve birkaç genç protestocunun hayatını kaybetmesi, Traoré'nin demokrasi yanlısı hareketlere karşı tutumunun net bir göstergesi olmuştur.

Eski liderin çok partili siyaset konusundaki ulusal tartışmayı sürekli ertelemesi, demokratik süreci geciktirmeye yönelik stratejik bir hamle olarak değerlendirilmiştir. Traoré, Afrika'daki bazı meslektaşlarının aksine demokratik büyümeyi kontrol altına alma çabasında başarısız olmuş ve bu durum, Batı Afrika'daki demokratik hareketlerin tüm hükümet kademelerini etkileyen önemli bir gelişme olduğunu ortaya koymuştur.

Liberya örneğinde görüldüğü gibi, kıtadaki demokratik süreçler kimi zaman şiddet ve istikrarsızlıkla gölgelense de, Paris'ten kaynaklanan bazı siyasi gerginlikler yeni bir dönemin habercisi olarak görülmüş ve desteklenmeye çalışılmıştır. Ancak uyum sağlamak için siyasi aktörlerin algı yönetimine ihtiyacı vardır. Moussa Traoré öğrenci protestolarına yalnızca sert ve askeri güç kullanarak yanıt vermiştir. Başbakan Amadou Toumani Touré'nin destek görmemesi nedeniyle, Traoré'yi görevden alan askerler

göstericilere ateş açmıştır. Ancak bu müdahale, tarihsel gelişmeleri önceden tahmin eden ve çoğulculuk sürecinin hızlanması adına adımlar atanların varlığına işaret etmektedir (Baudais & Chauzal, 2006).

Özellikle Yarbay Amadou Toumani Touré'nin öncülüğünde gerçekleştirilen 26 Mart 1991 darbesi, Mali siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu darbe, geleneksel askeri darbelerin aksine, uzun vadeli bir iktidar kurmak yerine, 23 yıl süren baskıcı, tek partili sistem ve ekonomik başarısızlıkla karakterize Moussa Traoré rejimini sona erdirmeyi amaçlamıştır. Öğrenciler, sendikalar ve sivil toplumun öncülüğünde gerçekleşen halk ayaklanması Bamako sokaklarında sert bir şekilde bastırılmış ve bu durum askeri müdahaleyi tetiklemiştir. Böylece, geniş halk desteğiyle gerçekleştirilen askeri operasyon, demokratikleşme sürecinin yeniden başlamasına zemin hazırlamıştır. Mali, Halkın Kurtuluşu Geçiş Komitesi yönetiminde 1991'de demokratik geçiş sürecini başlatmış, ulusal konferanslar düzenlenmiş ve yeni anayasa hazırlanmıştır. 1992'de gerçekleştirilen çoğulcu seçimler ile demokratik yönetim tesis edilmeye çalışılmıştır. Amadou Toumani Touré, sivillere iktidarı devrederek demokrasinin savunucusu konumunu güçlendirmiştir. Yıllar süren otoriterlik ve baskının ardından gerçekleşen bu geçiş, Mali için önemli bir dönüm noktası olmuş, çoğulcu siyasi sistem ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin temelini oluşturmuştur.

3.4 Amadou Aya Sanago ve 2012 Darbesi

Kıdemli bir Mali'li subay olan Amadou Haya Sanogo, 1972 yılında Mali'nin merkezindeki Ségou şehrinde doğmuş ve 1990 yılında Mali ordusuna katılmıştır. Kariyeri boyunca çeşitli yurtdışı askeri eğitim programlarına katılmış, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen iş birliği programları mesleki ilerlemesine katkı sağlamıştır. Ancak 2012 yılına kadar orduda daha alt düzey görevlerde bulunması sebebiyle halk tarafından nispeten az tanınmaktaydı; sadece disipliniyle biliniyor ve o dönemde yüzbaşı rütbesindeydi.

2012 yılının Mart ayında, Mali'nin kuzeyinde, Ulusal Kurtuluş Hareketi (AZUKH) ile cihatçı grupların yükselişi nedeniyle yaşanan güvenlik krizi sırasında,

Sanogo, hoşnutsuz askerlerden oluşan bir grubun liderliğini üstlendi. 22 Mart 2012’de, isyan karşısında etkisiz görülen dönemin Cumhurbaşkanı Amadou Toumani Touré’yi görevden aldılar. Sanogo, Anayasayı askıya alarak kurumları dağıtan bir cunta olan Demokrasiyi Yeniden Tesis ve Devleti İyileştirme Ulusal Komitesi’nin (Comité National pour le Redressement de la Démocratie et la Restauration de l’État) başına geçti. Ancak bu kötü planlanmış darbe, ülke krizini daha da derinleştirdi. Silahlı gruplar ülkenin kuzeyinde, özellikle Timbuktu, Gao ve Kidal bölgelerinde kontrolü ele geçirdi. Cunta gruplar uluslararası arenada hızla izole edilirken, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET) ve uluslararası toplumun baskıları sonucunda Sanogo, geçici Cumhurbaşkanı Dioncounda Traoré liderliğinde sivil bir geçiş hükümetini kabul etti ve ilan etti (Sagot-Duvauroux, J. L. 2013). Buna rağmen bir süre daha perde arkasından iktidarı etkilemeye devam etti.

2013 yılında, İbrahim Boubacar Keïta’nın devlet başkanı seçilmesiyle Sanogo ile yönetim arasındaki gerginlik arttı. Kasım 2013’te Sanogo, 2012 Nisan ayında başarısız olduğu iddia edilen bir darbe girişimi ve özellikle kırmızı bereli askerlerin kaçırılması, işkence görüp öldürülmesi olayları nedeniyle suçlanarak tutuklandı. Birkaç yıl tutuklu kaldıktan sonra, 2016’da başlayan davası teknik ve hukuki nedenlerle defalarca ertelendi. 2020 yılında kefaletle serbest bırakıldı; ancak hâlâ yasal süreç devam etmektedir.

Amadou Haya Sanogo, Mali’nin yakın tarihinde kutuplaştırıcı bir figür olarak öne çıkmaktadır. Az bilinen ve güç kullanarak iktidara gelen bu subay, istikrarsızlıkla işaretlenmiş bir dönemde anayasal düzene karşı şiddetli bir meydan okuma gerçekleştirmiştir. Darbesi ulusal barışı sağlayamamış, aksine kuzeyin kontrolünün kaybedilmesine ve cihatçı grupların güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Kariyeri aynı zamanda Mali ordusu içindeki ciddi iç çatışmaları ve sivil yapıların askeri aktörler karşısındaki zayıflığını da ortaya koymaktadır. Başlangıçta uzun zamandır beklenen bir değişimin simgesi olarak görülen Sanogo, 2012 sonrası Mali krizinin en tartışmalı ve bölücü figürlerinden biri haline gelmiştir (Sagot-Duvauroux, J. L. 2013).

3.5 Assimi Goita ve 2020 Darbesi

Mali siyasi tarihinde 18 Ağustos 2020, önemli bir kırılma noktası olarak kayda geçmiştir. Bu tarihte, Başkan İbrahim Boubacar Keïta, Albay Assimi Goïta liderliğindeki bir grup Mali ordusu subayı tarafından gerçekleştirilen askeri bir darbe ile görevinden uzaklaştırılmıştır. Söz konusu darbe, ülkenin genelinde yaşanan ciddi bir siyasi krizin ortasında meydana gelmiş ve ordunun doğrudan müdahalesiyle yeni bir siyasi dönüşümün başlangıcını simgelemiştir. Ülke genelinde yaşanan istikrarsızlık, özellikle kuzey ve merkez bölgelerde cihatçı grupların saldırıları, topluluklar arası çatışmalar, kamu hizmetlerinin aksaması, kötü yönetim ve yaygın yolsuzluk gibi sorunların etkisiyle derinleşmiştir. Bu gelişmeler, halk arasında ciddi bir memnuniyetsizlik ortamı yaratmıştır.

Haziran 2020’de, siyasi, dini ve sivil toplum liderlerinin öncülüğünde organize edilen 5 Haziran Hareketi Yurtsever Güçler Hareketi (*Mouvement du 5 Juin - Rassemblement des Forces Patriotiques*) ile mevcut hükümete karşı baskı artmış ve göstericiler, Cumhurbaşkanı Keïta’nın krizlere karşı takındığı pasif tutumu eleştirerek istifasını talep etmiştir. 18 Ağustos’ta, Bamako’ya yakın Kati askeri kampından hareket eden askerler başkente yönelmiş; stratejik bölgelerin kontrolünü hızla ele geçirerek Cumhurbaşkanı Keïta, Başbakan Boubou Cissé ve üst düzey askeri-siyasi aktörleri gözaltına almıştır (BBC News, 2020). Aynı gece ulusal televizyonda yayımlanan açıklamada, Keïta’nın baskı altında istifa ettiği ve ne kan dökülmesini ne de zorla iktidarda kalmayı arzulamadığı beyan edilmiştir.

Darbe sonrası ordu, geçiş sürecini yönetmek üzere Halkın Kurtuluşu Ulusal Komitesi’ni oluşturmuştur. Kamuoyunda ordunun terörle mücadele taahhüdü nedeniyle destek gören Albay Assimi Goïta, bu Komite’nin başına geçirilmiş ve komite, anayasal düzenin yeniden tesisi için kapsayıcı ve sorunsuz bir geçiş vaadinde bulunmuştur. Ordu, eylemlerinin “Mali halkının çıkarına” olduğunu ifade etmiştir.

Uluslararası toplum ise, özellikle Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET), Afrika Birliği (AfB), Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB), darbeyi sert biçimde kınamış; seçimlerin makul bir sürede gerçekleştirilmesini ve sivil liderliğinde bir geçiş sürecinin tesis edilmesini talep etmiştir. Mali’deki askeri cunta ise

geçici kısıtlamalar uyguladıktan sonra bir geçiş tüzüğü hazırlamış ve buna göre sivil başbakan Moctar Ouane ile devlet başkanı Bah N'Daw atanmıştır. Albay Assimi Goïta ise başkan yardımcısı olarak önemli bir konuma getirilmiştir.

Assimi Goïta liderliğindeki bu darbenin, ülkenin içinde bulunduğu karmaşık kriz ortamında İbrahim Boubacar Keïta yönetimini sona erdirdiği ve rejimden duyulan memnuniyetsizliği yansıttığı gözlemlenmiştir. Söz konusu askeri müdahale, aynı zamanda sivil kurumların askeri müdahaleye karşı hassasiyetini de ortaya koymuştur. Goïta'nın göreve gelmesiyle ordunun Mali siyasetindeki merkezi rolü pekişmiş; bu durum, uzun süredir devam eden siyasi çalkantıların yeni bir evreye girmesine ve geçiş sürecinin askeri otorite tarafından yönetileceği bir dönemin açılmasına işaret etmiştir (BBCnews, 2020).

3.6. Assimi Goïta ve 2021 Darbesi

18 Ağustos 2020'de gerçekleşen darbenin ardından yaklaşık bir yıl geçmeden, 24 Mayıs 2021 tarihinde Albay Assimi Goïta, kendisinin desteklediği geçiş hükümetine karşı ikinci bir askeri darbe gerçekleştirmiştir. Bu gelişme, Mali'nin askeri güç konsolidasyonu açısından kritik bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Temmuz 2020'de, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET) ve uluslararası ortakların baskısıyla darbenin ardından sivil liderliğinde bir geçiş süreci başlatılmış; Moctar Ouane başbakan, eski savunma bakanı Bah N'Daw ise devlet başkanı olarak seçilmiştir. Ancak Albay Goïta, bu süreçte devlet başkanının güvenlik ve savunma alanındaki kilit yardımcısı konumunu korumuştur.

Geçiş hükümetinin kabine atamalarına ilişkin karar alma süreçleri ve genel politika uygulamaları, kısa sürede ordu ile siviller arasında gerilime neden olmuştur (International Crisis Group, 2020). Dönüm noktası, 2021 Mayıs'ında devlet başkanı Bah N'Daw ile başbakan Moctar Ouane'nin, Assimi Goïta'nın onayı olmaksızın kabinede askeri bağlantısı bulunan bir dizi yetkiliyi görevden almasıyla yaşanmıştır. 24 Mayıs'ta özel kuvvetler, iki sivil yetkiliyi gözaltına alarak Kati askeri kampına götürmüş, ardından

Goïta ülkenin istikrarını sağlamak ve geçiş sürecini güvence altına almak amacıyla müdahalede bulunduğunu açıklamıştır.

28 Mayıs 2021’de Anayasa Mahkemesi, Assimi Goïta’yı geçici cumhurbaşkanı olarak resmen ilan etmiş ve seçimlerin planlandığı şekilde gerçekleştirileceğini taahhüt etmiştir. Ancak bu taahhütler kısa sürede sorgulanmış; Goïta’nın ikinci darbe sonrası uyguladığı katı yönetim tarzı, siyasi alanı daraltarak sivilleri geçiş sürecinden kademeli olarak dışlaması dikkat çekmiştir. Mali’nin siyasi merkezinde konumlanan Goïta, özellikle Fransa gibi uzun süredir müttefik olan ülkelerle ilişkileri zayıflatarak iktidarını güçlendirmiştir. 2022 yılında Fransız birliklerinin Mali’den zorla çekilmesiyle birlikte, Goïta Rusya ve paramiliter Wagner Grubu gibi yeni müttefiklerle işbirliği geliştirmiştir.

Mali’nin 2023 yılında G5 Sahel’den ayrılması, ardından Burkina Faso ve Nijer’in 2024’te Sahel Devletleri İttifakı’nı kurmak amacıyla BADET’tan ayrılması, bölgesel jeopolitik açıdan önemli bir ayrışmayı beraberinde getirmiştir. Bu süreçte Goïta, egemenlikçi ve pan-Afrikanist söylemini güçlendirerek, askeri liderlik ve sivil-dini destek gruplarının desteğiyle iktidarını sürdürmektedir.

Başlangıçta 2022 Şubat’ında yapılması planlanan seçimler, 2024 yılına ertelenmiş; Mayıs 2025 itibarıyla Goïta hâlen geçici cumhurbaşkanı olarak görev yapmaktadır. Yeni bir seçim tarihi henüz netleştirilmemiştir. Goïta yönetimindeki otoriter çevre, siyasi partiler, medya ve sivil toplum üzerindeki kontrolü artırmıştır. Güvenlik sorunları ve ekonomik zorluklara rağmen, ulusal egemenlik vurgusuna dayanan söylemi nüfusun belirli kesimleri arasında önemli bir popüleriteye sahiptir.

Sonuç olarak, Mayıs 2021 darbesiyle fiili bir askeri yönetim tesis eden Assimi Goïta, BADET başta olmak üzere bazı uluslararası kurumlarla ilişkileri koparmış ve Mali’nin dış politikasını yeniden şekillendirmiştir. Goïta’nın Sahel Devletleri İttifakı ve milliyetçi yönetim stratejisi, bölgesel ve uluslararası aktörlerle çatışma potansiyeli taşımaktadır. Ancak görev süresinin belirsizliği ve seçimlerin gecikmesi, Mali’nin demokratik geleceği açısından ciddi kaygılar doğurmaya devam etmektedir (International Crisis Group, 2020).

3.7. Mali’de Darbelerin Ulusal ve Bölgesel Güvenlik Politikaları Üzerindeki Etkileri

Mali, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmasından bu yana, 1968, 1991, 2012, 2020 ve 2021 yıllarında yaşanan beş önemli askeri darbe ile siyasi istikrarsızlık sürecini sürekli olarak deneyimlemiştir. Bu darbeler, ülkenin siyasi yapısında ardışık değişikliklere ve yeniden yapılanma süreçlerine yol açmış, böylece hem ulusal hem de bölgesel güvenlik politikalarının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Her ne kadar bu darbelerin her biri kendine özgü tarihsel, siyasi ve jeopolitik dinamiklere dayansa da, her hükümet değişikliği süreci, Mali'nin güvenlik sisteminde ciddi sarsıntılara neden olmuş ve bölgesel ittifakların yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır.

Bu bağlamda, darbeler sadece Mali'nin iç politikalarında değil, aynı zamanda Batı Afrika'daki güvenlik mimarisinin genel işleyişinde de önemli etkiler yaratmıştır. Bölgesel aktörlerin ve uluslararası toplumun müdahaleleri, Mali'deki askeri müdahalelerin tetiklediği güvenlik boşluklarının kapatılması için çeşitli mekanizmaların geliştirilmesine neden olmuştur. Ancak bu süreçler, aynı zamanda Mali'nin siyasi ve güvenlik istikrarını sağlama çabalarını karmaşıkleştirmiş, ülkenin savunma kapasitesinin zayıflamasına ve bölgesel terör tehdidinin artmasına zemin hazırlamıştır.

Sonuç olarak, Mali’de yaşanan darbeler, ulusal yönetim mekanizmalarının işleyişinde kesintilere sebep olurken, bölgesel güvenlik politikalarının yeniden şekillenmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu durum, Mali’nin yalnızca iç siyasetinde değil, aynı zamanda Batı Afrika bölgesindeki güvenlik işbirliği ve kriz yönetimi stratejilerinde de derin etkiler yaratmıştır (Keita & Coulibaly, 2019).

3.7.1. 1968-1991 Dönemi Devletin Militarizasyonu ve Toplumsal Çevrelerin Dışlanması

Mali’de ilk askeri darbe, Modibo Keita’nın başkanlık dönemini sona erdirerek 19 Kasım 1968 tarihinde gerçekleşmiş ve bu darbe sonrasında ordu mensubu Moussa Traoré devlet başkanlığı görevini üstlenmiştir. Bu kopuş, güvenlik stratejilerinin kapsamlı bir vizyondan ziyade siyasi baskı ve iç kontrol odağına kaydığı uzun bir otoriter

militarizasyon sürecinin başlangıcını simgelemiştir. Bu dönemde güvenlik araçları, bölgesel koruma veya toplumsal anlaşmazlıkların önlenmesi amacıyla değil, daha çok muhalefetin bastırılması ve siyasi iktidarın merkezileştirilmesi için kullanılmıştır.

Özellikle kuzey bölgelerinde yaşayan Arap ve Tuareg topluluklarının yoğunlukta olduğu alanlar, devlet politikaları tarafından ihmal edilmiş ve bu durum, merkeziyetçi güvenlik uygulamalarının yerel ihtiyaçları görmezden gelmesiyle sonuçlanmıştır. Bu coğrafi ve sosyal dışlanma, devlet ile yerel halk arasında kalıcı bir güvensizlik kültürünün gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Siyasi düzeyde ise bu dönem, Mali'nin bölgesel diplomatik ilişkilerinde göreceli bir izolasyon süreci olarak tanımlanabilir. Traoré rejimi altında Mali, Afrika Birliği Örgütü'nün üyesi olmakla birlikte, alt bölgesel güvenlik işbirliği girişimlerinde aktif rol almaktan kaçınmış; örneğin, 1975'te kurulan ve kolektif güvenlik çerçevesi oluşturmayı amaçlayan BADET (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) oluşumunda Mali'nin etkisiz kalması dikkat çekicidir.

Ayrıca, özellikle Tuaregler konusundaki sınır ötesi gerginlikler, Mali'nin Cezayir ve Nijer ile ikili ilişkilerinde şüphe ve güvensizlik ortamının oluşmasına sebep olmuştur. Bu durum, Mali'nin hem ulusal güvenlik stratejilerinde hem de bölgesel işbirliği mekanizmalarında etkin bir rol oynamasını engellemiştir (Aning & Atuobi, 2011).

3.7.2 Devlet Kırılganlığı, Demokrasi ve Süregelen Gerilimler

Mali'de Mart 1991'de gerçekleşen ikinci askeri darbe, Yarbay Amadou Toumani Touré liderliğinde gerçekleşmiş ve uzun süren Traoré rejimine son verilmesini sağlamıştır. Bu darbe sonrasında ülke, sivil yönetime demokratik bir geçiş süreci başlatmıştır. Bu değişimle birlikte güvenlik sektörü, sivil hükümetin sorumluluğuna devredilmiş ve askerî birlikler kışlalarına çekilmiştir. Böylece, güvenlik alanında profesyonelleşme yönünde önemli bir adım atılmış olsa da, bu reformların tamamlanması henüz gerçekleşmemiştir.

Mali ordusu, bu dönemde donanım açısından yetersiz, eğitim seviyesi düşük ve özellikle kuzey ile çevre bölgelerde sınırlı şekilde konuşlandırılmış durumdaydı. Buna ek

olarak, Tuareg isyanlarının yoğunlaşması ve bu süreçte imzalanan ancak etkin şekilde uygulanamayan anlaşmalar, ülkenin toprak bütünlüğünü sağlama kapasitesindeki yapısal zayıflıkları ortaya koymuştur. Bu zayıflıklar, organize suç ve cihatçı ağların kurulmasına ve güçlenmesine uygun bir ortam yaratmıştır.

Bölgesel düzeyde Mali, alt bölgesel güvenlik işbirliği süreçlerinde ikincil bir rol üstlenmiş olmakla birlikte, kendisini demokratik istikrarın bir modeli olarak konumlandırmaya çalışmıştır. Ancak net bir savunma stratejisinden yoksun olarak, BADET tarafından yürütülen kolektif güvenlik girişimlerine katılım göstermiştir. İç güvenlikteki bu zayıflıklar, Mali'yi gelecekte ortaya çıkabilecek krizler için potansiyel bir hedef haline getirmiştir.

Mali'nin bölgesel işbirliği ilişkileri bu dönemde baştan ele alınmış ve BADET'in kolektif güvenlik güçleri Gözlem Gücü gibi inisiyatiflere aktif katılım sağlanmıştır. 1990'larda Mali, demokrasi alanında bir model olarak görülmeye başlanmış olsa da, özellikle Libya'dan dönen silahlı Tuaregler'in artan sınır ötesi tehditleri, uyuşturucu kaçakçılığı ve Sahra bölgesinde Selefi hareketlerin yayılması gibi yeni güvenlik sorunları ortaya çıkmıştır. Mali, bu ortak tehditlere karşı komşu ülkeler olan Cezayir, Moritanya ve Nijer ile etkili bir koordinasyon sağlayamamıştır. Sahra bölgesinde yapılandırılmış ve entegre bir işbirliği çerçevesinin bulunmaması, parçalanmış bir güvenlik tepkisine neden olmuş; bunun sonucu olarak ise kırılgan ulusal güvenlik reformları ve zayıf yerel yönetim bölgesel istikrarı ciddi biçimde tehdit etmiştir (Lecocq, 2010).

3.7.3 2012-2020: Güvenliğin Bozulması, Dış Müdahale ve Bölgesel Bağımlılık

Amadou Haya Sanogo liderliğinde 2012 yılı Mart ayında gerçekleştirilen darbe, Mali'nin siyasal tarihinde keskin ve şiddetli bir kırılma noktasını temsil etmektedir. Bu darbe yalnızca sivil yönetime karşı bir askeri müdahale olarak değil, aynı zamanda ülkenin güvenlik mimarisinin çöküşünün de simgesi olmuştur. Darbenin ardından ordu, Başkan Amadou Toumani Touré'nin liderliğinden mahrum kalarak, kuzeyde etkisini artıran silahlı aktörler olan El Kaide İslami Mağrip Yapılanması (*Al-Qaïda au Maghreb Islamique-AQMI*), Ansar Dine ve Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (AZUKH) ile

doğrudan karşı karşıya kalmıştır. Merkezi hükümetin zayıflaması ve ordunun komuta bütünlüğünü yitirmesi sonucunda, kuzey bölgelerde devlet otoritesi büyük ölçüde ortadan kalkmış; bu durum, cihatçı grupların geniş çaplı toprak kazanımları elde etmesine zemin hazırlamıştır.

Ortaya çıkan güvenlik boşluğu ve bölgesel tehdidin büyüklüğü, uluslararası toplumun müdahalesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Fransa, 2013 yılı Ocak ayında “Serval Operasyonu” adıyla bir askeri müdahalede bulunmuş; bunu takiben Birleşmiş Milletler’in barış gücü misyonu olan MINUSMA konuşlandırılmıştır. Ancak bu çabalar, Sahel bölgesindeki güvenlik açığının büyüklüğünü bütünüyle ortadan kaldıramamıştır. G5 Sahel girişiminin 2014 yılında Mali, Nijer, Burkina Faso, Moritanya ve Çad tarafından kurulması da bu güvenlik kırılganlığının bölgesel bir tehdide dönüştüğünü göstermektedir.

Mali, bu dönemde adeta uluslararası güvenlik politikaları açısından bir “test laboratuvarı” işlevi görmeye başlamıştır. Ülkede alınan güvenlik kararları yalnızca ulusal düzeyi değil, Sahel’in tamamını ve daha geniş uluslararası ilişkileri de etkilemiştir. Devletin zayıf kapasitesi, silahlı kuvvetlerin dağınıklığı, koordinasyondan uzak yapısı ve özellikle Kuzey bölgelerinde şiddet mağduru olan sivillerin güvenliğinin sağlanamaması, ulusal güvenliğin kırılganlığını daha da derinleştirmiştir. Mali, bu bağlamda yalnızca kendi içinde değil, Burkina Faso ve Nijer gibi komşu ülkelerde de sınır ötesi güvenlik tehditlerinin merkez üssü haline gelmiştir.

Bölgesel düzeyde ise, BADET ve Afrika Birliği gibi örgütler krize müdahale etme çabası içinde olmuş, (Mali Unsurlarına Yönelik Eğitim ve İşbirliği Misyonu (*Mission de Coopération et d’Instruction des Élément Maliens-MICEMA*) gibi çok uluslu müdahale kuvvetleri oluşturulmuştur. Ancak bu girişimlerin etkinliği sınırlı kalmış ve Fransa’nın Serval Operasyonu’nun devamı niteliğindeki Barkhane Operasyonu, uluslararası askeri varlığın kalıcılaşmasına neden olmuştur. Bu süreçte Mali’nin güvenliği büyük ölçüde uluslararasılaşmış; ülkenin egemenlik alanı içerisinde alınan güvenlik kararları, dış güçlerin onayı ve müdahalesiyle şekillenmeye başlamıştır.

Tüm bu gelişmeler, şiddetin yalnızca kuzeyle sınırlı kalmayıp merkez bölgelere, özellikle Mopti ve Segou gibi alanlara doğru yayılmasına ve Burkina Faso ile Nijer'e sıçramasına neden olmuştur. Bu süreçte güvenlik tehdidiyle başa çıkmak amacıyla geliştirilen bölgesel işbirliği mekanizmaları, özellikle lojistik kapasite ve eşgüdüm eksiklikleri nedeniyle beklenen etkiyi yaratamamıştır. Maïga'nın da (2018: 261) belirttiği üzere, uluslararası destekle kurulan bu yapılar her ne kadar umut vaat etse de, halen yerel güvenlik yapılarının zayıflığı ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle sınırlı başarı elde edebilmektedir.

3.7.4.2020–2021 Döneminde Bölgesel İttifakların Yeniden Yapılandırılması ve Egemenlikçi Güvenlik Yaklaşımlarına Dönüş

2020 ve 2021 yıllarında Mali'de art arda gerçekleşen iki askerî darbe, yalnızca ulusal düzeyde siyasi istikrarsızlık yaratmakla kalmamış; aynı zamanda bölgesel güvenlik mimarisini yeniden şekillendiren bir sürecin önünü açmıştır. Albay Assimi Goïta'nın liderliğinde ordu, Ağustos 2020'de Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keïta'yı görevden almasının ardından, Mayıs 2021'de bu kez geçici sivil hükümeti tasfiye ederek yönetime fiilen el koymuştur. Cunta yönetiminin ulusal ve uluslararası kamuoyuna sunduğu meşrulaştırma anlatısı, MINUSMA ve Fransa'nın Mali'deki terörle mücadelede yetersiz kaldığı iddiasına dayandırılmış; böylelikle uluslararası iş birliklerinden kademeli olarak uzaklaşma süreci başlamıştır.

Söz konusu darbe sonrası süreçte Mali, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADET) tarafından uygulanan yaptırımları açık biçimde reddetmiş; örgütün geçiş sürecine dair baskılarını görmezden gelmiştir. Bunun yerine Bamako yönetimi, bölgesel güvenlik politikalarını yeniden kurgulamak adına, klasik çok taraflı iş birlikleri yerine ikili veya üçlü askeri anlaşmalara dayalı yeni bir ittifak modeli inşa etme yönelimini benimsemiştir. Bu çerçevede, 2023 yılı itibarıyla Mali, Burkina Faso ve Nijer ile birlikte BADET'tan ayrıldıklarını açıklamış ve "Sahel Devletleri İttifakı" kurulmuştur. SDİ'nin temel hedefi, terörle mücadeleye yönelik ortak bir askerî kapasite oluşturmak; aynı zamanda dış müdahalelere karşı ulusal egemenliği önceliklendiren bir güvenlik anlayışı geliştirmektir.

Bu doğrultuda Mali, Rusya ile savunma alanında ilişkilerini derinleştirmiş; özellikle Wagner Grubu gibi özel askeri şirketler üzerinden alternatif güvenlik ortaklıkları kurmuştur. Cunta yönetimi, bu hamlelerle Batı ile olan geleneksel savunma iş birliklerinden uzaklaşmış ve Fransa başta olmak üzere birçok Avrupalı müttefikle ilişkilerini askıya almıştır. Fransa'nın 2022 yılında Mali'den askerlerini çekmesi, bu dış politika yöneliminin dönüm noktasını oluşturmuştur.

Ancak bu egemenlikçi güvenlik stratejisi, bölgesel düzeyde diplomatik kırılmalara ve operasyonel koordinasyonda ciddi zafiyetlere yol açmıştır. SDİ, henüz kurumsallaşmamış yapısı ve jeopolitik gerilimlere açıklığı nedeniyle sürdürülebilir ve bütünsel bir güvenlik mekanizması üretmekte zorlanmaktadır. Özellikle kıyı ülkeleriyle olan ilişkilerde derinleşen güvensizlik, bölgedeki kolektif güvenlik çabalarının etkisini sınırlamaktadır.

1968 ile 2021 yılları arasında gerçekleşen beş askeri darbe göz önüne alındığında, Mali'nin güvenlik politikalarının süreklilik arz eden siyasal krizler nedeniyle kurumsal anlamda zayıf kaldığı görülmektedir. Her darbe sonrası yaşanan liderlik değişiklikleri, devletin güvenlik alanında uzun vadeli ve kapsamlı stratejiler geliştirmesini engellemiş; buna karşılık cihatçı hareketler, organize suç şebekeleri, Tuareg isyanları ve toplumsal çatışmalar gibi yapısal güvenlik tehditleriyle etkili biçimde mücadele edilememiştir (Abdoulaye & Tull, 2022).

Askeri yönetimlerin sıklıkla başvurduğu tasfiye politikaları ve kurumsal yeniden yapılanmalar, güvenlik güçlerinin profesyonelliğini zayıflatmış; bazı durumlarda bu yapılar, doğrudan siyasi hedeflerin aracı haline getirilmiştir. Özellikle ülkenin kuzey ve merkez bölgelerinde yaşanan güvenlik boşlukları, toplumun devlete olan güvenini daha da sarsmış ve kamuoyunda mevcut yönetime karşı artan bir hoşnutsuzluk yaratmıştır.

Bölgesel ölçekte ise, Mali'deki siyasi türbülansın sınır aşan etkileri belirgin şekilde hissedilmiştir. Silah kaçakçılığı, militan grupların mobilizasyonu ve düzensiz göç gibi güvenlik sorunları, komşu ülkeler olan Nijer, Burkina Faso, Moritanya ve Cezayir'in iç istikrarını da tehdit eder hale gelmiştir. BADET ve G5 Sahel gibi kolektif güvenlik

abaları, bu gelişmeler karşısında zayıflamış; bölgesel iş birliği ağıları ciddi ölçüde zedelenmiştir.

Sonuç olarak, Mali'deki darbeler yalnızca anayasal düzeni kesintiye uğratmakla kalmamış; aynı zamanda bölge genelinde güvenlik yapılarının parçalanmasına neden olan yapısal kırılmalar yaratmıştır. Askerî yönetimlerin meşruiyet eksikliği ve demokratik ilkelerden uzaklaşması, bölgesel güvenlik iş birliklerinin etkililiğini azaltmış; bölgeyi daha karmaşık ve öngörülemez bir güvenlik ortamına sürüklemiştir. Bu nedenle, Sahel bölgesinde demokratik meşruiyete dayalı, kapsayıcı yönetişimi önceleyen ve kurumsal dayanıklılığı esas alan bir güvenlik iş birliği çerçevesinin yeniden inşa edilmesi hayati önem taşımaktadır (Abdoulaye & Tull, 2022).

3.8.2012 Krizi Sonrası Mali'de Silahlı Terör Örgütlerinin Yükselişi ve Güvenlik Dinamiklerinin Dönüşümü

2012 yılında Mali'de yaşanan siyasi ve askerî kriz, yalnızca ülke içindeki siyasi düzeni sarsmakla kalmamış, aynı zamanda Sahel bölgesinin genel güvenlik yapısını derinlemesine etkileyen bir dönüm noktasına işaret etmiştir. Özellikle Tuareglerin önderlik ettiği Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (AZUKH) tarafından başlatılan isyan, Mart 2012'de gerçekleşen askerî darbe ile birleşerek, Mali'nin kuzeyinde devlet otoritesinin çökmesine yol açmıştır. Bu çöküş, cihatçı grupların hızla yayıldığı ve devletin yokluğundan doğan güvenlik boşluğunu doldurduğu bir ortam yaratmıştır (Lecocq & Klute, 2013).

Bu dönemde Mali, yalnızca bölgesel bir siyasi krizle değil, aynı zamanda çok katmanlı bir güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle devletin hizmet sunmadığı veya sosyoekonomik olarak dışladığı bölgelerde faaliyet gösteren cihatçı örgütler; yerel halkın şikâyetlerini istismar ederek, topluluklar arası çatışmalardan faydalanarak ve ulusötesi finansman, silah ve insan ticareti ağlarından yararlanarak etkilerini artırmıştır. Böylece bu gruplar, yalnızca ideolojik bir yapıdan ibaret olmayan, aynı zamanda karmaşık bir toplumsal, ekonomik ve siyasi bağlamda kök salan hibrit aktörler haline gelmiştir.

Bugün itibarıyla Mali’de üç ana terör örgütü dikkat çekmektedir:

1 İslam ve Müslümanlar için Destek Cemaati (İMDC) – El Kaide bağlantılı bu yapı, Ansar Dine, Al-Mourabitoune ve Macina Kurtuluş Cephesi gibi yerel cihatçı grupların birleşiminden oluşmaktadır.

2 Büyük Sahra’daki İslam Devleti (BSİD) – DEAŞ’e bağlı bu yapı, özellikle kuzeydoğu Mali ile Burkina Faso ve Nijer sınır bölgesinde aktiftir.

3 Katiba Macina – Fulani topluluğu içerisinde taban bulan ve Mopti ile Segou bölgelerinde yoğun faaliyet gösteren bu grup, zaman zaman İMDC ile bağlantılı hareket etmektedir.

Bu aktörler, zaman zaman birbirleriyle çatışmalar da, çoğunlukla merkezi otoriteye karşı koordineli veya paralel biçimde hareket ederek, Mali güvenlik güçlerine, sivillere ve uluslararası misyonlara yönelik yüksek yoğunluklu saldırılar düzenlemektedirler. Özellikle “Liptako-Gourma” olarak bilinen üç sınır bölgesi (Mali, Nijer, Burkina Faso), bu gruplar arasındaki rekabetin ve şiddet sarmalının en yoğun yaşandığı coğrafyadır.

Cihatçı grupların faaliyet alanları yalnızca silahlı çatışmalarla sınırlı değildir. Fulani ve Dogon toplulukları arasında etnik ve ekonomik temelli yaşanan gerilimler, bu örgütlerin bölgedeki meşruiyetini güçlendiren başlıca araçlardan biri olmuştur. Örgütler, devletin yıllardır varlık göstermediği ya da yetersiz hizmet sunduğu kırsal alanlarda, güvenlik sağlama, ihtilaf çözümü, hatta vergi toplama gibi işlevlerle “devlet benzeri” bir yapı oluşturarak toplumsal kabul görmeye başlamıştır. Bu bağlamda, Mali’deki terör yapıları salt ideolojik birer oluşum değil, aynı zamanda sosyopolitik boşluklardan beslenen, yerel bağlamla bütünleşmiş karmaşık aktörlerdir.

Bu örgütlerin ortaya çıkışı ve güç kazanımı, yalnızca Mali’nin iç güvenliğini değil, bölgedeki tüm devletlerin toprak bütünlüğünü, barış süreçlerini ve uluslararası güvenlik mimarisini doğrudan tehdit etmektedir. Mali’nin kuzeyindeki ve merkezindeki bu silahlı yapıların varlığı, Birleşmiş Milletler’in MINUSMA misyonunun ve Fransa öncülüğündeki Serval ve Barkhane operasyonlarının uzun süreli konuşlanmasına gerekçe

oluşturmuş, ancak bu müdahalelerin güvenliği kalıcı olarak tesis etmede yetersiz kaldığı görülmüştür.

Sonuç olarak, 2012 sonrası dönemde Mali'deki terör örgütlerinin güçlenmesi, yalnızca devletin güvenlik kapasitesinin yetersizliğiyle değil, aynı zamanda uzun yıllar süren kalkınma eksikliği, siyasi dışlayıcılık ve toplumsal eşitsizliklerle yakından ilişkilidir. Bu nedenle, güvenlik stratejilerinin yalnızca askeri müdahalelere değil, aynı zamanda devletin meşruiyetini yeniden tesis edecek kapsayıcı yönetim politikalarına dayanması, bölgedeki istikrarsızlığın kalıcı olarak aşılabilmesi açısından hayati önem taşımaktadır (Lecocq & Klute, 2013).

3.8.1. İMDC: Mali Çatışmasıyla Yakından İlişkili Cihatçı Koalisyon

Mali'de 2012 yılında patlak veren siyasi ve güvenlik krizi sonrasında ülke, cihatçı şiddetin yaygınlaştığı bir ortam haline gelmiş ve Sahel bölgesinde faaliyet gösteren çok sayıda terör örgütü arasında Cemaat Nusrat el-İslam vel-Müslimin (İMDC) en etkili ve kalıcı yapılardan biri olarak öne çıkmıştır. Mart 2017'de kurulan İMDC, devlet otoritesinin zayıflamasını, etnik gerilimleri ve kamu güvenliği açıklarını stratejik şekilde istismar ederek, Sahel'deki El Kaide yapılanmasının en önemli uzantısı haline gelmiştir.

İMDC'nin temel stratejisi, yalnızca askeri operasyonlarla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda yerel topluluklarla kurduğu taktiksel ittifaklar ve Selefi-cihatçı ideolojiyi kapsayıcı bir örgütlenme modeliyle harmanlayarak, çok boyutlu bir güvenlik tehdidi yaratmaktadır. Bu yapı, kırsal bölgelerdeki otorite boşluklarını kullanmakta, devletin sağlayamadığı güvenlik ve adaleti kendi kontrol mekanizmaları aracılığıyla sunarak yerel düzeyde meşruiyet elde etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla İMDC, klasik bir terör yapılanmasının ötesine geçerek, toplum tabanlı hibrit bir cihatçı koalisyonadönüşmüştür. Bu çerçevede örgütün kökenleri, organizasyonel yapısı, operasyon bölgeleri ve yerel etkileşim biçimleri ayrıntılı bir biçimde analiz edilmelidir (Thurston, A. 2020).

3.8.2 El Kaide'nin Sahel'de Konsolidasyonu: İMDC'nin Oluşumu ve Operasyonel Gücü

İMDC, Sahel bölgesinde uzun süredir faaliyet gösteren ancak dağınık yapıdaki farklı cihatçı grupların 2017 yılında stratejik bir birleşme ile aynı çatı altında toplanması sonucu oluşmuştur. Bu birleşme;

- Ansar Dine (lideri Iyad Ag Ghali),
 - Al-Mourabitoune (kurucusu Mokhtar Belmokhtar),
 - Katiba Macina (lideri Amadou Koufa)
 - El Kaide İslami Mağrip Yapılanması (*Al-Qaïda au Maghreb Islamique-AQMI*)
- Sahel uzantısındaki üyeleri gibi yapıları içermektedir.

Mart 2017'de yayımlanan bir propaganda videosu ile duyurulan birleşme, başta El Kaide lideri Ayman al-Zawahiri olmak üzere Kuzey Afrika temsilcisi Abdelmalek Droukdel'e bağlılık yeminiyle resmiyet kazanmıştır. Bu gelişmeyle birlikte İMDC'nin liderliğine getirilen Iyad Ag Ghali, örgütün siyasi ve askeri yapılanmasında kilit bir figür haline gelmiştir.

Örgüt içerisindeki bir diğer önemli aktör, karizmatik bir Fulani vaizi ve Macina Katiba'nın kurucusu olan Amadou Koufa'dır. 2000'li yıllarda radikalleşen Koufa, 2012 sonrası Mopti ve Ségou gibi bölgelerde güçlü bir toplumsal taban kazanmış ve İMDC'nin Orta Mali'deki faaliyetlerinde lider pozisyona yükselmiştir. Bu durum, İMDC'nin etnik ve topluluk bazlı çatışmalara da dahil olarak sosyopolitik dinamikleri derinleştirdiğini göstermektedir.

İMDC'nin bu birleşik yapısı, örgütün hem lojistik hem de askeri operasyon gücünü artırmış, kaynakların daha etkin dağılımına olanak sağlamış ve Fransa'nın Barkhane Operasyonu gibi dış müdahalelere karşı daha koordineli bir direniş sergilemesine imkân tanımıştır (Pérouse de Montclos, M.-A. 2019). Aynı zamanda bu konsolidasyon, Sahel genelinde faaliyet gösteren El Kaide'ye bağlı grupların bölgedeki cihatçı şiddeti daha sistematik ve organize bir biçimde yürütmesine zemin hazırlamıştır.

3.8.3. Yerel Cihatçılığın Ulusötesi İdeolojisi

Cemaat Nusrat el-İslam vel-Müslimin (İMDC), Selefi-cihatçı bir ideolojiye dayanan ve katı şeriat kurallarına dayalı bir İslam devleti kurmayı hedefleyen bir örgüt olarak El Kaide'nin doktrinini yakından takip etmektedir. İMDC'nin ideolojik hattı, radikal İslamcı söylemin evrensel ve yıkıcı yorumunu benimseyen İslam Devleti'nin (BSİD) yaklaşımından ayrılarak, daha yerelleşmiş bir cihat stratejisini önceliklendirmektedir.

İMDC'nin öncelikli hedefi, Sahel bölgesindeki “mürted rejimler” olarak tanımladığı ulusal hükümetler ve bu hükümetleri destekleyen uluslararası aktörlerle mücadele etmektir. Bu bağlamda, özellikle Fransa'nın askeri varlığına karşı yoğun söylemsel ve fiili direnç geliştirmektedir. Ancak örgütün farklılaştığı temel yön, sadece şiddet yoluyla değil, aynı zamanda yerel topluluklarla kurduğu ilişkiler üzerinden “meşruiyet” arayışında olmasıdır.

İMDC, kırsal bölgelerde devletin otoritesinin zayıf olduğu veya hiç bulunmadığı alanlarda topluluklara yönelik koruyucu ve düzenleyici roller üstlenmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda;

- Adalet hizmetleri sağlamakta,
- Toprak ve arazi anlaşmazlıklarını çözmekte,
- Mevsimsel göç hareketlerini düzenlemekte
- ve bazı durumlarda devletin temel yönetim işlevlerini

üstlenmektedir.

Bu taktiksel yönelim, örgütün özellikle marjinalleştirilmiş etnik ve sosyal gruplar nezdinde “ezilenlerin savunucusu” olarak konumlanmasına ve böylece yerel destek kazanmasına olanak sağlamaktadır. Asimetrik savaşın ötesine geçen bu stratejik yaklaşım, İMDC'nin yalnızca silahlı bir tehdit değil, aynı zamanda sosyopolitik bir aktör olarak da değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir (Molenaar, F. 2018).

3.8.4. İMDC'nin Faaliyet Alanları ve Kontrol Yöntemleri

2017 yılında kurulan Jama'at Nusrat al-Islam wal-Muslimin (İMDC), Mali'nin özgün siyasal, toplumsal ve coğrafi koşullarına uygun uyarlanabilir ve esnek bir strateji geliştirerek faaliyet alanını genişletmiştir. Devletin zayıf kurumsal yapısı, geçirgen sınırlar ve etnik-mezhepsel gerilimler, örgüt tarafından yayılmacı stratejiler için uygun bir zemin olarak değerlendirilmiştir. İMDC'nin bu ortamda geliştirdiği savaş ve nüfuz yöntemleri, geleneksel askeri stratejilerle sınırlandırılmayacak ölçüde asimetrik, yayılmacı ve sosyo-politik derinliğe sahip bir yapı arz etmektedir.

Örgüt, ilk olarak Timbuktu, Gao ve Kidal gibi kuzey bölgelerinde varlık göstermeye başlamış; ancak kısa sürede Mopti ve Ségou gibi merkezî bölgelere doğru operasyonlarını kaydırmıştır. Bugün ise güney Mali'ye kadar uzanan ve Burkina Faso ile Nijer'le olan sınır hattını kapsayan geniş bir alanda aktif durumdadır. Özellikle Fulani toplulukları gibi devlet tarafından dışlandığını hisseden gruplar nezdinde belirli bir toplumsal kabul görmekte ve bazı kırsal bölgelerde yerel meşruiyet inşa etmektedir.

İMDC'nin faaliyet stratejisi, klasik ordu taktiklerinden farklı olarak gerilla savaşı, pusular, hızlı baskınlar ve el yapımı patlayıcılar (IED) kullanımı gibi yöntemlere dayanmaktadır. Bu saldırılar genellikle:

- Hükümet yetkililerine ve yerel otorite temsilcilerine,
- Askeri karakollara ve kontrol noktalarına,
- İnsani yardım ve lojistik hatlarına yönelmektedir.

Ayrıca adam kaçırma, hem siyasi baskı aracı hem de finansman kaynağı olarak kullanılmaktadır. Bu tür eylemler, etkilenen bölgelerde sürekli bir güvensizlik ve kaos atmosferi yaratmakta; halkın devlete duyduğu güveni sarsarak, İMDC'nin toplumsal nüfuzunu daha da pekiştirmektedir.

Fiziksel şiddetin yanı sıra, İMDC aynı zamanda sembolik ve yönetsel kontrol mekanizmaları kurmaya da önem vermektedir. Örgüt bazı bölgelerde:

- Kendi İslami hukuk sistemini dayatmakta,

- Vergi toplama faaliyetleri yürütmekte,
- Sosyal ve dini davranışları denetlemekte,
- Devletin otoritesinin zayıf veya yok olduğu alanlarda paralel yönetim yapıları oluşturmaktadır.

Bu durum, İMDC'nin sadece bir güvenlik tehdidi değil, aynı zamanda alternatif bir yönetim modeli sunmaya çalışan bir aktör olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Sonuç olarak, yerel bağlamlara duyarlı, mobilize olabilen ve ideolojik olarak yerleşik bir strateji izleyen İMDC, askeri müdahalelerden ziyade kapsayıcı ve çok boyutlu bir güvenlik politikası ile sınırlandırılabilir bir tehdittir. Mali'nin kırılgan devlet yapısı ve toplumsal eşitsizlikleri, bu tarz örgütlerin etkili olmasını kolaylaştırmakta ve geleneksel güvenlik yaklaşımlarının yetersizliğini açıkça ortaya koymaktadır (Lacher, W. 2020).

3.8.5. İMDC'nin Toplumsal Sızma Stratejisi

İMDC'nin uzun süreli varlığını sürdürebilmesindeki en belirleyici faktörlerden biri, yerel topluluklarla kurduğu karmaşık ilişkiler ağı ve toplumsal dokunun içine sızma kapasitesidir. Örgüt, faaliyet gösterdiği bölgelerde kendisini yalnızca silahlı bir grup olarak değil, aynı zamanda bazı grupların çıkarlarını koruyan toplumsal bir aktör olarak da konumlandırırmaktadır. Bu bağlamda, özellikle etnik temelli topluluk çatışmalarının yoğun yaşandığı bölgelerde, bir tarafın hamisi ve diğerinin tehdit unsuru olarak konum almak suretiyle meşruiyet devşirme stratejisi izlemektedir.

Bu durum, özellikle orta Mali'de, çobanlıkla uğraşan Fulani toplulukları ile tarımla geçinen Dogon ve Bambaragrupları arasındaki çatışmalarda açıkça gözlemlenmektedir. İMDC, bu tür etnik ve ekonomik temelli çatışmalardan faydalanarak, Fulani topluluklarına koruma sağlayan bir güç olarak yaklaşmakta ve etnik ayrışmaları kendi lehine dönüştürmektedir. Örgüt, Dogon milislerinin saldırılarına maruz kalan Fulani gruplar arasında geniş çaplı rekrütman (eleman devşirme) faaliyetleri yürütmektedir.

İMDC'nin uyguladığı bu strateji, genellikle literatürde "havuç ve sopa" taktiği olarak tanımlanır. Örgüt bir yandan devlet otoritesinin zayıfladığı bölgelerde alternatif güvenlik ve adalet mekanizmaları sunarken, diğer yandan da direniş gösteren yerel liderleri, devlet görevlilerini ya da iş birliği yapmayı reddeden toplulukları cezalandırıcı eylemlerle hedef alır. Bu ikili yapı, örgütün sert güç ve yumuşak güç araçlarını birlikte kullanarak etkisini pekiştirmesini sağlar.

Bazı saha çalışmaları ve tanıklıklar, özellikle devletin ya hiç bulunmadığı ya da yozlaşmış ve baskıcı bir şekilde var olduğu kırsal bölgelerde, yerel halkın cihatçılarla yaşamayı tercih ettiğini göstermektedir. Bu durum, İMDC'nin kendisini sadece bir terör örgütü değil, aynı zamanda bir yönetim alternatifi olarak da sunabildiğini ortaya koymaktadır.

İMDC, bu yönüyle klasik bir silahlı örgüt yapısından ayrılmakta ve terörizm, siyasal isyan ve dini temelli sosyal hareket özelliklerini bir arada barındıran melez (hibrid) bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Örgüt, hem toplumsal huzursuzlukları ve ekonomik kırılganlıkları istismar eden hem de kırsal alanlarda fiili yönetim boşluklarını dolduran bir aktör niteliği kazanmaktadır. Bu durum, onunla mücadele edilmesini yalnızca askeri bir sorun olmaktan çıkarıp çok boyutlu bir güvenlik, yönetim ve toplumsal adalet sorunu hâline getirmektedir (International Crisis Group, 2020).

3.8.6. Diğer Silahlı Grup Çatışmaları ve Hükümetin Tepkisi

Sahel bölgesinde, özellikle Mali, Burkina Faso ve Nijer'in kesişim noktası olan “üç sınır bölgesinde”, İMDC ile Büyük Sahra'daki İslam Devleti (BSİD) arasında son yıllarda yoğunlaşan şiddetli çatışmalar, bölgedeki cihatçı gruplar arasındaki rekabetin derinliğini açıkça ortaya koymaktadır. 2020'den itibaren bu çatışmalar yalnızca ideolojik farklılıkların değil, aynı zamanda toprak, insan gücü ve ekonomik kaynaklar üzerinde kontrol kurma çabalarının da bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

BSİD ve İMDC arasındaki bu silahlı çekişme, özellikle yerel topluluklar arasında bölünmelere, sivil kayıpların artmasına ve kırsal alanlarda yönetim boşluklarının derinleşmesine neden olmuştur. Bu iki grup, bazen birbirlerine karşı doğrudan

çatışmalara girerken, diğer zamanlarda ise bölgede etkilerini artırmak adına toplumsal rekabet stratejileri uygulamaktadırlar. Bu durum, bölgesel güvenlik ortamının daha da karmaşık hale gelmesine ve yerel halkın farklı cihatçı gruplar arasında sıkışmasına yol açmaktadır.

Mali devleti, ulusal güvenliğin sağlanması amacıyla İMDC'ye karşı yürütülen mücadelede birçok dış aktörle iş birliği yapmıştır. Bunlar arasında özellikle Fransa'nın Barkhane Operasyonu, G5 Sahel Gücü, BM'nin MINUSMA gücü, ve son dönemde Rusya ile gerçekleştirilen savunma ortaklıkları dikkat çekmektedir. Bu müdahaleler sırasında İMDC'nin bazı önemli saha komutanları etkisiz hale getirilmiş, örgütün operasyonel gücünde geçici düşüşler yaşanmıştır.

Ancak bu askeri müdahaleler, örgütün kalıcı olarak etkisizleştirilmesini sağlayamamıştır. Bunun temel nedenleri arasında, İMDC'nin özellikle kırsal bölgelerdeki derin toplumsal bağları, etnik temelli ağlara sızma becerisi, ve devlet otoritesinin yetersiz kaldığı bölgelerde yarattığı alternatif yönetim yapıları yer almaktadır. Özellikle kamu hizmetlerinin eksikliği, güvenliğin özelleştiği bu alanlarda İMDC gibi yapıların etkisini sürdürmesine ve dış müdahalelere karşı direnç geliştirmesine olanak sağlamaktadır.

Bu bağlamda, İMDC ile BSİD arasındaki rekabet sadece iki silahlı grup arasında bir iktidar mücadelesi değil, aynı zamanda Mali devleti için güvenlik, meşruiyet ve egemenlik sorunlarını içeren çok katmanlı bir tehdit olarak değerlendirilmelidir. Askeri yöntemlerin tek başına yeterli olmadığı bu tabloda, kapsayıcı yerel kalkınma politikaları, sosyal uyum programları ve adalet mekanizmalarının güçlendirilmesi gibi sivil bileşenleri içeren çok yönlü stratejilerin gerekliliği her geçen gün daha belirgin hâle gelmektedir (Mahmood, O., 2021).

3.9. Büyük Sahra'daki DEAŞ: Ulusötesi Radikal Cihatçılığın Yükselişi

Son on yılda Mali ve genel olarak Sahel bölgesi, özellikle El Kaide ve DEAŞ bağlantılı silahlı yapılanmalarının yükselişiyle birlikte şiddet içerikli cihatçı hareketlerin artışı açısından ciddi bir güvenlik kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda, bölgedeki en etkin iki yapı olan Jama'at Nusrat al-Islam wal-Muslimin (İMDC) ve Büyük

Sahra'daki İslam Devleti (BSİD) farklı ideolojik eğilimleri ve eylem tarzlarıyla Sahel'deki çatışma dinamiklerini şekillendirmektedir.

Özellikle İMDC'nin Mali'nin orta kesimlerinde daha yerel bağlantılara dayalı bir strateji izlediği gözlemlenirken, BSİD, Mali, Burkina Faso ve Nijer arasında yer alan ve genellikle “üç sınır bölgesi” olarak anılan coğrafyada giderek daha fazla sertlik yanlısı, merkeziyetçi ve ulusötesi bir yapı olarak öne çıkmıştır. BSİD, El Kaide bağlantılı grupların yerel meşruiyet inşa etmeye çalıştığı noktada, daha çok uyum ve pazarlık stratejilerinden uzak, radikal ve kapsayıcı olmayan bir cihat anlayışıyla farklılaşmaktadır. Bu yönüyle BSİD, Orta Doğu'daki DEAŞ yapılanmalarının ideolojik doğrultusunu Afrika bağlamına taşımayı amaçlamaktadır.

BSİD'nin kuruluş süreci, Sahel'deki cihatçı yapılar içinde önemli bir kırılma anı olarak değerlendirilmelidir. Örgütün liderliğini üstlenen Adnan Ebu Velid el-Sahravi, geçmişte El Kaide çizgisinde yer alan Batı Afrika Tevhid ve Cihad Hareketi (BATCH) (*Mouvement pour l'Unité et le Jihad en Afrique de l'Ouest-MUJAO*) ve ardından El-Mourabitoun gibi örgütlerde faaliyet göstermiştir. Ancak 2015 yılında, El Kaide çizgisini terk ederek DEAŞ lideri Ebu Bekir el-Bağdadi'ye bağlılık yemini etmesi, hem ideolojik hem de operasyonel düzeyde Sahel'deki cihatçı sahneyi ikiye bölmüştür. Bu bölünme, El Kaide'ye bağlı İMDC ile DEAŞ'e bağlı BSİD arasında ideolojik, stratejik ve taktiksel düzeyde bir rekabetin temelini atmıştır.

BSİD, faaliyet gösterdiği alanlarda topluluklarla müzakere etmeyi ya da yerel siyasi denklemlere entegre olmayı reddetmesiyle bilinir. Örgüt, şiddeti yalnızca bir araç değil, aynı zamanda bir amaç olarak benimseyerek, sivillere yönelik sistematik saldırılar, kitlesel infazlar, çocukların savaşçı olarak kullanılması ve kamu hizmetlerinin hedef alınması gibi yöntemlerle bölge halkı üzerinde korku ve itaat üretmeye çalışmaktadır. Bu yönüyle BSİD, sadece bir güvenlik tehdidi değil, aynı zamanda devlet otoritesini ve toplumsal bütünlüğü tahrip eden bir aktör hâline gelmiştir.

Sonuç olarak, BSİD'nin Sahel'deki varlığı, sadece bölge devletleri açısından değil, aynı zamanda BADET, G5 Sahel ve uluslararası aktörler için de stratejik bir

meydan okuma oluşturmaktadır. Örgütün sınır aşan karakteri, klasik güvenlik politikalarının yetersizliğini gözler önüne sererken, ortak ve çok boyutlu güvenlik yaklaşımlarının gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır (Zenn, J., 2020).

3.9.1. Büyük Sahra İslam Devleti'nin (BSİD) Kuruluşu ve Gelişimi

Büyük Sahra'daki İslam Devleti'nin (BSİD) yükselişi, tesadüfi bir olgu olmaktan ziyade, 2012 krizinden sonra Mali ve çevresindeki ülkelerde faaliyet gösteren İslamcı silahlı gruplar arasında yaşanan derin ideolojik ve stratejik dönüşümlerin bir sonucudur. Bu dönüşüm süreci, bölgedeki cihatçı yapılar arasında belirgin ayrışmaların yaşanmasına ve küresel İslam Devleti hareketiyle doğrudan bağ kuran radikal bir grubun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

BSİD'nin kurucusu ve lideri Adnan Ebu Velid el-Sahravi'nin (gerçek adıyla Lehib Ould Ali Ould Said Ould Joumani) biyografisi, örgütün tarihine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Ebu Velid, Batı Sahra'dan gelmiş ve öncesinde Polisario Cephesi'nde yer almış bir figürdür. 2010'lu yıllarda ise cihatçılığı benimseyerek bölgesel dinamiklerin şekillenmesinde etkin bir aktör haline gelmiştir. İlk olarak, Kuzey Mali'de El Kaide'nin Mağrip Yapılanması (AQIM) ile inanç ve strateji ortaklığı paylaşan BATCH içerisinde faaliyet göstermiştir. 2013 yılında, BATCH'nin Mokhtar Belmokhtar liderliğindeki katibalarıyla birleşmesi sonucunda kurulan Al-Mourabitoune örgütünün liderliğini üstlenmiştir.

Ancak, bu ittifak kısa süre içinde ideolojik ve stratejik farklılıklar nedeniyle parçalanmıştır. Ebu Velid el-Sahravi, Irak ve Şam İslam Devleti (DEAŞ- Ed-Devle el-İslamiyye fi'l-Irak ve's-Şam) modeline yakın, daha radikal, merkeziyetçi ve militan bir yaklaşımı savunmuş, buna karşılık Belmokhtar ve Al-Mourabitoune liderleri ise daha temkinli bir şekilde El Kaide'nin kademeli örgütlenmesini ve yerel toplumlarla iş birliğini sürdürmeyi tercih etmişlerdir. Ebu Velid, eski müttefiklerini pragmatizm ve Sahel'de gerçek bir "halifelik" kurma konusundaki kararsızlıkları sebebiyle eleştirmiştir.

Mayıs 2015'te Ebu Velid, DEAŞ lideri Ebu Bekir el-Bağdadi'ye bağlılık yemini ettiğini açıkladığı bir ses kaydı yayımlamış; bu durum, Belmokhtar ve Al-Mourabitoune

arasında kopuşun kesinleşmesine yol açmıştır. Ebu Velid el-Sahravi, Al-Mourabitoune'den ayrılarak kendi yapısını kurmuş ve bu yeni oluşum, Büyük Sahra'daki İslam Devleti (BSİD) olarak anılmaya başlamıştır.

Başlangıçta sınırlı sayıda mensubu ve kaynağı bulunan BSİD, 2019 yılında merkezi DEAŞ tarafından resmen “Sahel Vilayeti” olarak tanınmış ve bu, hem sembolik hem de lojistik açıdan örgütün konumunu güçlendirmiştir. BSİD'nin kuruluşu, bölgedeki cihatçı hareketler arasında önemli bir ideolojik ve operasyonel kırılma noktasıdır ve onu El Kaide bağlantılı örgütlerden net şekilde ayırmaktadır.

İdeolojik olarak, BSİD, daha militarist, küresel ve uzlaşmaz bir cihat vizyonunu benimserken; buna karşılık İMDC, yerel toplumsal bağları ve Sahel sosyal dinamiklerini gözeten daha pragmatik ve toplumsal entegrasyona dayalı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu stratejik ayrışma, sadece Menaka ve Kuzey Burkina Faso gibi bölgelerdeki cihatçı gruplar arasında şiddetli bir rekabeti tetiklemekle kalmamış, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası terörle mücadele çabalarının etkinliğini de olumsuz yönde etkilemiştir.

Sonuç olarak, BSİD'nin ortaya çıkışı, Sahel bölgesinde terör örgütleri arasında ideolojik farklılıkların keskinleşmesine, silahlı çatışmaların yoğunlaşmasına ve bölgesel güvenlik politikalarının karmaşıklaşmasına sebep olmuştur (Zenn, J. 2020).

3.9.2. Coğrafi Konum ve BSİD'nin Etki Alanı

Mali, Burkina Faso ve Nijer arasında yer alan merkezi Sahel bölgesindeki “üç sınır bölgesi”, Büyük Sahra'daki İslam Devleti (BSİD) için hayati stratejik bir sınır ötesi alan olarak ortaya çıkmıştır. Bu bölge, sınırların geçirgenliği, zayıf devlet otoritesi ve yerel halkın yerinden edilmesi gibi faktörler nedeniyle BSİD tarafından fırsatçı şekilde seçilmiş ve kökleşmiştir. BSİD, El Kaide bağlantılı İMDC'nin geniş halk desteği modelinden farklı olarak, güç gösterisi, sindirme ve rakip grupların bastırılması yoluyla egemenliğini tesis etmeye çalışmaktadır.

Özellikle Mali'nin doğusundaki Ménaka bölgesinde, BATCH'dan devraldığı ağlar aracılığıyla etkinliğini artıran BSİD, marjinalleşmiş Fulani topluluklarının desteğinden yararlanmıştır. 2012'den itibaren bölgedeki lojistik üslerini güçlendiren

grup, sınır ötesi rotaları kontrolü altına almış ve Mali ordusunun çekildiği uzak köylerde hakimiyet sağlamıştır. Bu durum, binlerce kişinin zorunlu göçü ve geleneksel liderlerin öldürülmesiyle somutlanmış, bölgedeki istikrarsızlığın çarpıcı örnekleri olarak kayda geçmiştir.

BSİD'nin Burkina Faso'daki etkisi, 2018'den itibaren kuzey, Sahel ve doğu bölgelerinde belirgin bir artış göstermiştir. Komondjari, Oudalan, Tapoa ve Soum eyaletlerinde şiddetli saldırılar düzenleyen grup, güvenlik boşluklarından faydalanarak kırsal alanlarda militan kazanmayı kolaylaştırmıştır. Saldırıların hedefleri arasında askeri tesisler, Hristiyan ve animist topluluklar, okullar ve devlet temsilcileri bulunmaktadır. Haziran 2021'deki Solhan saldırısında 130'dan fazla kişinin hayatını kaybetmesi, grubun bölgede yarattığı şiddetin somut göstergesidir.

Nijer'in Tillabéri bölgesi ve civarındaki Ayorou, Banibangou ile Tondikiwindi alanlarında da faaliyet gösteren BSİD, Ocak 2021'de Tchombangou ve Zaroumdareye'de gerçekleştirdiği saldırılarla yaklaşık 100 yerel sivilin ölümüne sebep olmuş, bu bölgeler sık sık ölüm tuzakları ve sivil infazlarla anılır hale gelmiştir (International Crisis Group, 2020).

BSİD, etkisini artırmak için güvenlik açıklarını ve topluluklar arası gerilimleri sistematik olarak kullanmaya devam etmektedir. Nijer, büyüklüğü, zor arazi koşulları ve düşük nüfus yoğunluğu nedeniyle, BSİD'nin faaliyet gösterdiği geniş alanları etkin biçimde kontrol etmekte zorlanmaktadır. Motorize ve bağımsız hareket kabiliyeti yüksek katibaları sayesinde, BSİD arazi şartlarından avantaj sağlamaktadır; geniş çöl alanları, tepeler ve seyrek ormanlık bölgelerle asfalt yol eksikliği, grubun hızlı ve esnek konuşlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Örgütün, ulus sınırlarının dışında faaliyet gösteren ve gerektiğinde bir ülkeden diğerine geçebilen bağımsız birimler halinde organize olması, ulusal askeri müdahalelerin etkinliğini azaltan önemli bir stratejik avantajdır. Örneğin, BSİD Burkina Faso'da saldırı düzenleyip ardından Mali'ye çekilmekte, oradan Nijer'e geçerek lojistik ve personel yeniden yapılanmasını sağlamaktadır.

BSİD'nin diğer silahlı gruplardan farkı, yerel muharebe grupları veya toplum liderleriyle uzlaşma yerine, şiddet yoluyla hakimiyet kurmayı tercih etmesidir. Bu nedenle, birçok yerel grup ya örgütün kontrolünü terk etmekte ya da daha az zararlı görülen diğer silahlı grupların korumasına sığınmaktadır. Sonuç olarak, BSİD'nin yerel varlığı üç temel unsur üzerine kuruludur: sınır ötesi coğrafyanın stratejik kullanımı, güvenlik boşluklarının istismarı ve sert baskı yöntemleriyle egemenlik tesis etme. Bu üçlü strateji, Sahel'in en izole ve en az denetlenen bölgelerinde BSİD'yi etkisizleştirilmesi oldukça zor bir aktör haline getirmektedir (International Crisis Group, 2020).

3.9.3. BSİD için Savaş Stratejileri ve Yöntemleri

Büyük Sahra'daki İslam Devleti (BSİD), aşırı radikalizmi, açık şiddeti ve Ortadoğu'daki İslam Devleti modelinden miras kalan asimetrik savaş prensiplerini Sahel bağlamına uyarlama yeteneğiyle öne çıkar. Yerel toplulukları kazanmayı amaçlayan diğer cihatçı grupların aksine, BSİD korku, terör ve direnişin sistematik ortadan kaldırılmasını önceliklendirir. Örgütün temel amacı, ikna etmek değil, zorlayarak egemenlik kurmaktır. Bu hedef doğrultusunda, BSİD çok çeşitli ve etkili muharebe taktikleri kullanmaktadır (Dionne & Hunt, 2021).

BSİD'nin en bilinen taktiklerinden biri, Mali, Nijer veya Burkina Faso'daki ulusal silahlı kuvvetlere yönelik ölümcül pusular kurmaktır. Bu pusular, arazi ve düşmanın hareketleri hakkında detaylı istihbarat kullanılarak stratejik noktalara yerleştirilir. Silahlarla donanmış birlikler tali yollarda pusu kurup ani saldırılar düzenleyerek hızla geri çekilir. Tongo Tongo (Nijer, 2017), Indelimane (Mali, 2019) ve Inata (Burkina Faso, 2021) gibi saldırılar, önemli sayıda asker kaybına neden olmuş ve Sahel ordularının uzak mevzileri koruyamadığını ortaya koymuştur.

BSİD yalnızca askeri hedefleri değil, sivilleri de hedef almaktadır; özellikle İMDC gibi diğer silahlı gruplarla işbirliği yaptığı düşünülen kişiler ve yerleşim alanları saldırıların odağındadır. Grup, yerel direniş ağlarını zayıflatmak ve korku yaratmak amacıyla köyleri yakmak, okulları tahrip etmek ve geleneksel liderleri alenen infaz etmek

gibi şok taktikleri uygular. Bu yöntemler, Suriye ve Irak'taki İslam Devleti'nin stratejilerine benzer şekilde, bölgelerdeki rakip otoriteleri ortadan kaldırmayı hedefler.

BSİD, ana rakibi İMDC ile özellikle 2020'den itibaren Menaka ve Liptako bölgelerinde yoğun çatışmalar yaşamaktadır. Bu çatışmalar, üyelerin öldürülmesi ve şüphelenilen köylerin yok edilmesini içermekte, sahadaki istikrarsızlığı artırmaktadır. Her iki grup da kendi kontrol alanlarında terör iklimini oluştururken, bu rekabet askeri müdahalelerin etkinliğini sınırlandırmaktadır.

Ayrıca, BSİD askeri ve insani konvoy güzergâhlarında EYP kullanmaya devam etmektedir. Bu cihazlar özellikle Nijer ve Burkina Faso'da ciddi kayıplara yol açmış ve düşman unsurları psikolojik ve maddi anlamda zayıflatma stratejisinin parçası olmuştur. Örgütün propaganda faaliyetleri; videolar, ses kayıtları ve dijital yayınlar aracılığıyla halkta korku yaratmayı, zaferlerini duyurmayı ve devam eden güç algısını sürdürmeyi amaçlamaktadır. Bu psikolojik operasyonlar, hükümetlere duyulan güveni zedeleyerek halkın direncini kırmayı hedeflemektedir.

BSİD'nin merkezi olmayan ve yüksek mobiliteye sahip yapısı, savaş birliklerinin ülkeler arası geçiş yapmasına, yerel topluluklara sızmasına ve yoğun operasyonlar düzenleyip hızlıca dağılmasına olanak tanır. Sabit tesisleri kalıcı olarak korumaktan kaçınan grup, hareketlilik ve terör yoluyla üstünlük sağlamaktadır.

Sonuç olarak, BSİD'nin yöntemleri; hareketlilik, hedefli terör, ani saldırılar ve psikolojik savaş taktiklerini birleştirerek Sahel ülkeleri ve müttefiklerinin müdahalelerinin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu mücadelede yalnızca askeri güç kullanımı değil, hükümetlerin meşruiyetini güçlendirmek ve yerel toplulukların dayanıklılığını artırmak da hayati öneme sahiptir.

Özetle, Büyük Sahra'daki İslam Devleti (BSİD), aşırı şiddet kullanımı, esnek örgüt yapısı ve sınır ötesi varlığıyla Sahel bölgesinin en tehlikeli cihatçı gruplarından biri olarak kabul edilmektedir. BSİD, Sahel'de El Kaide ve bağlı kuruluşları tarafından desteklenen İMDC'den daha radikal bir çizgiyi temsil eder. Kurucusu Adnan Ebu Velid el-Sahrawi'nin Orta Doğu'daki İslam Devleti modelinden esinlenerek toplum odaklı

cihattan toprak fetih ve şiddet yoluyla yok etmeye geçişi, grubun ideolojik ve operasyonel temelini oluşturur.

Coğrafi açıdan BSİD, Mali, Nijer ve Burkina Faso arasındaki sınır ötesi bölgelerin zayıflığından ve yerel gruplar arasındaki gerginliklerden yararlanmıştır. Örgüt, ulusların sınırlarını aşan bir etki alanı kurmuş ve terör ve boyun eğdirme temelli bir yönetim sistemi tesis etmiştir.

Stratejileri arasında pusu kurma, katliamlar düzenleme, amansız asimetrik savaş taktikleri ve ulusal otoritelerin meşruiyetini zayıflatmaya yönelik psikolojik operasyonlar yer alır. BSİD, yönetmek veya ikna etmek yerine, aşırı şiddetle hakimiyet kurmayı tercih etmekte, diğer cihatçı gruplarla herhangi bir uzlaşmayı reddetmekte ve bu nedenle İMDC ile şiddetli çatışmalara yol açmaktadır.

BSİD'nin yükselişi, Sahel bölgesindeki terörizmin geleneksel karşı isyan yöntemlerinin sınırlarını aşan, ulusötesi, gelişen ve dinamik bir olgu olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, düzensiz askeri eylemler tek başına bu örgütle mücadele için yeterli değildir. Devletin rolünün güçlendirilmesi, adaletin yeniden tesis edilmesi, sosyal bağların güçlendirilmesi ve yerel dışlayıcı dinamiklerin kırılması kritik öneme sahiptir.

Sonuçta, BSİD hem Sahel devletlerinin başarısızlıklarının bir sembolü hem de Sahra bölgesindeki şiddetli dönüşümün başlıca aktörlerinden biri olarak önem taşımakta; bu nedenle, güvenlik, kalkınma, yönetim ve bölgesel diplomasi alanlarını kapsayan kapsamlı bir strateji geliştirilmesi gerekmektedir (Dionne & Hunt, 2021).

3.10. Katiba Macina

Orta Mali'deki en güçlü cihatçı örgütlerden biri olan Katiba Macina, aynı zamanda Macina Kurtuluş Cephesi olarak da anılmaktadır. 2015 yılında radikal Fulani vaizi Amadou Koufa tarafından kurulan bu katiba, tarihsel, kimlik temelli ve dini unsurları harmanlayan bir çerçeve içinde şekillenmiştir. Adını, 19. yüzyılda ortaya çıkan ve halen birçok İç Nijer Deltası Fulani'si için güçlü bir sembol olan eski Fulani İmparatorluğu Macina'dan almaktadır. Yerel İslami ve etnik hafızayı kullanmak, Katiba Macina'nın temel ideolojik araçlarından biridir.

Katiba Macina'nın lideri Amadou Koufa, Ansar Dine grubunun lideri Iyad Ag Ghaly tarafından eğitilmiş ve Cezayirli radikal vaiz Mokhtar Belmokhtar ile meslektaşlık ilişkisine sahip olmuştur. Katiba Macina, özellikle Mopti bölgesinde Fulani halkına yönelik saygısızlık ve baskılara tepki olarak şekillenmiş ve bu bağlamda katı dini söylemlerle güç kullanımını meşrulaştırmıştır. Örgüt, kuruluşundan itibaren çift yönlü bir duruş sergilemektedir: Bir yandan Fulani çıkarlarını, Mali ordusu ve yerel milisler (özellikle Dogon ve Bambara) tarafından iddia edilen suistimallerden korumak, diğer yandan ise Şeriat yasasını savunmak ve laik devlete karşı cihat yürütmektir.

Radikal İslam ve Fulani kimliğinin birleşimi, ekonomik fırsatların, kamu hizmetlerinin ve güvenlik eksikliklerinin yol açtığı marjinalleşmiş genç kesim arasında artan bir destek tabanı oluşturmuştur. Katiba Macina, 2017 yılında Jama'at Nusrat al-Islam wal-Muslimin (İMDC) örgütüne resmen katılmış; bu ittifakla etki alanını genişletmiş, operasyonel kapasitesini artırmış ve Mali'nin kalbinde ideolojik nüfuzunu pekiştirmiştir. Amadou Koufa ve Iyad Ag Ghaly, Sahel cihatçılığının önde gelen isimleri haline gelmiş, giderek radikalleşen söylemlerinde “kâfirlere” ve onların yerel müttefiklerine karşı kutsal savaşa çağrıda bulunmuşlardır. Örgütün dini duruşu, kırsal alanlarda radikal bir yeniden İslamlaştırmayı hedeflemekte, aynı zamanda Fulani kimliğini koruyucu bir konum olarak benimsemektedir.

Katiba Macina, merkezi hükümeti adaletsizlik ve sorumsuzlukla eleştirmekte, bu eleştiriler siyasi konumunu güçlendirmektedir. Örgüt, yerel halkı birleştirme konusunda güçlü bir kapasiteye sahip olup, Selefi ideoloji ile toplumun taleplerini birleştirerek bölgesel cihatçılığın yapılandırılmasında önemli bir aktör olarak öne çıkmaktadır (Decalo, 2017).

3.10.1. Eylem Alanları ve Topluluk Kökenleri: Fulani Yerel Cihatçılığı

Katiba Macina, özellikle Mopti, Ségou ve daha az ölçüde Koulikoro bölgelerinde güçlü bir varlık göstererek diğer Sahel cihatçı gruplarından ayrılmaktadır. Bu bölge, coğrafi olarak stratejik ve hassas bir alan olan İç Nijer Deltası'nın tarihi çekirdeğini

oluşturmakta olup, grup bu parçalanmış, izole ve zayıf denetlenen kırsal bölgede sosyal ve askeri bir üs kurarak Orta Mali'yi İslamcı isyanın merkezi haline getirmiştir.

Katiba Macina'nın ana kalesi Mopti bölgesinde yer alan Djenné, Tenenkou, Macina, Koro, Bankass ve Douentza gibi alanları kapsamaktadır. Bu bölgenin seçimi tarihsel ve toplumsal dinamikler göz önünde bulundurularak titizlikle yapılmıştır. Bölge, Amadou Koufa tarafından temsil edilen Fulani topluluğu tarafından yoğun olarak domine edilmekte; aynı zamanda Fulani (çobanlar) ile Dogon, Bambara ve Bozo (çiftçiler veya balıkçılar) arasında çok sayıda topluluklar arası çatışmaya sahne olmaktadır. İklim değişikliği, toprak baskıları ve devlet otoritesinin zayıflaması gibi faktörler, bu uzun süredir devam eden gerginliklerin daha da derinleşmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Katiba Macina, bu bölünmelerden ustaca yararlanarak, Mali Silahlı Kuvvetleri ve Dan Na Ambassagou gibi Dogon milislerinin kötü muamelelerine maruz kaldığını iddia ettiği Fulani nüfusunun silahlı koruyucusu olarak kendini konumlandırmıştır. Bu adaletsizlik algısı, grubun toplumsal tabanını sağlamlaştırmakta ve hem aktif hem pasif destekçilerin sayısını artırmaktadır; destekçiler arasında özellikle yerel veya dini otoritelerden uzaklaşmış gençler bulunmaktadır.

Katiba Macina, açık askeri güç kullanmaktan çok köylerin kontrolünü ele geçirmeye yönelik bir sosyal sızma stratejisi benimsemektedir. Bu strateji kapsamında yerel otoritelerin belirli ölçüde sindirilmesi, İslami (Şeriat) mahkemelerinin kurulması ve bazen devletin boş bıraktığı alanlarda dini veya arabuluculuk hizmetlerinin sağlanması yer almaktadır. Bölge sakinleri, hayatta kalabilmek için bazen daha büyük gruplarla işbirliğine zorlanmakta ve Katiba'nın bölgesel dayanak noktaları kurma yeteneği, özellikle taktiksel hareketlilikle desteklenmektedir. Grup, kapsamlı arazi bilgisi ve yaygın motosiklet kullanımı sayesinde Fulani köylerinde karşılıklı yardım ağları aracılığıyla hızlı hareket etmekte, sürpriz saldırılar düzenlemekte ve yerel halkla kaynaşmaktadır. Savaşçılar genellikle Mopti ile Ségou arasındaki çalılıklar ile Nijer Nehri boyunca gizlenmektedir.

Orta Mali sınırlarını aşan Katiba Macina, Ansarul İslam ve diğer İMDC üyeleriyle işbirliği yaparak etki alanını batıya doğru genişletmiş; özellikle Koulikoro bölgesine

(Nara çevresi) ve kuzeyde Burkina Faso'ya kadar nüfuz sağlamıştır. Bu genişleme, örgütün tamamen yerel bir varlıkla sınırlı kalmadığını, güçlü bir yerel kimliğini korurken bölgesel bir strateji izlediğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Katiba Macina, Fulani dini dünyasıyla — özellikle kırsal alanlarda önemli sosyal güç sahibi olan maraboutlar ve Kuran eğitimcileri ağlarıyla — ayrılmaz bağlar kurmuştur. Bu bağlamda bazı kesimler davayı desteklerken, bazıları destek vermekte zorlanmaktadır. Geleneksel dini pratikler ile Selefi cihat ideolojisinin birleşimi, grubun kültürel olarak sağlam bir dayanak noktası oluşturma kapasitesini artırmaktadır. Katiba Macina, yerel dinamiklere derin kök salmış, topluluk temelli bir kırsal cihatçılığı temsil etmekte olup, askeri, sosyal ve kimlik temelli bileşenleri harmanlayarak Mali'nin kırsal alanlarını kalıcı isyancı etki alanlarına dönüştürmüş ve devletin egemenliğini derinden zayıflatmıştır (Hahn, 2020).

3.10.2. Katiba Macina'nın Asimetrik Savaş Stratejileri ve Toplumsal Etkileri

Katiba Macina, genel olarak Mali'nin merkezinde faaliyet gösteren silahlı cihatçı bir grup olarak, hızlı hareket, korkutma, gizlilik ve teröre dayalı asimetrik savaş stratejileriyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Jama'at Nusrat al-Islam wal-Muslimin (İMDC) ile bağlantılı diğer katibalar gibi gerilla savaşına dayansa da, İç Nijer Deltası'nın sosyo-coğrafi özelliklerine uygun şekilde taktiklerini geliştirmiştir. Grup, uzun vadeli stratejiyi ve durumun derinlemesine analizini birleştirerek hatalardan ders çıkarmış ve askeri bağlamda hızlı, ölümcül ve hedef odaklı eylemler gerçekleştirmektedir.

Katiba Macina'nın operasyonları arasında, Mali ordusu ile uluslararası güçlere yönelik konvoy saldırıları ve kırsal yollara yerleştirilen EYP'ler bulunmaktadır. Bu saldırılar genellikle yerel istihbarat bilgileriyle planlanmakta, polis karakolları, jandarma ve askeri üsler hedef alınmakta ve bölgede görev yapan öğretmenler, kolluk kuvvetleri personeli, ılımlı imamlar veya geleneksel liderler kasıtlı olarak hedef alınmaktadır. Bu şiddet eylemlerinin amacı, yerleşik toplumsal düzeni bozmak, devletle işbirliği yapılmasını caydırmak ve grup lehine korku ortamı yaratarak uzun vadeli büyümeyi desteklemektir (Hahn, 2020).

Katiba Macina, kırsal alanlarda kendisini yeni bir dini, adli ve güvenlik otoritesi olarak konumlandırmak için yerel otoriteleri dışlamaktadır. Bu yönüyle askeri güçten çok sosyal ve ideolojik kontrol aracı olarak öne çıkar. Grup, Şeriat yasalarını katı şekilde uygulamakta; geleneksel festivalleri yasaklamakta, başörtüsü zorunlu kılmakta, alkol ve müziği yasaklamakta ve sakinlere zekat (dini vergi) dayatmaktadır. Egemenliği sürdürebilmek için psikolojik kontrolü ve köylerde toplum gözetim sistemini etkin şekilde kullanmaktadır. Katiba üyelerinin çoğunluğunu oluşturan Fulani kökenli savaşçılar ile yerel halk arasındaki dilsel, kültürel ve etnik yakınlık, bu gözetim ve kontrolü kolaylaştırmaktadır.

Diğer bazı cihatçı grupların aksine, Katiba Macina güçlü bir topluluk temeline sahiptir; bu durum işe alımı, lojistik tedariki ve gizlenmeyi kolaylaştırmakta, askeri operasyonların etkisini azaltmaktadır. Herhangi bir askeri hareket, grubun mağduriyet ve kurbanlaştırma söylemini güçlendirerek yeni katılımları teşvik edebilmektedir. Grup, sınırlı kaynaklarla önemli stratejik eylemler gerçekleştirme konusunda yetkindir; motosikletler, yerel kaçakçılık ve yağmalama yoluyla elde edilen silahlar tercih edilen araçlardır. Savaşçılar çok işlevli olup, saldırı koordinasyonu, sektör gözetimi, topluluk eğitimi ve lojistik desteği aynı anda yürütebilmektedir.

Katiba Macina'nın temel stratejisi, anlık askeri zaferler elde etmekten çok, hükümet otoritesini kademeli olarak aşındırmak üzerine kuruludur. Bu strateji; korkutma ile başlayıp kurallar koyma, hükümet varlığını baskılama ve nihayetinde mevcut düzeni İslamcı bir alternatifle değiştirmeye yöneliktir. Bu süreçte, Mali kırsalını ne tam anlamıyla cihatçılar ne de devlet tarafından kontrol edilen “tanımsız” bölgelere dönüştürmeyi amaçlamaktadır.

Katiba Macina, fiziksel ve psikolojik savaş birlikt yürütmekte ve silahların ağırlığını, kimlik temelli muhalefet, radikal söylem ve alternatif bir adalet sistemine odaklanan ideolojiyle bütünleştirmektedir. Grubun gücü, uyum sağlama, gizlenme ve hayatta kalma becerisinden kaynaklanmakta ve bu da onun geleneksel askeri yöntemlerle ortadan kaldırılmasını zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak, Katiba Macina; Mali’de toplumsal huzursuzluk, kimlik temelli hareketler ve devlet zayıflıklarından beslenen, yerel topluluk kökenli, taktiksel ve derinlemesine yerleşmiş bir cihatçılık biçimini temsil etmektedir. 2015 yılında Amadou Koufa tarafından kurulan grup, eski Macina İmparatorluğu’nun Fulani hafızasını kullanarak dini ve toplumsal birleştirici bir anlatı inşa etmiştir. Bu sayede, Fulani toplumunu hükümet ve rakip milislerin algılanan ve gerçek suistimallerinden koruyucu olarak kendini konumlandırmıştır. Mopti, Ségou ve Koulikoro bölgelerindeki etkinliğinin yanı sıra Burkina Faso’ya kadar yayılma kapasitesi, kırsal Sahel bölgelerinde güçlü kökleri olduğunu göstermektedir.

Katiba Macina, hükümetin ihmalkar olduğu alanlarda Şeriat yasalarının Cumhuriyet yasalarının yerini aldığı, yerel halkın ise hayatta kalmak için gruba destek verdiği, baskı altında kalan paralel bir İslamcı sistem oluşturmuştur. Grup, gerilla savaşı, hedefli saldırılar, sindirme ve sosyal kontrolü bir araya getiren asimetrik savaş stratejisi uygulamakta; hareketlilik, yerel bilgi ve psikolojik terör yöntemlerini etkin şekilde kullanmaktadır. Devletin boşluğundan faydalanarak dini, yargısal ve ekonomik gücünü kademeli olarak tesis etmekte ve böylece meşruiyetini ve sürdürülebilirliğini pekiştirmektedir.

Bu bağlamda Katiba Macina yalnızca bir güvenlik tehdidi değil, aynı zamanda Mali’de derin bir devlet çöküşü ve yönetim krizini simgelemektedir. Dayanıklılığı, İMDC gibi bölgesel cihatçı yapılarla entegrasyonu ve yerel dinamiklere uyum yeteneğiyle güçlenmektedir. Bu nedenle, onunla mücadele askeri müdahalelerin ötesinde; siyasi, sosyal ve ekonomik sistemlerin yeniden inşasını, adaletin sağlanmasını, çatışmaların barışçıl yönetimini ve devletin güvenilirliğinin yeniden tesisini gerektirmektedir (Hahn, 2020).

3.10.3. Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (AZUKH)

Mali, 1960 yılında bağımsızlığını kazandığından beri özellikle kuzey bölgelerinde devam eden istikrarsızlıkla mücadele etmektedir. Bu bölgede, Tuaregler, Araplar, Songhailer, Fulaniler ve diğer birçok etnik grup geniş, seyrek nüfuslu çöl alanlarını kendi

evleri olarak benimsemektedir. Özellikle Tuaregler gibi bazı gruplar, tarih boyunca Bamako'daki merkezi hükümet tarafından dışlandıklarını hissetmiş ve bu dışlanma, 1960'lardan itibaren adaletsizlik duygusuna dönüşmüştür. Bu durum, bazı grupların özerk bir devlet talep etmesine, bazılarının ise geniş özerklik talepleriyle çok sayıda silahlı ayaklanmaya yol açmıştır.

2011 yılında kurulan Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (AZUKH), tek hedef olarak Tuareglerin kuzey Mali'de kullandığı isimle Azavad'a özerklik verilmesini talep etmiştir. AZUKH'nin ortaya çıktığı bölgesel ortam ise sürekli değişim içindeydi; özellikle Libya'daki Kaddafi rejiminin devrilmesiyle Sahel-Sahra bölgesinde güvenlik dengeleri önemli ölçüde sarsıldı. Bu süreçte, Libya ordusunda görev yapmış ve ağır silahlarla donatılmış yüzlerce Tuareg savaşçısı Mali'ye geri döndü. Bu askerî tecrübe ve siyasi bakış açısı, uzun yıllar süren sürgünün ardından güç kazandı.

Bu koşullarda AZUKH, başından itibaren kuzey Mali'deki en güçlü isyancı gruplardan biri olarak ortaya çıktı. 2012'de Mali devletine karşı başlattığı askeri hareketle geniş alanları kontrol altına aldı. Laik olduğunu ve cihatçı örgütlerle ilişkisi bulunmadığını iddia eden AZUKH, kısa sürede statükoyu sarsmayı başardı. Ancak, örgütlü cihatçı gruplarla başa çıkamaması, yerel halk arasındaki birlik eksikliği ve uluslararası toplumun Azavad'ın bağımsızlığını tanımayı reddetmesi, AZUKH'nin bağımsız bir Tuareg devleti kurma hedefini hızlıca engelleyen temel sorunlar oldu.

Özgürleştirici bir güç olma amacına rağmen, AZUKH dolaylı olarak Mali hükümetinin zayıflamasına ve Sahel'deki güvenlik kaosunun sürmesine katkıda bulundu. Askerî kapasite sınırlamaları nedeniyle grup, duruşunu giderek değiştirdi ve özellikle 2015 Cezayir Anlaşması çerçevesinde barış girişimlerine katılmayı kabul etti. Bu gelişmeyle AZUKH, milliyetçi bir hareket olarak başladığı süreci protesto örgütü ve siyasi müzakereci olarak çok boyutlu bir aktöre dönüştürdü.

AZUKH'nin kökenleri, amaçları, 2012 krizindeki rolü, İslamcı hareketlerle ilişkileri ve barış anlaşmaları kapsamında siyasi bir aktöre evrilme süreci, Mali krizinin

ve bölgesel dinamiklerin tam olarak anlaşılması için kritik öneme sahiptir (Lecocq & Klute, 2013).

3.10.4. AZUKH'nin Kökenleri: Tarihsel Hesaplaşma ve Bölgesel Dinamikler

Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin 2011'deki yükselişini anlamak için iki temel faktör göz önünde bulundurulmalıdır. Birincisi, Tuareglerin Mali'nin merkezi hükümetine karşı uzun süredir süregelen düşmanlığıdır. İkincisi ise, özellikle Libya iç savaşı başta olmak üzere bölgesel çatışmaların alt üst ettiği Sahel jeopolitik ortamıdır. Bu iki faktör, örgütlenmiş, silahlanmış ve radikal bir siyasi vizyonu temsil eden hareketin, Kuzey Mali'nin bölünmesi ve Azavad adı verilen bağımsız bir devletin kurulması talebini kolaylaştırmıştır.

AZUKH, Tuareglerin taleplerinin doğrudan kaynağı olmamakla birlikte, tarihsel ve kültürel kimliği zengin olan kuzey göçebe Tuareg halkının, Mali bağımsızlığından bu yana algıladıkları siyasi, ekonomik ve kültürel marjinalleşmeye karşı bir ses olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçtan itibaren, güneyde, özellikle Bamako ve Sikasso bölgesinde yoğunlaşan güneyli seçkinlerin egemen olduğu merkezi yönetim, Sahra bölgesinin benzersiz ihtiyaçlarını göz ardı etmiştir. Altyapı eksiklikleri, temel kamu hizmetlerinin yetersizliği, Tuareg temsilcilerinin ordu ve hükümetten dışlanması ile protestoların zaman zaman sert şekilde bastırılması, bu dışlanmanın sonuçları olarak görülmektedir.

Bu dengesizlikler, özellikle 1963-64, 1990-96 ve 2006 yıllarında yaşanan Tuareg ayaklanmalarını tetiklemiştir. 1992 Ulusal Paketi gibi anlaşmalar, bu ayaklanmaları kısmen yatıştırmaya çalışmış olsa da, çoğunlukla askeri baskılarla sonuçlanmıştır. Ortak bir zorluk anısı ve kimliklerinin tanınma arzusu, bu ayaklanmalarla birlikte Tuareg halkının adaletsizlik ve ihmal duygusunu yoğunlaştırmıştır. Bu birikmiş hayal kırıklıkları, daha radikal ve iyi örgütlenmiş bir hareketin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Öte yandan, Libya'da Muammer Kaddafi rejiminin 2011'de çöküşü, AZUKH'ne gerekli ivmeyi sağlayan dışsal bir faktör olmuştur. Mali ve Nijer'den gelen binlerce Tuareg savaşçısı, uzun yıllar Libya hükümeti tarafından korunmuş ve silahlandırılmıştır. Bu savaşçılar, gelişmiş askeri eğitim almış, çağdaş silahlarla donatılmış ve Kaddafi'nin

yarı askerî güçlerinde görev yapmışlardır. Rejim çöktükten sonra, bu kişiler önemli cephanelikler, güçlü bir intikam arzusu ve gelişmiş askeri birlik bilinciyle Mali'ye dönmüştür.

Eski Libya ordusu albayı Mohamed Ag Najim ve hareketin daha sonra genel sekreteri olacak Bilal Ag Acherif gibi gaziler, AZUKH'nin kurucuları arasında yer almıştır. Bu gaziler, sürgündeki siyasi aktivistler, hayal kırıklığına uğramış Tuaregler ve eski isyancılar ile geri döndüklerinde imzalanan anlaşmalardan hoşnutsuz vatandaşları bir araya getirmeyi başarmıştır. Özellikle AZUKH, Ekim 2011'de, çeşitli askeri ve sivil aktörlerin birleşmesiyle, Azavad'ın kurtuluşu için yeni bir çatışma başlatma amacıyla kurulmuştur.

AZUKH, daha önceki ayaklanmalardan farklı olarak, özerklikten ziyade bağımsızlık talebiyle radikal bir pozisyon almış ve bölgesel bağlam da bu tutumu desteklemiştir. Libya'nın düşüşü, bölgenin gözenekli sınırları, Sahel'de silah ve uyuşturucu ticaretinin artışı ile bölgedeki devletlerin içsel kırılganlığı, AZUKH'nin faaliyet göstermesi için elverişli bir ortam yaratmıştır. Mali'nin kuzeyindeki silahlı gruplara daha fazla hareket alanı sağlayan bu güvenlik boşluğu, Mali ordusunun kuzeyi kontrol etme ve sınırlarını güvence altına alma konusundaki yetersizliğini de gözler önüne sermiştir.

Uzun süreli marjinalleşme ve başarısız ayaklanmalar tarihi ile yeni, silahlı ve politik olarak aktif Tuareg neslinin bölgesel değişimle birleşmesi, AZUKH'nin oluşumunu açıklamada tamamlayıcı yöntemler olarak görülmektedir. Bu faktörler, 2012'deki ayaklanmanın başlamasında kritik rol oynamıştır (Casola, C. 2019).

3.10.5. 2012 Krizi ve AZUKH: Toprak Kazanımları, Cihatçı Örgütlerle İttifak ve Mali Devletinin Çöküşü

Mali, yakın tarihindeki en büyük siyasi ve güvenlik krizini 2012 yılında yaşamaya başladı. Bu dönemde, 2011 yılında kurulan Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (AZUKH), ülkenin kuzey bölgelerinde önemli bir aktör haline geldi. Libya'daki iç savaş sonrasında, gelişmiş askeri teçhizat ve savaş deneyimine sahip birçok Tuareg gazisinin desteğiyle

donanmış olan AZUKH, Ocak 2012’de yıldırım hızında bir askeri harekât başlattı. Bu saldırı, hem Mali hem de geniş anlamda Sahel bölgesinde kalıcı askeri ve jeopolitik etkiler doğuracak bir çatışmanın fitilini ateşledi. Mali ordusunun düşük moral ve yetersiz donanımı nedeniyle yaşadığı zayıflıklardan faydalanan AZUKH, kısa sürede önemli askeri başarılar elde etti. Kidal, Gao ve Timbuktu gibi kuzey kentleri hızla kontrol altına alındı.

Bamako’daki merkezi hükümet bu gelişmelere hazırlıksız yakalandı. Bu istikrarsızlık ortamında, 22 Mart 2012’de Başkan Amadou Toumani Touré, askeri bir darbe sonucu görevden uzaklaştırıldı. Güneyde oluşan güç boşluğu, devletin genel çöküş sürecini hızlandırdı. Krizin ortasında, 6 Nisan 2012’de AZUKH, tek taraflı olarak Azavad’ın bağımsızlığını ilan ederek Mali devletiyle tüm resmi bağlarını kopardı. Ancak bu bağımsızlık ilanı, ne Birleşmiş Milletler, ne Afrika Birliği ne de bölgesel komşular tarafından tanınmadı. Diplomatik izolasyon, AZUKH’nin uluslararası meşruiyet kazanmasını engelledi.

AZUKH’nin başlangıçta taktiksel işbirliği içinde olduğu cihatçı grupların ortaya çıkışı ise beklenmedik bir stratejik zorluk yarattı. Farklı ideolojik hedeflere sahip olmalarına rağmen, AZUKH, Ansar Dine, AQIM ve BATCH gibi örgütlerle ortak düşman olarak Mali silahlı kuvvetlerine karşı mücadeleye girdi. Ancak AZUKH, milliyetçi ve laik yapısıyla, Şeriat yasalarına dayanan radikal İslamcı gruplardan keskin biçimde ayrıştı. Kısa sürede, bu düşmanlık yerini çatışmaya bıraktı ve AZUKH, kuzeydeki ana şehirleri cihatçı gruplara kaptırdı. Haziran 2012’de BATCH’nin Gao’yu ele geçirmesiyle birlikte, AZUKH sahadaki etkinliğini büyük ölçüde yitirdi ve geri çekilerek çöl bölgelerine sığındı.

Bu gelişmeler, AZUKH’nin geniş, karmaşık ve güvensiz bir bölgede tek başına siyasi ve askeri otorite kurma kapasitesinin sınırlı olduğunu gözler önüne serdi. Oluşan güvenlik tehdidine karşı uluslararası toplum harekete geçti. Ocak 2013’te, Fransa, Mali geçiş hükümetinin talebi üzerine, İslamcı grupların güneye doğru ilerlemesini durdurmak amacıyla “Serval Operasyonu”nu başlattı. Bu operasyon sonucunda cihatçı gruplar birçok büyük şehirden çıkarılırken, AZUKH kendini terörle mücadeleye destek veren bir Fransız

müttefik olarak yeniden konumlandırmaya çalıştı. Ancak bu işbirliği fırsatçılığı, AZUKH'nin egemenlik pozisyonunu yeniden kazanmasını zorlaştırdı.

Sonuç olarak, 2012 krizi AZUKH için askeri başarının ötesinde siyasi bir dönüm noktası oldu. Hareket, bağımsızlık hedefinden bir miktar uzaklaşarak siyasi müzakere masasına oturma ve Azavad sorununun kurumsal çözümü için adımlar atma yoluna girdi. AZUKH, Mali krizinde kritik bir aktör olmaya devam ederken, cihatçı dinamikleri yeterince öngörememesinin maliyetini yüksek ödedi. Artan askeri marjinalleşme ve uluslararası tanınmama, hareketi siyasal alanda daha fazla faaliyet göstermeye zorladı. Bu yeni aşama, ayrılıkçı hareketin diplomatik yollarla çözüme yönelmesine işaret edebilir.

3.10.6. AZUKH'nin Barış Sürecinde Yeniden Yönlendirilmesi: İsyanın Meşruiyete

2012'deki askeri başarısızlık ve cihatçı gruplar tarafından dışlanması ardından AZUKH, hareket tarihinde yeni bir dönemece girmiştir. Askeri açıdan zayıflayan ve bağımsızlık hedefini kademeli olarak terk eden hareket, artık Mali hükümeti ve uluslararası aktörlerle müzakere yolunu benimsemiştir. Bu taktiksel değişim, AZUKH'nin bir isyancı gruptan tartışmalı da olsa tanınan bir siyasi aktöre dönüşümünün sinyallerini vermiştir.

Cihatçı güçler tarafından askeri olarak yenilgiye uğratılması ve Azavad bağımsızlık bildirgesine uluslararası destek sağlanamaması, hareketi kriz çözüm süreçlerine dahil olmaya zorlamıştır. AZUKH, Mali'nin geleceğine ilişkin görüşmelerde önemli bir aktör olarak konumlanmış ve özellikle Kidal çevresinde kalıcı etki yaratmıştır. Tuareg topluluğundaki geniş tabanını ve uluslararası bağlantılarını etkin şekilde kullanmaya yönelmiştir.

Bu değişimin somut örneklerinden biri, 2013'te BADET ve uluslararası toplumun arabuluculuğunda gerçekleştirilen Ouagadougou müzakerelerine AZUKH'nin katılımıdır. Görüşmeler, AZUKH'nin daha önce kontrol ettiği alanlarda ulusal başkanlık seçimlerinin yapılmasını mümkün kılan bir ön anlaşmayla sonuçlanmış; her ne kadar

temel sorular çözülmemiş olsa da bu süreç, AZUKH'nin siyasi arenadaki varlığını güçlendirmiştir.

2014'te başlayan ve Haziran 2015'te Cezayir'de imzalanan Mali Barış ve Uzlaşma Anlaşması ise bu yeni dinamiği pekiştirmiştir. AZUKH, benzer talepleri olan diğer Arap ve Tuareg gruplarıyla Azavad Hareketleri Koordinasyonu'nu (CMA) kurarak bölgesel bir koalisyon oluşturmuştur. Bu anlaşma, Azavad'a gelişmiş bir ademi merkeziyetçilik, bölgesel meclislerin kurulması ve silahlı grup üyelerinin Mali güvenlik güçlerine entegrasyonunu öngörmüş, ancak özerklik talebi karşılanmamıştır. İmzacı taraflar, Mali'nin toprak bütünlüğüne bağlı kalmayı ve şiddet kullanmaktan kaçınmayı taahhüt etmiştir.

CMA aracılığıyla AZUKH, kuzeyde bazı yerel yönetim organlarında ve anlaşmanın izleme mekanizmalarında yer alarak kurumsal katılım elde etmiş, ancak sürecin uygulanmasında ciddi zorluklar yaşanmıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinde gecikmeler, taraflar arasındaki iç çekişmeler ve Bamako ile CMA arasındaki güvensizlik süreci aksatmaktadır. Resmi bağımsızlık söyleminden vazgeçilmiş olsa da, Mali toplumunda AZUKH halen fırsatçı bir örgüt olarak algılanmakta ve bölgede cihatçı grupların varlığı, devletin yeniden inşasını ve reformları zorlaştırmaktadır.

Özetle, AZUKH, devam eden güvensizlik, toplumsal çatışmalar ve siyasi karmaşa ortamında faaliyet göstermektedir. Bazı bölgelerde, özellikle CMA'nın kontrolündeki alanlarda etkisi hala önemli olmakla birlikte, askeri kapasitedeki gerileme ve uluslararası baskı sonucunda hareket, silahlı isyancı pozisyonundan siyasi aktöre evrilmiştir. Bu dönüşüm, taleplerinin bir kısmını gerçekleştirdiğinin göstergesi olmakla birlikte, uzun vadeli barış sürecinde kalıcı bir aktör olup olmayacağı ve kuzeydeki nüfusun beklentilerini ne ölçüde temsil edeceği halen tartışma konusudur (Maiga, 2009: 206).

3.11 Mali ve Batı Afrika'daki Siyasi İstikrarsızlığa Karşı Sürdürülebilir Çözümler

Mali başta olmak üzere Batı Afrika genelinde darbelerin tekrarlanmasıyla ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık, kalıcı ve kapsayıcı çözümler geliştirmeyi zorunlu kılmıştır. Bu çözümler yalnızca tekil devletlere odaklanmamalı, bölgesel iş birliği ve koordinasyon

mekanizmalarının temelini oluşturmalarıdır. Zira bir ülkenin yaşadığı başarısızlıklar, komşu ülkeler üzerinde doğrudan ve zincirleme etkiler yaratmaktadır.

Ulusal düzeyde demokratik kurumların güçlendirilmesi için, anayasal düzenlemelerin katılımcı, kapsayıcı ve meşru bir temel üzerinde yeniden şekillendirilmesi gerekir. Devletler, iktidarın barışçıl yollarla devredilmesini garanti altına almalı, yargı bağımsızlığını tesis etmeli ve kamu yönetiminde şeffaflık ile hesap verebilirliği teşvik etmelidir. Ancak bu yapısal dönüşüm, siyasi elitlerin kapsamlı bir şekilde yenilenmesi, gerçek hesap verebilirlik mekanizmalarının kurulması ve devlet ile toplum arasındaki güveni aşındıran yolsuzlukla kararlı bir mücadele olmaksızın tamamlanamaz.

Özellikle Batı Afrika’da ordunun siyasi alandaki aşırı etkinliği önemli bir sorundur. Mali, Burkina Faso ve Gine gibi ülkelerde silahlı kuvvetlerin siyasetteki rolü yeniden tanımlanmalı, ordunun profesyonelleşmesi, siyasi tarafsızlığı ve sivil yönetime saygısı garanti edilmelidir. Bu bağlamda, Afrika Birliği veya BADET tarafından desteklenen bölgesel bir güvenlik doktrini reformu, askeri işlerine müdahaleyi önlemeye yardımcı olabilir (Adebanwi, W., & Obadare, E. 2011).

Ayrıca, güç merkezileşmesinin azaltılması, yerel düzeydeki memnuniyetsizliği ve çatışmaları önlemek adına kritik önemdedir. Yerel yönetimlerin etkinliğini artırmak için somut mali, insani ve yasal kaynakların sağlanması gerekmektedir. Geçmiş siyasi şiddetin etkilerini gidermek, geçiş adaletini tesis etmek ve ulusal-bölgesel düzeyde uzlaşma süreçlerini desteklemek, toplumun sosyal dokusunun yeniden inşasında vazgeçilmezdir. Batı Afrika’da demokrasinin güçlendirilmesi için vatandaş eğitimi ve katılımı öncelikli olmalıdır. Demokratik değerlerin tabana yayılması için sivil toplum, yerel topluluklar, dini liderler ve kadınların sürece aktif olarak dahil edilmesi önem taşır. Gençlerin siyasi eğitim programlarının merkezinde yer alması gerekmektedir; zira onlar hem krizlerin başlıca mağdurları hem de değişimin itici gücüdür.

Böylece, bölgenin kültürel ve sosyo-politik gerçekliklerine uygun modeller geliştirilerek, sürdürülebilir bir siyasi istikrar ve kapsayıcı yönetim hedeflenmelidir (Adebanwi, W., & Obadare, E. 2011).

SONUÇ

Bu çalışma, Mali’de 1960’tan günümüze yaşanan askerî darbelerin yapısal ve bağlamsal dinamiklerini tarihsel, siyasi ve jeopolitik boyutlarıyla derinlemesine incelemiştir. Araştırmanın temel sorunsalı olan “Mali neden bağımsızlığından bu yana defalarca askerî darbelerle karşı karşıya kalmıştır?” sorusu çerçevesinde yürütülen analizler, Mali’de yaşanan siyasi krizlerin ve darbe süreçlerinin, salt ani siyasi değişimlerden öte, uzun soluklu yapısal kırılmalıkların ve kurumsal zayıflıkların tezahürleri olduğunu göstermiştir.

Bu çalışma, Mali’de 1960’tan itibaren yaşanan askerî darbelerin arkasındaki yapısal ve bağlamsal dinamikleri tarihsel, siyasi ve jeopolitik açıdan kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Mali’deki darbelerin, salt ani siyasi değişiklikler olmaktan ziyade, uzun süreli kurumsal zayıflıklar, sosyoekonomik eşitsizlikler ve devlet kapasitesinin aşınması gibi çok katmanlı yapısal sorunların yansımaları olduğu, ampirik bulgularla desteklenmiştir .

Araştırmanın temel sorunsalına ışık tutan analizler, Mali’deki devletin kuruluş sürecinden itibaren kurumsal dengesizliklerin ve yönetim zaaflarının, demokratik normların kalıcı biçimde kökleşmesini engellediğini göstermiştir. Devletin meşruiyet ve egemenlik işlevini yerine getirmedeki yetersizlikleri, toplumun geniş kesimleri ile devlet arasında derin bir meşruiyet boşluğu oluşturmuştur. Bu meşruiyet krizi, siyasi istikrarsızlık ve darbe ortamlarının temel nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Mali’nin sosyoekonomik yapısında görülen kalıcı eşitsizlikler ve tarihsel dışlanmalar, siyasal katılım mekanizmalarının sağlıklı işlemlerini engellemiş, toplumsal gruplar arasında ayrışmalara zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, sosyolojik yaklaşımlar, siyasi krizlerin çözümünde sadece siyasi aktörlerin değil, aynı zamanda toplumsal yapının derinlemesine anlaşılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, darbe döngüsünün kırılması için sosyoekonomik kalkınmanın, toplumsal bütünleşmenin ve kapsayıcı yönetim uygulamalarının elzem olduğu ortaya konmaktadır.

Çalışmada ayrıca, devlet dışı silahlı aktörlerin yükselişinin, güvenlik sektöründeki yapısal zafiyetlerle yakından ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu aktörlerin hem ulusal

hem de bölgesel güvenlik dinamiklerini karmaşıktırdığı ve devletin otoritesini zayıflattığı görülmektedir. Güvenlik sektörünün profesyonelleşmemesi ve sivil denetimin eksikliği, askeri müdahalelerin kolaylaşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, güvenlik sektörü reformlarının darbe önleyici mekanizmalar açısından kritik bir unsur olduğu vurgulanmaktadır.

Bölgesel bağlamda, Mali'deki darbelerin Batı Afrika'nın güvenlik mimarisi ve demokratik yönetim yapıları üzerindeki olumsuz etkileri gözlemlenmiştir. BADET, Afrika Birliği ve ABGM'nin gibi bölgesel kuruluşların darbelere karşı aldığı tedbirler, bölgesel güvenlik işbirliğini desteklemeye yönelik önemli adımlar olmakla birlikte, uygulamadaki zorluklar ve yerel aktörlerin politik engelleri nedeniyle etkileri sınırlı kalmaktadır. Bu durum, bölgesel kurumların kapasitelerinin artırılması ve yerel dinamiklere daha duyarlı stratejiler geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tezde test edilen hipotez, yani “Mali'deki askerî darbelerin demokratik yönetişimin zayıflığı, toplumsal dışlanma, devlet kapasitesinin aşınması ve güvenlik sektöründeki yapısal kırılganlıklarla doğrudan bağlantılı olduğu” yönündeki görüş, literatürde yaygın olarak kabul edilen kavramsal çerçevelerle uyumludur (Huntington, 1991). Bu doğrultuda, darbeler yalnızca siyasi iktidar değişimi olarak değil, aynı zamanda derinleşen kurumsal krizlerin hem nedeni hem sonucu olarak ele alınmalıdır.

Mali'de yaşanan darbe süreçleri, demokratik normların yerleşmesinin önündeki engelleri ortaya koymakla kalmayıp, aynı zamanda yönetişim kalitesinin artırılması, kapsayıcılığın sağlanması ve devlet kapasitesinin güçlendirilmesi gerekliliğini de göstermektedir. Bu bağlamda, demokratik istikrarın sağlanması için sadece siyasi aktörlerin değil, aynı zamanda toplumsal tabanın da sürece dâhil edilmesi kritik önemdedir.

Bununla birlikte, araştırma Mali'deki siyasi krizlerin sadece ulusal bir olgu olmadığını, bölgesel ve küresel jeopolitik dinamiklerden de etkilendiğini ortaya koymuştur. Sahel bölgesinin stratejik önemi, dış aktörlerin müdahaleleri ve uluslararası

güvenlik politikaları, yerel kırılğanlıklarla birleşerek daha karmaşık sorunlar yaratmaktadır.

Sonuç olarak, Mali örneği, demokratik yönetim, güvenlik sektörü reformları ve sosyoekonomik kapsayıcılık gibi birbirine bağlı alanlarda kapsamlı ve eş zamanlı dönüşümlerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Darbelerden kaynaklanan kırılğanlıkların aşılması, sadece siyasi yapıların değil, aynı zamanda toplumsal dinamiklerin ve bölgesel işbirliği mekanizmalarının eşgüdümlü çalışmasıyla mümkün olacaktır.

Bu çerçevede, Mali’de ve genel olarak Sahel bölgesinde yaşanan siyasi istikrarsızlık, disiplinler arası araştırmaların ve bölgesel-uluslararası aktörlerin koordineli müdahalelerinin önemini ortaya koymaktadır. Mali’deki darbeler, sadece siyasi krizler değil; aynı zamanda devlet ve toplum arasındaki ilişkinin yeniden yapılandırılması gereken derin bir dönüşüm sürecinin göstergesidir.

Mali’deki askerî müdahalelerin tekrar eden biçimde gündeme gelmesinde birincil etkenlerin başında, devletin erken dönemden itibaren kurumsal olarak yeterince inşa edilememesi, yönetim kapasitesinin sınırlılığı ve siyasi meşruiyet krizleri gelmektedir. Bu durum, sosyoekonomik eşitsizliklerin derinleşmesi ve toplumsal dışlanmanın kronikleşmesiyle birleşerek, devlet ile vatandaşlar arasındaki bağların zayıflamasına yol açmıştır. Özellikle Sahel bölgesine özgü olarak, coğrafi ve demografik çeşitlilik, merkezi otoritenin ülke genelinde etkin ve kapsayıcı bir şekilde işlemlerini engellemiş; bu durum, bölgesel ayrışmaların ve çatışmaların artmasına zemin hazırlamıştır.

Araştırmada ayrıca, devlet dışı silahlı aktörlerin (örneğin İMDC, BSİD, Katiba Macina, AZUKH) faaliyetlerinin, devletin güvenlik kapasitesini aşındırdığı ve siyasi meşruiyeti daha da zayıflattığı ortaya konmuştur. Bu aktörlerin varlığı ve eylemleri, yalnızca ulusal güvenliği tehdit etmekle kalmamış, aynı zamanda darbelerin meşrulaştırılması için zemin oluşturmuş, askeri müdahalelerin gerekçelendirilmesinde önemli bir unsur haline gelmiştir. Darbelerin, bu güvenlik boşluğunu doldurma iddiasıyla gerçekleşmesi, yapısal sorunların geçici askerî çözümlerle aşılmasının mümkün olmadığını göstermektedir.

Bölgesel bağlamda, Mali'deki darbelerin Batı Afrika'nın kolektif güvenlik mimarisi ve demokratik yönetim anlayışı üzerinde olumsuz etkiler yarattığı görülmüştür. BADET, Afrika Birliği ve ABGM gibi bölgesel örgütlerin darbelere karşı aldığı ortak tavırlar ve yaptırım mekanizmaları, bölgesel işbirliğini ve güveni güçlendirmeye çalışsa da, sahadaki gelişmeler bu çabaların yeterince etkili olamadığını göstermektedir. Mali'deki istikrarsızlığın, bölgesel güvenlik ve yönetim yapılarının kırılganlığını ortaya koyması, sadece ulusal düzeyde değil, bölgesel düzeyde de kapsamlı ve entegre çözümlere ihtiyaç duyulduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Çalışmanın temel hipotezlerinden biri olan “Mali'deki askerî darbelerin demokratik yönetimin zayıflığı, toplumsal dışlanma, devlet kapasitesinin aşınması ve güvenlik sektöründeki yapısal kırılganlıklarla doğrudan bağlantılı olduğu” tezi, saha verileri ve tarihsel analizler ışığında doğrulanmıştır. Bu bağlamda darbelerin, yalnızca hükümet değişikliği mekanizmaları olarak değil, aynı zamanda derinleşen yapısal krizlerin hem sonucu hem de yeniden üretene olarak görülmesi gerekmektedir. Darbeler, geçici yönetim boşluklarını doldurmakla birlikte, uzun vadede devlet kurumlarının meşruiyetini ve işleyişini zedelemekte; böylece yeni krizlere yol açan bir kısır döngü yaratmaktadır.

Bu sonuçlar ışığında, Mali ve benzeri Sahel ülkelerinde sürdürülebilir siyasi istikrar ve güvenliğin sağlanabilmesi için sadece askerî müdahalelerin çözüm olarak görülmesinden kaçınılması gerekmektedir. Aksine, yönetim kalitesinin artırılması, kapsayıcı siyasi süreçlerin güçlendirilmesi, genç nüfusun politik ve ekonomik hayata etkin katılımının sağlanması, sosyoekonomik adaletsizliklerin giderilmesi ve toplumsal barışın tesis edilmesi temel öncelikler olmalıdır. Ayrıca, devlet dışı silahlı gruplarla mücadelede askeri stratejilerle birlikte, yerel düzeyde kapsayıcı diyalog ve kalkınma odaklı yaklaşımların benimsenmesi önem arz etmektedir.

Bölgesel işbirliği mekanizmalarının etkinliği ise Mali özelinde ciddi sınavlardan geçmektedir. Bu nedenle BADET, AfB, ABGM ve SDİ gibi yapılar arasında koordinasyonun güçlendirilmesi, ortak güvenlik stratejilerinin geliştirilmesi ve darbeye karşı alınacak önlemlerin sahada karşılık bulması için bölgesel aktörlerin kapasite artırımı

kritik öneme sahiptir. Bu noktada, uluslararası desteklerin, bölgesel aktörlerin öncelikleri ve yerel dinamikler göz önünde bulundurularak şekillendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma Mali'deki darbelerin yalnızca ulusal düzeydeki kırılganlıklardan değil, aynı zamanda uluslararası ve bölgesel jeopolitik rekabetlerden ve küresel güvenlik dinamiklerinden de etkilendiğini savunmaktadır. Bu nedenle Mali ve Batı Afrika'daki istikrarsızlık sorunlarının çözüme kavuşması, çok katmanlı ve disiplinler arası yaklaşımların benimsenmesini zorunlu kılmaktadır. Mali'de yaşanan askerî darbeler, geçici siyasi çözüm önerilerinin ötesinde, kurumsal ve yapısal reformlar olmaksızın sürdürülebilir barış ve istikrarın sağlanamayacağını göstermektedir. Bu bağlamda, yönetim reformları, kapsayıcılık politikaları ve bölgesel güvenlik işbirliği, Sahel bölgesi ve Batı Afrika'nın genelinde barışın ve demokratik istikrarın tesis edilmesi için vazgeçilmezdir. Mali örneği üzerinden yapılan bu analiz, darbe ve istikrarsızlık döngülerine ilişkin daha derin bir kavrayış geliştirmeyi ve çözüm önerilerinin hem teorik hem de pratik düzeyde şekillendirilmesine katkı sunmayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

ABBOU, M. T. (2020). The Origins Of The Empire Of Ghana. *Unpublished Phd Thesis, University Ahmed Draia-Adrar, Algiers, Algeria.*
<https://www.vitamedz.com/articlesfiche/7182/7182321.pdf>

ABDOULAYE, M., ve TULL, D. M. (2022). The Military and Political Transitions in Mali: From Coup to Governance Challenges. *African Affairs*, 121(484), 341–364. <https://doi.org/10.1093/afraf/adaa075>

ADEBANWI, W., ve OBADARE, E. (2011). Democratization and the Politics of Constitution-Making in West Africa. *African Affairs*, 110(439), 607–627. <https://doi.org/10.1093/afraf/adr045>

ADEDEJI, J. L. (2001). The legacy of JJ Rawlings in Ghanaian politics, 1979-2000. *African Studies Quarterly*, 5(2), 1–28.

AFRIYIE, F. A. (2024). Weaving Through The Maze Of Terrorist Marriages In Africa's Sahel Region: Jama'at Nasr Al-Islam Wal Muslimin (Jnim) Under Review. *Cogent Social Sciences*, 10(1), 2347011.

African Union Peace and Security Council. (2012, 23 March). Communiqué PSC/PR/COMM.315(2012), Addis Ababa.

African Union. (1999). OAU Convention on the Prevention and Combating of Terrorism. Algiers.

Africanews. (2022, 25 Ocak). 1960–2022: The long history of coups d'état in Burkina Faso. <https://www.africanews.com/2022/01/25/1960-2022-the-long-history-of-coups-d-etat-in-burkina-faso/> Erişim tarihi 4 Mayıs 2025

ALTAN, C., (2008). Afrika Birliği. Editör: Fatma Günce Kanlı, Türkiye-Afrika Birliği, İstanbul: Tasam Yayınları. <https://www.afrika.tasam.org/Pdf/Yayinlar/Can-Altan-Tr.Pdf>

ANING, K., ve ATUOBI, S. M. (2011). ECOWAS and Conflict Management: Enhancing Regional Security in West Africa. *African Security Review*, 20(3), 44-55.

AUBRY, A. (2025). Ladjji Karamoko Ouattara (dir.), *Le Sahel. Enjeux géopolitiques et stratégiques au XXIe siècle*: Karthala, Paris, 2024. *Afrique contemporaine*, 279(1), 265-268.

BAKER, D., ve NEWSELA, A. B. (N.D.). *Ghana Empire*. Retrieved March 4, 2025, From https://www.oerproject.com/-/Media/Bhp/Pdf/Unit7/U71the_Ghana_Empire_2015_950l.Pdf

BALIMA, S. (2024). Le retrait des pays de l'AES de la CEDEAO et la construction de la sécurité régionale. *Friedrich Ebert Stiftung, Note d'analyse*, (02).

BAN KI-MOON. (2013). *Report of the Secretary-General on the Situation in the Sahel Region* [Reports]. <https://jstor.org/stable/community.28783000>

BANJO, A. (2008). Constitutional and succession crisis in West Africa: The case of Togo. *African Journal of Legal Studies*, 2(2), 147–161.

BARAN, S. (2025). Devlet Kırılganlığı ile Terörizm Arasında Bir Bağlantı Var mı? Sahel Ülkelerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi. *TESAM Akademi Dergisi*, 12(1), 427-454.

BARDUCCI, A. M. (2012). The Mlna's Fight For A Secular State Of Azavad. *Inquiry And Analysis Series*. IDC Herzliya: International Institute for Counter-Terrorism.

BARKEY, H. J. (1990). Why Military Regimes Fail: The Perils of Transition. *Armed Forces & Society*, 16(2), 169–192. <https://doi.org/10.1177/0095327X9001600201>

BAUDAIS, V., BOURHROUS, A., ve O'DRISCOLL, D. (2021). The crisis in the Sahel: From domestic rebellions to regional destabilization. In *Conflict Mediation and Peacebuilding in the Sahel: The Role of Maghreb Countries in an African Framework* (pp. 5–10). Stockholm International Peace Research Institute.

BAYART, J.-F. (1993). *The state in Africa: The politics of the belly*. Longman.

BBC News. (2020, August 19). Mali President Ibrahim Boubacar Keita resigns after military mutiny. Retrieved July 11, 2025, from <https://www.bbc.com/news/world-africa-53847872>

BBC News. (2020, August 19). Mali President Ibrahim Boubacar Keita resigns after military mutiny. Retrieved July 11, 2025, from <https://www.bbc.com/news/world-africa-53847872>

BELL, C. (2016). Coup d'État and Democracy. *Comparative Political Studies*, 49(9), 1167–1200. <https://doi.org/10.1177/0010414015621081>

BENNETT, V. P. (1975). Military Government in Mali. *The Journal of Modern African Studies*, 13(2), 249–266. <http://www.jstor.org/stable/160192>

BERTRAND, E. (2022). Nothing will be as before? The 2014 insurrection in Burkina Faso and its political impact. In *Popular protest, political opportunities, and change in Africa* (pp. 73–90). Routledge.

BESONG, V. (2005). Coup d'états in Africa: The Emergence, Prevalence and Eradication.

BRENNER, L., ve LAST, M. (1985). The role of language in West African Islam. *Africa*, 55(4), 432-446.

Burkina Faso thwarts another coup attempt. (t.y.). Al Jazeera. Erişim: 4 Mart, 2025, from <https://www.aljazeera.com/news/2016/10/22/burkina-faso-coup-attempt-thwarted-says-government>

CAMARA, M. S. Coup Makers as Leaders of Constitutional Change in Francophone Africa. *Issues of Governance, Security, and Development in Contemporary Africa*, 143.

CARTIGNY, C. (2012). Thierry de Montbrial et Philippe Moreau Defarges [Dir.] Ramses 2007. *L'Europe et le monde* (Dunod, 2006). In: *Recherches Internationales*, n°78, 4-2006. *La nouvelle Afrique du Sud à la croisée des chemins*. pp. 179-180.

CASOLA, C. (2019). The 2012 rebellion in north Mali: The MNLA insurgency, caught between the state and the French intervention. *Interdisciplinary Political Studies*, 5(2), 511-554.

CHAMBERS, P. (2021, February 11). Interpreting Myanmar's 2021 "Veto" Coup d'état. *PRIF BLOG*. <https://blog.prif.org/2021/02/11/interpreting-myanmars-2021-veto-coup-detat/>

CHILUWA, I. E. (2019). Online activism in Mali: A study of digital discourses of the movement for the liberation of Azavah. *Activism, campaigning and political discourse on Twitter*, 207-234.

CINCOTTA, R., ve SMITH, S. (2021). Quel avenir pour le Sahel?. *La donne démographique dans la région et ses retombées à l'horizon de, 2045*.

CLAPHAM, C. (2002). *Third world politics: An introduction*. Routledge. <https://api.taylorfrancis.com/content/books/mono/download?identifiantName=doi&identifiantValue=10.4324/9780203404577&type=googlepdf>

CLAPHAM, C., ve PHILIP, G. (2021). The political dilemmas of military regimes. In *The Political Dilemmas of Military Regimes* (pp. 1–26). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003147022-1/political-dilemmas-military-regimes-christopher-clapham-george-philip>

CLARK, A. F. (2000). From Military Dictatorship to Democracy: The Democratization Process in Mali. In R. J. Bingen, D. Robinson, & J. M. Staatz (Eds.), *Democracy and Development in Mali* (pp. 251–264). Michigan State University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.14321/j.ctt15hvwv2.20>

CLINGENDAEL, G., CHAUZAL T. v D. (2015). The roots of Mali's conflict. Clingendael Institute, CRU Report.

Connor, K., & Hebditch, D. (2009). *How to stage a military coup: From planning to execution*. Skyhorse Publishing Inc.

- DABAN, C. (2022). Afrika Birliği Barış Ve Güvenlik Konseyi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi, (63), 31-37.
- DAFFÉ, K. (2023). How a military coup led to African agency: An analysis of Mali's foreign policy changes under competitive authoritarian rule (Master's thesis).
- DALBERTO, S. A., ve BANÉGAS, R. Identification and Citizenship in Africa.
- DECALO, S. (1973). Military coups and military regimes in Africa. *The Journal of Modern African Studies*, 11(1), 105–127.
- DEDIEU, J. P. (2020). Dissidence, dictatorship, and democracy: the struggles of Malian exiles in Africa and beyond, 1968–91. *The Journal of African History*, 61(2), 241-261.
- DESMİDT, S., ve HAUCK, V. (2017). Conflict management under the African Peace and security architecture (APSA). *European Centre for Development Policy Management*, 63(211), 979-979.
- DEVECİOğLU, K., ve ŞEFKATLI, F. E. (2021). Orsam Analiz Sayı: 291/Kuzey Afrika'dan Sahel'e Yayılan Güvensizlik ve Fransa'nın Sorgulanan Varlığı. Ortadoğu Yayınları.
- DIETERLEN, G., ve SOUMARÉ, M. (1992). *L'Empire de Ghana: Le Wagadou et les traditions de Yérééré*. KARTHALA Editions.
- DIONNE, K. Y., ve HUNT, J. (2021). The Sahel's Shifting Security Landscape: Implications for West Africa. Council on Foreign Relations.
<https://www.cfr.org/report/sahels-shifting-security-landscape>
- DIOP, M.-F. (2023). Les sanctions juridictionnelles aux violations de l'ordre constitutionnel dans l'espace CEDEAO. *Revue française de droit constitutionnel*, 134(2), 265-301.
- DJOMKAM, J. B. C (2013). Requalifier le concept «coup d'État» en Afrique noire francophone. *Regards croisés sur la nouvelle vague des coups d'État en Afrique*, 27.

- DU MALI, F. D. L. (t.y) *L'origi E Des Massalens-Keïta Fondateurs De L'empire Du Mali*. Retrieved March 4, 2025, from https://shs.cairn.info/article/KART_CISSE_2007_01_0038/pdf
- DUFOUR, J. (2012). Mouvement national de libération de l'Azavad–Fiche documentaire. Note d'Analyse du GRIP, 22, 2.
- Encyclopædia Britannica. (n.d.). African Democratic Rally (RDA). Encyclopædia Britannica.<https://www.britannica.com/topic/African-Democratic-Rally>
- ENGELER, M. (2008). Guinea in 2008: The unfinished revolution. *Politique Africaine*, 112(4), 87–98. <https://doi.org/10.3917/polaf.112.0087>
- GECIT, J., COUTARD, O. ve BOTHEREAU, B. (2023). Le solaire en Afrique de l'Ouest (1960-1987) : des techniques énergétiques expérimentales hors-réseau rattrapées par le réseau électrique ? *Flux*, 131(1), 66-73. <https://doi.org/10.3917/flux1.131.0066>.
- EZROW, N. M., & FRANTZ, E. (2011). *Dictators and dictatorships: Understanding authoritarian regimes and their leaders*. New York: Continuum
- FÏNER, S. E. (1962). *The Man On the Horseback: The Role of the Military in Politics*.
- First, R. (1970). *Barrel of a Gun: Political Power in Africa and the Coup d'Etat*. London:
- FRANCÏS, D. J. (2009). Peacekeeping in a bad neighbourhood: The Economic Community of West African States (ECOWAS) in peace and security in West Africa. *African Journal on Conflict Resolution*, 9(3).
- FRÏIS, K. (2020). *Civil-military relations in international interventions: A new analytical framework*. Routledge.
- GEDDES, B., FRANTZ, E., ve WRIGHT, J. G. (2014). Military Rule. *Annual Review of Political Science*, 17(1), 147–162.
- GERSCHEWSKI, J. (2013). The three pillars of stability: legitimization, repression, and co-optation in autocratic regimes. *Democratization*, 20(1), 13-38.

GRÜTJEN, K. (2024). *Current developments in West Africa's regional integration: Challenges for the future design of foreign and development policy* (No. 6/2024). IDOS Policy Brief.

HARGREAVES, J. D. (1961). The RDA and the African political class. *The Journal of African History*, 2(1), 87–109. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/S0021853700001830>

HADDAD, G. M. (1965). Revolutions and Coups d'Etat in the Middle East: A Comparative Study. *Die Welt Des Islams*, 10(1/2), 17–32.

HAHN, H. (2020). Fulani Militancy and Jihadism in Central Mali: The Case of Katiba Macina. *Small Wars & Insurgencies*, 31(5-6), 1036-1057.

HANSEN, J. (2024). *The West African Coup Trap: A qualitative case study of military coups d'état in Mali, Niger, Burkina Faso, and Guinea*. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1826534>

HEYWOOD, P. (2015). *Routledge handbook of political corruption*. Routledge Abingdon.

<https://api.taylorfrancis.com/content/books/mono/download?identifierName=doi&identifierValue=10.4324/9781315739175&type=googlepdf>

HOUNGNIKPO, M. C., & DECALO, S. (2013). *Historical Dictionary of Benin* (4th ed.). Rowman & Littlefield.

<https://globalcapitalism.history.ox.ac.uk/mansa-musa-i-mali-gold-salt-and-storytelling-medieval-west-africa>

<https://issafrica.org>

<https://www.cfr.org/report/enhancing-us-support-peace-operations-africa>

HUNTINGTON, S. P. (2006). *Political order in changing societies*. Yale university press.

HUNWICK, J. O. (1999). *Timbuktu and the Songhay Empire: Al-Sa'dī's Ta'rīkh Al-sūdān Down to 1613 and Other Contemporary Documents* (Vol. 27). Brill. <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=7L4TVckuppUC&oi=fnd&pg=PR13&dq=empirE+DU+SONGHA%C4%B0&ots=nIaq0c11je&sig=rRI9wqfCkoK80fe2b8LWKGF5Go8>

International Crisis Group. (2023). Mali : Éviter Le Piège De L'isolement. International Crisis Group.

International Crisis Group. (2024). Le souverainisme en actes : des atouts et des risques. In *Le tournant souverainiste au Mali : ajuster la trajectoire* (p. Page 11-Page 23). International Crisis Group.

International Crisis Group. (2020a). Mali: The July 2020 coup and the challenge of transition. Retrieved July 11, 2025, from <https://www.crisisgroup.org/africa/sahel/mali/270-mali-july-2020-coup-and-challenge-transition>

International Crisis Group. (2020b). The Central Mali Conflict: The Politics of Community and Jihad. Africa Report No. 293. <https://www.crisisgroup.org/africa/west-africa/mali/293-central-mali-conflict-politics-community-and-jihad>

ISSA, M. M. A., & TUZCUOĞLU, F. A (2024). Comparative Study Of Past And Present Coups In Africa. ASSAM, (25), 1-15.

JANSEN, J. (2018). Beyond the Mali empire—A new paradigm for the Sunjata Epic. *The International Journal of African Historical Studies*, 51(2), 317–340.

JEAN-CHARLES, D. (n.d.). *La Chute De L'empire Des Askia: Reconsiderer La Question Des Causes Par L'etude Des Structures Et Representations Du Pouvoir Monarchique*. Retrieved March 4, 2025, https://www.academia.edu/download/40239876/Article_Godo_Godo_1.pdf

RAWLINGS, J. (2020). Why he divided opinion in Ghana. (2020, November 12). *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-africa-27193658>

FIDELE, K., (2025, January 13). *Laurent Gbagbo veut indemniser les victimes de la crise 2010-2011*. Afrik. <https://www.afrik.com/laurent-gbagbo-veut-indemniser-les-victimes-de-la-crise-2010-2011>

KAKDEU, L. M. (2025)L'émergence de nouveaux rituels de communication chez les putschistes en Afrique noire francophone. *Regards croisés sur la nouvelle vague des coups d'État en Afrique*, 173.

KARABACAK, K. E. (2022). Orta Sahel Bölgesinde Aşırılıkçılığın Kaynakları: Cemaat Nasrülislam Vel Müslim (JNIM) Örneği. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Konya.

KEITA, S., ve COULIBALY, A. (2019). Political Instability and Security Challenges in Mali: Implications for Regional Security. *African Security Review*, 28(3), 217-235.

KERIMOVA, A. (2022). Afrika Birliği'nin Afrika'daki çatışmalara müdahale kapasitesi bağlamında avantajları ve kısıtlılıkları: Komorlar ve Mali örnekleri, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aksaray.

KNOOPE, P., ve CHAUZAL, G. (2016). Report on the Situation in, and Specifics of, Benin. In *Beneath the Apparent State of Affairs: Stability in Ghana and Benin: The Potential for Radicalization and Political Violence in West Africa* (pp. 17–28). Clingendael Institute. <http://www.jstor.org/stable/resrep05546.8>

KOHNERT, D, Navigating Rivalries: Prospects for Coexistence between ECOWAS and AES in West Africa (July 23, 2024).

KOKO, S., ve BAKWESEGH-OSULA, M. (2022). African Union peace support operations: Challenges and opportunities. Institute for Security Studies.

KOULOUBA – *Site officielle de la Présidence de la République du Mali*. (t.y.). Erişim 4 Mart 2025, <https://koulouba.ml/>

- KOUNGOU, L. (2023). De l'initiative des pays du Champ à l'Alliance des États du Sahel. *Revue Défense Nationale*, 865(10), 110-116.
- LACHER, W. (2020). Organized Crime and Conflict in the Sahel-Sahara Region. Carnegie Endowment for International Peace.
<https://carnegieendowment.org/2020/06/15/organized-crime-and-conflict-in-sahel-sahara-region-pub-82058>
- LANTEIGNE, M. (2019). China's UN peacekeeping in Mali and comprehensive diplomacy. *The China Quarterly*, 239, 635-655.
- LECOCQ, B., ve KLUTE, G. (2013a). Mali's Tuareg Rebellion and the Regional Security Implications. *African Security Review*, 22(3), 1-15.
<https://doi.org/10.1080/10246029.2013.851706>
- LECOCQ, B., ve KLUTE, G. (2013b). Tuareg separatism in Mali. *International Journal*, 68(3), 424–434. <https://doi.org/10.1177/0020702013492646>
- LLOYD, R. B. (2016). Ungoverned spaces and regional insecurity: the case of Mali. *SAIS Review of International Affairs*, 36(1), 133-141.
- LONDREGAN, J. B., ve POOLE, K. T. (1990). Poverty, the coup trap, and the seizure of executive power. *World Politics*, 42(2), 151–183.
- LOVEJOY, P. E. (2012). Documents on Slavery in West Africa: An Introduction. *African Economic History*, 40, 1–6.
<http://www.jstor.org/stable/43854473>
- LY-TALL, M. (1984). The decline of the Mali empire. *General History of Africa IV*, 172–186.
- MAHMOOD, O. (2021). The politics of state absence: Understanding Islamist groups' resilience in the Sahel. *Conflict, Security & Development*, 21(6), 619-642. <https://doi.org/10.1080/14678802.2021.1994625>
- MAIGA, H. O. (2009). Balancing Written History with Oral Traditions: The Legacy of the Songhoy People. Routledge

MAKINDA, S. M., OKUMU, F. W., ve MICKLER, D. (2015). The African Union: Addressing the challenges of peace, security, and governance. Routledge.

Mali Population (2025)—Worldometer. (n.d.). Retrieved February 28, 2025, from <https://www.worldometers.info/world-population/mali-population/>

MARQUEZ, X. (2019). Demokrasi dışı siyaset: Otoriterlik, diktatörlük ve demokratikleşme. *İletişim Yayınları*.

MARSH, N. (2017). Brothers came back with weapons: the effects of arms proliferation from Libya. *Prism*, 6(4), 78-97.

MARTIN, G. (1976). Socialism, Economic Development and Planning in Mali, 1960-1968. *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne Des Études Africaines*, 10(1), 23–46. <https://doi.org/10.2307/483923>

MCGOWAN, P. J. (2003). African military coups d'état, 1956–2001: frequency, trends and distribution. *The Journal of Modern African Studies*, 41(3), 339-370.

MEREDITH, M. (2013). *The state of Africa: A history of the continent since independence*.

MEW, S. (2016). Managing the cultural past in the newly independent states of Mali and Ghana. In R. Craggs & C. Wintle (Eds.), *Cultures of decolonisation: Transnational productions and practices, 1945–70* (pp. 177–195). Manchester University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt18pkf2h.14>

MIROIU, A., ve ALECU, A. R. (2024). Mali: Conflict, Social Order and the Crime-Terror Nexus. *Conflict Studies Quarterly*, (48).

MOROKONG, T., ve PIENAAR, L. (2019). A Macro-Economic Report on the Africa Agenda: Western Cape Agriculture. *ResearchGate: Berlin, Germany*.

MURITHI, T. (2009). The African Union's evolving role in peace operations: The African Union Mission in Burundi, Darfur and Somalia. *African Affairs*, 109(434), 252–270. <https://doi.org/10.1093/afraf/adp086>

- N'GOİİ, G. M. L., DANANI K., ve SOULÉ, M. (2022). Climate change and biodiversity in West Africa Sahel: a review. *Restoration Ecology*, 4, 20-29.
- NAGAR, D., & Nganje, F. (2016). The Au's Peace And Security Architecture. In *The African Union: Regional And Global Challenges* (pp. 22–25). Centre for Conflict Resolution. <http://www.jstor.org/stable/resrep05178.9>
- NDIAYE, M. B. (2024). Batı Afrika'da Jeopolitik Durum Ve Güvensizlik, Mali Örneği. *Disiplinlerarası Afrika Çalışmaları*, 2(2), 139-153.
- NEEDLER, M. C. (1987). *The problem of democracy in Latin America*. Lexington, MA:
- NENOVSKY, N., ve BONDI, G. (2024). Vers une monnaie commune des pays de l'AES basée sur les ressources: approches théoriques et aspects pratiques.
- NETTLE, D. (1996). Language diversity in West Africa: An ecological approach. *Journal of Anthropological Archaeology*, 15(4), 403-438.
- NORDLINGER, E. A. (1977). *Soldiers in Politics: Military Coups and Governments*. New
- OLAWUNMI, A. T. (2024). The Movement for the Liberation of Azavah in Mali (MNLA). In *Handbook of Terrorist and Insurgent Groups* (pp. 310-317). CRC Press.
- OSUCHUKWU, C. N., ITEKE, W. C., ve EMESIANI, I. G. The Alliance of Sahel States and the Future of West African Regional Integration.
- OUEDRAOGO, T. R. (2013). Sahra Altı Afrika Ülkelerinin Ekonomik Entegrasyon Politikaları Ve Perspektifleri: ECOWAS Örneğinde Bölgesel Entegrasyonların Etkileri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- PANTER-BRICK, K. (2023). *Soldiers and oil: The political transformation of Nigeria*. Taylor & Francis. <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=6RXREAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1940&dq=Panter->

Brick,+S.+K.+(1978).+Soldiers+and+oil:+The+political+transformation+of+Nigeria.++
London:+Cass.&ots= ltRlXkAlF&sig=3BCficpsn8Q1bzU4H8XuZE V6no

PATHMANAND, U. (2008). A different *coup d'état* ? *Journal of Contemporary Asia*, 38(1), 124–142. <https://doi.org/10.1080/00472330701651994>

PAULME, D. (1957). L'Afrique noire jusqu'au XIVe Siècle (Ile partie). *Cahiers d'Histoire Mondiale. Journal of World History. Cuadernos de Historia Mundial*, 3(3), 561.

PÉROUSE DE MONTCLOS, M.-A. (2019). The JNIM and the Sahel: A 'New' Chapter in Jihadism? *CTC Sentinel*, 12(2), 14-19. <https://ctc.usma.edu/the-jnim-and-the-sahel-a-new-chapter-in-jihadism/>

PICARD, L. A., & Moudoud, E. (2010). The 2008 Guinea Conakry coup: Neither inevitable nor inexorable. *Journal of Contemporary African Studies*, 28(1), 51–69. <https://doi.org/10.1080/02589000903542590>

POUPART, P. (2017). L'Azavad comme enjeu des négociations de paix au Mali : quel statut pour un territoire contesté ? *Confluences Méditerranée*, 101(2), 97-112.

POWELL, J. M., ve THYNE, C. L. (2011). Global instances of coups from 1950 to 2010: A new dataset. *Journal of Peace Research*, 48(2), 249–259. <https://doi.org/10.1177/0022343310397436>

REDDIT (r/AfricaVoice). (2024, November 25). West Africa: Ecowas' Counter-Terrorism Plan Is Failing.

REYNOLDS, A. (2016). The architecture of democracy: Constitutional design, conflict management, and democracy. Oxford University Press.

RIDDE, V. (2012). L'impact des mutuelles de santé. In *L'accès au soins de santé en Afrique de l'ouest: Au-delà des idéologies et des idées reçues* (pp. 51–72). Presses de l'Université de Montréal. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv69t8g0.5>

- RWENGABO, S. (2016). Institutional Design and the Implementation of the African Peace Security Architecture in Eastern Africa. *Africa Development / Afrique et Développement*, 41(4), 107–138. <http://www.jstor.org/stable/90013891>
- SAGOT-DUVAUROUX, J.-L. (2013). 4. Quelques traits du Mali en crise. Dans M. Galy La guerre au Mali : Comprendre la crise au Sahel et au Sahara : enjeux et zones d'ombre (p. 91-105). La Découverte. <https://doi.org/10.3917/dec.galym.2013.01.0091>.
- SAIDOU, A. K. (2023). Guerre et formation de l'État au Sahel. *Africa Development / Afrique et Développement*, 48(4), 1–28.
- SISSOKO, E. F., TRAORE, A. L., BAKARY, K. O. N. E., MADIOUMA, K. O. N. E., ve DEMBELE, K. (2024). Impact De L'instabilité Sécuritaire Sur L'éducation Dans La Région De Segou, Mali: Analyse et Solutions Stratégiques. *Revue Internationale des Sciences de Gestion*, 7(1).
- SINALY, K. O. N. A. T. E., ve BOULGHALAGH, M. (2025). L'Alliance des États du Sahel (AES): Fruit de l'échec de la communauté internationale. *Revue Internationale de la Recherche Scientifique (Revue-IRS)*, 3(1), 100-119.
- SISSOKO, E. F., AMADOU, L., ve LAMINE, A. (2024). *L'économie post-CEDEAO: Défis et opportunités pour le Mali, le Burkina Faso et le Niger* (Doctoral dissertation, International Journal of Accounting, Finance, Auditing, Management and Economics, 5 (1), 289-307.).
- SOGODOGO, A. (2024). Alliance Des États Du Sahel. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/mali/21441.pdf>
- State of Fear. (2015). *Human Rights Watch*. <https://www.hrw.org/report/2015/09/17/state-fear/arbitrary-arrests-torture-and-killings>
- STEIN, A., ve ZAHAR, M.-J. (2022). The United Nations and the African Union: Partners or Rivals in Peace Operations? In *Routledge Handbook of African Peacebuilding* (pp. 26–43). Routledge.

<https://api.taylorfrancis.com/content/chapters/edit/download?identifierName=doi&identifierValue=10.4324/9780429060038-4&type=chapterpdf>

STRIEBINGER, K. (2015). *From military putsch to civilian government: Appropriate responses by international actors*. Briefing Paper. <https://www.econstor.eu/handle/10419/199759>

ŞAHİN, G., ve BEYHAN, O. R. (2021). Afrika Birliği'nin küresel sistemde güç merkezi olma hedefi ve "Gündem 2063" vizyonu. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 2(40), 201-244.

TCHINDJANG, M., Bopda, A., ve NGAMGNE, L. A. (2008). Languages and cultural identities in Africa. *Museum International*, 60(3), 37-50.

TELLO, F. M. (2011). Bibliotecas, información y golpe de estado: Teoría en el contexto relacionado con la crisis política en Honduras/Libraries, information and coup d'états: theory in the context connected to the political crisis in Honduras. *Revista General de Información y Documentación*, 21, 187.

THURSTON, A. (2020). *Jihadists of North Africa and the Sahel: Local Politics and Rebel Groups*. Cambridge University Press.

TIEKU, T. K., Obi, C., ve SCORGIE-Porter, L. (2014). *The African Peace and Security Architecture: Introduction to the Special Issue*. *African Conflict and Peacebuilding Review*, 4(2), 1–10. <https://doi.org/10.2979/africonfpeacrevi.4.2.1>

TOBIE, A. (2017). *Le Centre Mali: Violences Et Instrumentalisation Croisées*. Stockholm International Peace Research Institute. <http://www.jstor.org/stable/resrep24460>

TOMAN, C. (2014). Afrique de l'Ouest. *Nouvelles Études Francophones*, 29(2), 211–223. <http://www.jstor.org/stable/24773063>

UNESCO (2022). *Education in the Sahel: Challenges and Perspectives*. Dakar: UNESCO Regional Office for West Africa.

- VOGT, J. (1959). Aspects De L'évolution Morphologique Récente De L'ouest Africain. *Annales de Géographie*, 68(367), 193–206. <http://www.jstor.org/stable/23443728>
- WHITEHOUSE, B. (2012). The force of action: Legitimizing the coup in Bamako, Mali. *Africa Spectrum*, 47(2-3), 93-110.
- WING, S. D. (2013). Mali: Politics Of A Crisis. *African Affairs*, 112(448), 476-485.
- WING, S. D. (2023). Coups d'état, political legitimacy, and instability in Mali. *Africa Today*, 70(1), 74-100.
- WILLIAMS, P D. (2016). Global and regional peacekeepers: Trends, opportunities, risks and a role for the AU. *African Security Review*, 25(1), 1–14. <https://doi.org/10.1080/10246029.2015.1123767>
- WILLIAMS, P. (2016). Enhancing U.S. support for peace operations in Africa. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/report/enhancing-us-support-peace-operations-africa>
- YABARA (2014) "Assessing exchange rate dynamics of East Africa: fragmented or integrated?," *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies*, Taylor & Francis Journals, vol. 7(1), pages 154-174, March.
- YABI, G. O. (2010). The Role Of ECOWAS in Managing Political Crisis And Conflict. *FES Peace And Security Series*, Abuja, 57, 17-32.
- YAKEMTCHOUK, R. (1991). Une Democratie Pour L'afrique. *Studia Diplomatica*, 44(2), 5–121. <http://www.jstor.org/stable/44836312>
- YOUMBI, É. M. N., ve CISSÉ, B. (2023). Chronique de trente-deux ans de coups d'État en Afrique (1990-2022). *Revue française de droit constitutionnel*, 133(1), e25-e52.
- ZAKARI Yaou, M. (2024). Lutte contre le djihadisme dans l'Alliance des États du Sahel: Contributions et contraintes du Niger.

ZENN, J. (2020). Islamic State's Expansion in the Sahel and the Role of Local Communities. Combating Terrorism Center at West Point.

<https://ctc.usma.edu/islamic-states-expansion-sahel-role-local-communities/>

ZOUNMENOU, D. D., ve LOUA, R. S. (2011). Confronting complex political crises in West Africa: An analysis of ECOWAS responses to Niger and Côte d'Ivoire. *Institute for Security Studies Papers*, 2011(230), 20.

ÖZGEÇMİŞ

